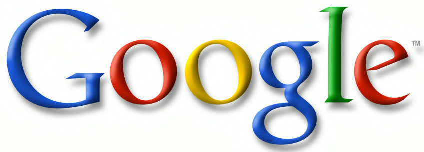

Google

Hungary

Cm

Sebb 30

JOGI ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI IRÓK TÁRA.

I. KÖTET.

BECCARIA:

BÜNTETT ÉS BÜNTETÉS.

031

FORDITOTTA ÉS BEVEZETTE

Dr. TARNAI JÁNOS.

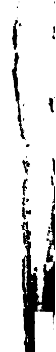
BUDAPEST, 1887.

RÉVAI LEO KIADÁSA

IV., EGYETEM-UTCZA 11.

Ára 1 frt 40 kr.

BŰNTETT ÉS BÜNTETÉS.

BŰNTETT ÉS BÜNTETÉS

IRTA

BECCARIA CAESAR.

FORDITOTTA ÉS BEVEZETTE

DR. TARNAI JÁNOS.

> In rebus quibuscunque difficilioribus non expectandum, ut quis simul et serat et metat, sed praeparatione opus est, ut per gradus maturescant.
>
> *Baco.*

BUDAPEST,
RÉVAI LEO KIADÁSA
1887.

Neuwald Illés könyvnyomdájából, Gránátosutcza 8.

Elöszó.

Talán nem szükséges hosszasan indokolnom, miért vállalkoztam Beccaria könyvének újabb áttételére. Ötven évnél több múlt el, mióta Császár Ferencz hasonló munkát végezett,*) s ily nagy idő után már csak irodalmi nyelvünk fejlődése is igazolja az újabb kisérletet. De a Császár-féle fordítás ma már alig is van forgalomban, a ritkább könyvek közé tartozik; Beccaria olvasásától pedig ma sem mentheti fel magát a jogász sőt a művelt laikus sem.

Igazságtalanság volna ugyan állítani, hogy az eszmék, melyekért Beccaria síkra szállt még századunkban sem vívták volna ki az elméleti elismerést. Ellenkezőleg. A ki e könyvet olvassa, nagyobbrészt elfogadott, ma már járatos gondolatokkal fog benne találkozni. De azért a munka jelentősége ma sem tisztán történeti még. Büntető törvényeink, de főkép bűnvádi eljárásunk állapota meggyőzheti a figyelőt, hogy az elveknek bölcseleti megállapításától és platónikus elismerésétől azoknak törvényhozási érvényesüléseig — nagy út van. Büntető törvényhozásunk tudományos és humanitarius

*) Beccaria »A bünökről és büntetésekről.« Zágrábban, 1834.

színvonala daczára sem lehet állítani, hogy kivétel nélkül megvalósítottuk volna az elveket, melyeket a nagy publicista kifejtett, s kora és az utókor java embereivel elfogadtatott.

De ha a törvényhozás alatta maradt azon magaslatnak, melyről e könyv írva van, még több teendő vár reánk a törvényalkalmazás szellemének javítása körül. A bűnvádi eljárás tételeiről különös joggal mondhátni, hogy meddők maradnak, ha a végrehajtó közegek alaposan nem tudják s szivük mélyében nem érezik az igazságokat, melyeknek a törvény csak imperativ kifejezést ad; ha nincs érzékök a nagy czélok iránt, melyeknek ezen aprólékos rendelkezések szolgálnak; ha a Beccariáéhoz hasonló művek olvasása által tapintatot nem szereznek azon számtalan kérdések megoldásához, melyeket a legrészletezőbb törvényhozás is az ő belátásuknak kénytelen fennhagyai. Az emberiséget mozgató nagy eszmék iránti kegyelet az, mely a bűnvádi eljárás holt parancsait megeleveníti; a nagy tudományos készülék mellett, mely a mai biró elméjét alakítja, a bíró szívének is megfelelő táplálék kell. »*Là où la charité manque, la loi est toujours cruelle*«, jegyzé meg Voltaire, épen Beccaria munkája alkalmából.*)

A nagy igazságok érvényesülésénél a szívnek gyakran ép oly fontos szerepe jut, mint az elmének, és némely igazságok gyakorlatilag csak az altal lesznek nagyokká, hogy kellő időben és kellő alakban kimondva,

*) Commentaire sur le livre des Délits et des Peines.

egy csapással meghódítják a kedélyeket. Gyakran találkozunk könyvekkel, melyeknek bámulatos sikerét csak az magyarázza meg, hogy mintegy dióhéjban kifejezik egy egész korszak szellemi és szívbeli törekvéseit. Beccaria munkája ezek közé tartozik. Az encyclopaedisták jogbölcselme benne találta legvilágosabb kifejezését, de oly alakban, mely nemcsak meggyőzött, hanem megindított és lelkesített is. Kétségtelen, hogy eszméi már sokkal előbb élt gondolkodók műveiben megnyilatkoztak. Az irodalomtörténeti kritika kimutatta irónknak Bacóval való közel rokonságát*); Beccaria maga ismételve hivatkozik Montesquieure, mint a kinek »fényes ösvényén« halad; Rousseaura is gyakrabban utal, bár elhallgatja nevét, mert volt idő, mikor e nevet leírni is főbenjáró dolog volt. De e kapcsolatok nem csökkentették, hanem emelték a munka hatását. Azon eszméket tette magáévé, melyek századok óta vezérelték az emberiség haladásán fáradozó törekvéseket; azon eszméket, melyek a könyv megjelenése után alig huszonöt évvel a franczia forradalomra vezettek.

A XVIII. század felvilágosult irányának legjellemzőbb vonásait feltalálhatni Beccaria művében: minden izében rationalisticus. A lett dolognak, a történeti fejlődésnek, a tételes vagy szokásos büntetőjognak, nincs előtte tekintélye. A munka homlokára irta a római szellemmel és a belőle féjlődött középkori hagyománynyal

---

*) Amati e Buccellati, Cesare Beccaria e l'abolizione della pena di morte. 27. sk. lt.

való szakítást.*) Nincs az a százados jogi szabály, mely előtte megállhatna, ha a logikával ellenkezik: ez »nem jog, hanem tény.« Az évszázados példa mit sem nyom az igazsággal szemben, mely sohasem évül el, s szerinte az emberiség története a tévedések végtelen tengerére emlékeztet. Az intézmények méltatásánál el kell feledni a történeti hagyományokat, mert a helyes jogpolitika alapelveit az észben, a természetben, az ember elévülhetetlen érzelmeiben kell keresni. A mi ez alapon szükséges, az czélszerű és igazságos; a mi felesleges, az önkényes és igazságtalan.

A »politikai« szükségszerűséggel azonos ezen czélszerűségnek kifolyása a törvény, a bölcselő ész előrelátása, mely úgyszólván mechanice alakítja az emberi állapotokat; így született a társadalom is, a Rousseau-féle szerződés útján, a biztonság szükségéből. Az adott állapotok ezen kényszere uralkodik azután az állami és társadalmi létet szabályozó egész eszmekörön: ez neki a politikai igazság, mely nem absolut valami, hanem csak *gondolkozásmód*. Ebből magyarázható az erény és bűn fogalmainak azon relativismusa, melyet Beccaria hirdet, s mely nem egyéb, mint az emberi viszonyok változásából folyó alkalmi szükségszerűség.

A társadalom mechanikus felfogása még nyiltabban jelentkezik Beccaria azon nézeteiben, melyeket könyvében a törvényalkalmazásról találunk. A fönséges észnek a törvényben jelentkező parancsai mellett nincs tere az egyéni felfogásnak. A törvény előre lát-

*) L. »Az olvasóhoz« czimű fejezetét. V. ö. Cesare Cantù: Beccaria e il diritto penale, Firenze 1862, 4. l.

hat mindent, és azért a bírónak tartózkodnia kell minden magyarázattól, mert ez törvényhozóvá tenné. Mathematice meghatározni, mi szabad és mi tilos; azután mereven, gépiesen, kérlelhetlen syllogismusban alkalmazni az esetre a tételt: ez a helyes jogrend első követelménye.

Daczára azonban Beccaria és iskolája hivalkodó rationalismusának, e tételeket nem a logika szülte, hanem a történetileg tűrhetetlenné lett állapotok. »Azt tartja a közvélemény, hogy a mai büntető rendszerben több a hatalom és az erőszak, mint az igazság.« (6. §.) Korában a tételes büntető törvények majdnem teljesen hiányoztak, a meglevőket még főbenjáró ügyekben is kiterjesztő hasonszerűség szerint alkalmazták s a bíró törvénypótló hivatása a szervezet egyik sarkköve volt.*) A bírói arbitrium ezen ijedelmes volta termette azon gyökeres reactiót, mely Beccaria negyedik fejezetében kifejezést nyert. Könnyű volt a munka első kritikusának, a sötét szellemben írt Fachineinek**)

*) V. ö. a Carolina CV. szakaszát: »Item ferner ist zuuermercken, inn was peinlichen fellen oder verklagungen, die peinlichen straff inn diesen nachuolgenden artickeln nit gesetzt oder gnugsam erklert oder verstendig wer, sollen Richter und vrtheyler (so es zu schulden kompt) radts pflegen, wie inn solchen zufelligen oder vnuerstendlichen fellen, vnsern Kayserlichen rechten, und diser vnser ordnung am gemessigsten gehandelt vnd geurtheylt werden soll, und alsdann ire erkanntnuss darnach thun, Wann nit alle zufellige erkanntnuss und straff inn diser unser ordnung gnugsam mögen bedacht und beschriben werden.

**) Note ed osservazioni sul libro intitolato Dei Delitti e delle Pene, 1765.

e túlzásokba belekapaszkodni a mint már Hommel*) megjegyezte e fejezethez, hogy csak a kiterjesztő magyarázat veszélyes s a bíró jó lélekkel iparkodhatik a fonák törvényeket elkerülni. Beccaria azon érdemét, hogy a logikai követelményt helyesen állitotta fel, mindez nem érintheti.

Ma, egy hosszú codificationalis gyakorlat után, bizonyára általában csekélyebb a vélemény a tételes törvény absolut értékéről; talán nem is csekélyebb, hanem csak helyesebb. Valamint a törvényalkotást nem tekintjük többé tisztán logikai teendőnek, úgy a törvényalkalmazást sem tartjuk mennyiségtani műveletnek. Nem megkötni, hanem felszabadítani kivánjuk a jogfejlődést. Beccaria, ellenkezőleg, oly szabatos törvénytechnikát tart lehetségesnek, mely még a kegyelmezési jogot is feleslegessé teszi: »Boldognak volna mondható a nép, mely károsnak tekinthetné!« Cantù komolyan czáfolja e tételt**), de gyakorlati érvekkel; pedig Beccaria épen a gyakorlat visszaélései elől kivánt az ész tiszta vidékére menekülni.

A hiányos és elavult törvények mellett különösen a börtönök förtelmes állapota tette súlyossá a büntető igazságszolgáltatást. A Beccaria korában létezett büntető intézetekre ráillett Bodó észrevétele: »Cruciatus

*) Des Herrn Marquis von Beccaria unsterbliches Werk von Verbrechen und Strafen. Auf das Neue selbst aus dem Italiänischen übersetzt mit durchgengigem Anordnungen des Ordinarius zu Leipzig Herren Hofrath Hommels. Bredau 1778. Második kiadás, Breslau 1778. A fordítás Fladentől való.

**) I. m. 83. l. 2. j.

animi, sepultura vivorum, amissio et consumptio bonorum, consolatio inimicorum et experientia amicorum.«*) Hasonló állapotban voltak az olasz börtönök s különösen a milanóiak is.**) A mai kor gyermeke könynyen hajlandó túlzottaknak tekinteni azon irtóztató leirásokat, melyeket a mult század humanitariusainál olvas; pedig az élet ebben is felülmúlta a képzeletet.***)

A jogállapotok ezen embertelen volta ellen a múlt század encyclopaedistái kiméletlen harczot folytattak; tanaik leghatalmasabb képviselője Rousseau volt. Ő az egész civilisatiót elkorcsosulásnak tekinti. †) A társadalmi szerződés, mely az állam egyedüli jogalapja §), azért jött létre; a természet szerint korlátlan szabadságról, azért történt részben lemondás: hogy minden egyes tagnak annyi jog jusson, a mennyi kötelmet mint alattvaló magára vállal. Beccaria teljesen magáévá teszi e tant, de Rousseauval ellentétben a »fejedelmet« (az egyéni vagy testületi kormányzatot) teszi azon szabadságrészek letéteményesévé, kezelőjévé, melyekből e jog kikerül. Csak az egyéni szabadságnak legalább részbeni megóvása (tehát a szükség, a czélszerűség) tette haj-

*) Jurisprudentia criminalis P. I. Art. XX. §. 3.

**) Cantù, i. m. 9. sk. ll. — Serafini Biffi, Le antiche carceri di Milano, Rivista penale XXII. k. 385 sk. ll.

***) Egy förtelmes példát l. »Ein Criminalrechtsfall aus dem letzten Viertel des philosophischen Jahrhunderts,« Hitzig, Annalen der deutschen und ausländischen Criminalrechtspflege 1831. évi 2. k. 119. sk ll.

†) Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes. 1753.

§) Contrat social ou principes du droit publique. 1762.

landókká az embereket e lemondásra; csak a szerződéses társadalom fentartásának érdeke (ismét a szükség) vitte őket arra, hogy a fejedelmet védelmi eszközökkel, a büntetés jogával ruházzák fel (2. §.); a büntető jogszolgáltatás czélja tehát azon cselekmények meggátlása, melyek a társadalmi létet fenyegetik. A bűntettet lehetetlenné tenni, s ha megtörtént, a tettest és másokat az ismétléstől elijeszteni, a megelőzés és az elrettentés: ez a büntető törvényhozás és igazságszolgáltatás feladata.

Ezen elmélettel Beccaria az utilitarius iskolához szegődött. Minél több embert minél nagyobb boldogságban részesíteni, a hasznossági elmélet e sarktétele, ismételve kiindulási pontúl szolgál okoskodásainál. Nem is retten vissza e tételnek legmesszebb menő alkalmazásától sem. Meglepő párhuzamban tárgyalja például (35. §.) az öngyilkosságot és a kivándorlást, s azon nyersen hasznossági eredményre jut, hogy a társadalomnak kevésbbé ártalmas az, ki csak személyét vonja el tőle (az öngyilkos), mint az, ki személyével vagyonának egy részét is megvonja tőle (a kivándorló). Azonban mintha félt volna ezen elmélet tulhajtó értelmezésétől — jegyzé meg Hélie*) — a 38. fejezetben részletesen foglalkozik a téves utilitarismussal.

E relativ rendszer erős ellenzése volt a korában még nagyban hirdetett absolut elméleteknek és az engesztelés (expiatio) tanának. A vallási alapokra támaszkodó rendszert gyökerén támadja meg Beccaria, midőn a

*) Des délits et des peines par Beccaria 2. éd. 200 l.

vallási fogalmakat teljesen számüzte elméletéből. »Az erkölcsi cselekményeknek, ép úgy mint a természetieknek, elhatárolt működési körük van, s valamint a természetieket, úgy ezeket is többfélekép korlátolja az idő és a tér.« (26. §.) Szükségkép ily eredményre kellett jutnia, mikor arányt keresett a büntetés és bünhődés között, midőn a büntetés enyheségét követelte és a bűnkutatás korlátozását akarta. Az expiatio czélja: Istennek az ember benső roszaságáért való kibékitése a bűnös lakoltatása utján. Nincs testi kín, mely súlyra nézve a benső gonoszsággal felérne, s nincs a bűnösség kiderítésének azon eszköze, melyet ily czélból alkalmazni tilos lehetne. Ez vezetett az anyagi jogban a kegyetlen büntetésekre, különösen a minősített halálbüntetésre, az eljárásban pedig az inquisitióra és a kínvallatásra.«*)

Montesquieu már 1748-ban megtámadta ezen elméletet. Érdemes ebbeli fejtegetéseit a Beccaria okoskodásával egybe vetni. Az »Esprit des lois« XXVI. könyvének 2. fejezetében (»Az isteni és az emberi törvényről«) igy szól:

»Nincs kétség benne, hogy az emberi törvények más természetűek, mint a vallásiak, és ez nagy elv; de ezen elv maga is más igazságok folyománya, melyeket keresni kell.

1. Az emberi törvények természete az, hogy minden felmerülő esélynek ki vannak téve és hogy az em-

*) Szemere Bertalan, »A büntetésről és különösebben a halálbüntetésről.« 42. l. — Holtzendorff, Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe. Berlin, 1875. 238. l.

beri akarat változásai szerint módosulnak; a vallási törvények természete ellenkezőleg az, hogy sohasem változnak. Az emberi törvények a jót intézik, a vallás a legjobbat. A jónak tárgya különböző lehet, mert többféle jó van; de a legjobb csak egy lehet, tehát nem változhatik. A törvények változtathatók, mert csak jóknak tekintetnek; de a vallás intézményei mellett mindig azon vélelem szól, hogy a legjobbak.

2. Vannak államok, melyekben a törvény semmi, vagy csak a fejedelem szeszélyes, muló akarata. Ha ezen államokban a vallási törvények természete ugyanaz volna, mint az emberieké, akkor a vallási törvény szintén semmi volna. De szükséges a társadalomra nézve, hogy valami állandó legyen benne; ez az állandó: a vallás.

3. A vallás főereje a hitben van. az emberi törvények ereje a félelemben. A vallásra nézve előny, ha régi, mert az ember gyakran annál jobban hisz valamit, minél távolabb esik tőle, mert nem gondol ama kor egyéb eszméire, melyek ellene szólhatnak. Az emberi törvények ereje ellenben annál nagyobb, minél ujabbak, mert ez arra mutat, hogy megtartatásuk a törvényhozónak különös és jelenleges gondja.«

Mindezek daczára egész a legújabb időkig akadtak elmélkedők, kik Istennek az emberi ügyekbe való közvetlen beavatkozását, a jogszabályoknak a vallási tételekkel közös forrását s ezzel a theokratikus absolutismust hirdették. Legnyersebb alakjában nyilatkozik e tan De Maistre hirhedt műveiben (különösen: Les Soirées de St. Pétersbourg 1821). Szerinte »a gond-

viselés világi kormányzatának« képviselője és kezelője a törvényes fejedelem; az embernek nincs más választása, mint e kormányzatban vakon megnyugodni. Igy a fennálló jogrend minden igazságtalansága Isten közvetlen akaratnyilvánulása, ki azt azért mérte reánk, hogy egy jövendő jobb létre készitsen elő. Szenvedésünk csak Isten kiengesztelése, mert minden ember bűnösnek születik, s az emberi fogalmak szerinti ártatlan és a gonosztevő közt csak fokozati különbség létezik. A fejedelem első joga tehát a büntetés, főtámasza a hóhér, s miután Isten kiengesztelése minden büntetés egyedűli czélja, e büntetés sohasem lehet eléggé szigorú. Ezen igazságszolgáltatás nem is tévedhet; azon tény, hogy valaki kivégeztetett, elegendő bizonyiték arra, hogy bűnös volt, ha nem a vád tárgyát képező cselekményben, úgy más bűnökben, mert különben Isten nem engedte volna kivégeztetni.*)

A Beccaria korában uralkodott absolut elmélet hozta létre azon »kőkemény« büntetési rendszert, mely ellen a munka főkép írva van. A különösen ide vágó (15.) fejezetről azt mondja Hélie, hogy: »azok egyike, melyek leginkább hozzájárultak a könyv sikeréhez és szerzője dicsőségéhez«, s erre illenek leginkább Spangenberg szavai: »Az összes újabb büntetőtörvényekben feltalálhatni műve nyomait.«*) A korabeli büntetések sorozatát (a teljesség garantiája nélkül) a következőken adjuk:

*) V. ö. Franck, »Philosophie du droit pénal«, 36. sk. ll.

**) Az Ersch és Gruber-féle Encyclopaediában, s. v. Beccaria.

I. Halálbüntetés a következő fajokban: fejvétel, akasztás, kerékbetörés, megfojtás, elégetés, negyedelés, kövezés (mindezek minősítve is.)

II. Testi büntetések: súlyos botozás, egyes testrészek levágása, vakítás.

III. Könnyebb testi büntetések: kisebb botozás vagy vesszőzés, szégyenkő veréssel, bélyegzés, hóhér általi vesszőzés.

IV. Örökös rabság gályán, börtönben vagy közmunkában.

V. Időleges rabság bilincscsel, böjtöléssel és közmunkával minősítve.

VI. Egyszerű fogság, belebbezés, számkivetés.

VII. Becsületbüntetések: polgári halál, pellengér, rang- vagy hivatalvesztés.

VIII. Vagyoni büntetések: vagyonkobzás, pénzbüntetés.*)

Mérjük e borzalmas sorozatot az 1878. évi V. magyar törvény 20. §-ához, és fogalmunk lesz a forradalomról, melyet Beccaria könyve a büntető jogban előidézett, valamint az uralkodóknak nevezett eszmék állandóságáról. Hisz Beccaria relativismusa azért annyira becses, mert mérsékli bizalmunkat meggyőződéseink örökérvényű volta iránt, s nemcsak az előttünk járt korszakok

---

*) Cantù (i. m. 11. l.) lényegileg ugyanezen sorozatot adja. Szerinte Olaszországban az akasztáson kívül még a lebunkózás (mazzuola) és a bárd (mannaja) volt alkalmazásban. Az első abban állott, hogy az elitélt kötözve akasztófára tételeti, hol a hóhér buzogánynyal addig ütötte, míg elájult, mire azután megfojtotta; a második a gui lotine egyneme volt.

nézetei és intézményeivel szemben készt elnézőbb itéletre, hanem türelmesebbé tesz a jog fejlődésében felmerülő új eszmék iránt is.

Azért ne higyjük, hogy Beccaria tanait a tudomány mai állásában is meghaladottaknak tekinthetjük. Igaz ugyan, hogy a történeti búvárlatokkal telitett mai tudomány és még inkább történeti módszere, más világításban mutatják a jogot. Mily primitivnek tetszik a mai jogbölcsészet előtt az olyan vállalkozás, mely egy bonyodalmas jogrend összes tételeit egy-két »alapelvre« akarja visszavezetni! A mi különösen a büntető jogot illeti, az felszabadult az egyoldalú és kizárólagos elméletek bilincseiből. A jog, mint minden természeti jelenség, sokféle elemekből alakúl: ez vitte a büntetőtörvényhozásban győzelemre a vegyes rendszert. De azért a százhúsz évvel ezelőtt hirdetett tanokból csak kevés veszett kárba; örökre maradandó lesz különösen ezen iskolának azon vívmánya, hogy a jogot a nem oda tartozó elemektől megtisztította s politikai szempontok szerint fejlesztette. Az utilitarius elv nincs megtagadva a mai jogrendszerben sem, sőt annak egyik legfontosabb vezéreszméje; de nincs kizárva a retributio eszméje sem, mely az ember legősibb érzelben gyökeredzik.

Fölötte. érdekes megfigyelni, mikép alkalmazza szerzőnk elveit a tételes intézmények bírálatánál. Lássunk néhány egyes tant.

A czélszerűség szempontjából oldatik meg az előttünk levő munkában a büntető rendszer egyik legnagyobb kérdése: a halálbüntetés problemája.

Beccaria e fejezetéről joggal mondhatni, hogy megindította a halálbüntetés elleni nagy mozgalmat s megnyitotta az abolitio körül folyt vitát. Elvben már régen győzedelmeskedtek nézetei s a gyakorlatban is el van érve annyi, hogy a főbenjáró esetek törvényhozásilag a minimumra szorítvák, s a kegyelmezés bőséges alkalmazása folytán a megszorított intézmény is úgyszólván kivételes jelleggel bir.*) A törvényhozást természetesen nem vezérelhetik kizárólag a jogbölcseleti szempontok, hanem adott népek adott viszonyai, s nem ritkán szerepel elhatározásainál a »hamis utilitarismus« is, különösen mikor a nép egyoldalú felfogásával, sőt előitéleteivel is kell számolnia. De kétségtelennek látszik, hogy a végleges eltörlés csak idő kérdése már s hogy Beccaria elméletének gyakorlati érvényesülését csak külső körülmények akadalyozzák.

Már maga szerzőnk is csak mellékesen tárgyalja az intézmény abstract jogszerűségének kérdését, talán mert érezte, hogy gyakorlatilag nem ezen fog az eldűlni. Szükségtelen is ebbeli szép fejtegetésével bővebben foglalkoznunk. Okoskodásának fő alapja, a társadalmi szerződés elmélete, ma a mellőzött tanok közé lévén sorolható, az abból vezetett folyományokat sem lehet bizonyítottaknak tekinteni.**) De annál állandóbb érvénynek örvendnek azon tételei, melyeket a czélsze-

*) Holtzendorff, Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe, 303. l.

**) E szempontból különösen sikeresen czáfolta őt Hegel, bizonyítván az államnak feltétlen jogát a polgárok életére is. (Philosophie des Rechtes, 100. §.)

rűségi elv alkalmazásával állapított meg. A büntetés jogának alapja a társadalom fenntartásának szüksége lévén, az ember életének elvétele csak akkor igazolt (szükséges, czélszerű), ha életben maradása a társadalom fennállását fenyegeti (megelőzés); igazolt továbbá akkor is, ha bizonyos bűntettektől csak a halál által lehet a többieket tartóztatni (elrettentés.) E két pontból támadta tehát az intézményt és mellőzendőnek tekinti, mert rendes állami viszonyok között az egyén ily túlhatalmas volta nem képzelhető; a halálbüntetés elrettentő hatását pedig tagadja az emberi természet és a történeti tapasztalat. Ezen okoskodás lényegében irányadó maradt a későbbi elmélkedésekben. Már Diderot azt jegyezte meg a fejezethez: »Ha a halálbüntetés s z ü k s é g e s, akkor j o g o s is. Mindenek előtt szükségességét kell tehát vizsgálni« ; s az azóta uralomra jutott relativ büntetési elméletek mindannyian elismerik, hogy a társadalom önfentartási kötelességéből okszerűen folyik az erre szükséges eszközök jogosultsága is. A mai abolitionisták egyrészt azon érvelést használják, hogy a társadalmi rend e büntetés nélkül is megóvható; másrészt oly fogalmakkal birnak a büntetés czéljáról, hogy azzal a halálbüntetést összeegyeztetni nem lehet. Kétségtelen is, hogy bizonyos állami intézmények tökéletesbülése, kivált a börtönök szerkezete, száma és biztonsága, jóval hatályosabbá tették a szabadságvesztési büntetéseket, s azon czélszerűségi okok, melyek a bitó, a kaloda, a testi és a becsületbüntetések ellen szólanak, fokozott mértékben érvényesíthetők a halálbüntetés ellen is. A bűnös ember testi

személyiségének megsemmisítése mellett subjectiv büntetési czélokról voltakép szólani sem lehet. Ha helyesek a mai büntetési rendszer feltétlen követelményei (a büntetés oszthatósága, a birói tévedés jóvátételének lehetősége, a javítás, az arányosság, a példásság), akkor e büntetési nemet el kell vetni, mert a fentebbi tulajdonságok egyike sincs meg benne.

Még sikeresebben küzdött Beccaria a régi büntetőjog egy másik intézménye ellen, mely majdnem teljesen eltűnt az ujabb codexből: a becsületbüntetések ellen.

E büntetési nem létrejövetelére már tetemes befolyása volt ez elrettentési czélnak is. De az akkori jog, egészen nyersen, közvetlenül a büntetés szemléletéből eredő borzalomra fektette a súlyt s különös hatást remélt attól, ha a büntett következményei ijesztő külsőségek által emlékezetes példa gyanánt jelentkeznek a nép előtt. Ez azután idővel azon fonák felfogásra vezetett, hogy nem annyira a büntett, mint a büntetés az, a mi becstelenit (poenae infamantes). A becstelenség hatását olyannak képzelték, hogy az az egész jogi személyiséget is megszüntetheti: az elitélt «polgárilag halott.»

A becsületbüntetéseknek két osztályát ismerte a régi jog. Az egyikhez azok tartoztak, melyek a bűnöst polgári consideratiójában és azon jogaiban sujtották, melyek a feddhetlen élettel járnak; a másik osztályba azok sorozhatók, melyek a bűnöst becsületérzésében lakoltatták és a nyilvános megszégyenítés elrettentő hatására számítottak. Az első osztályból említendők: a becstelennek nyilvánítás, a jogközösségből való kizárás (Echt

und Rechtlosigkeit), a nemességtől és a tisztelet jelvényeitől való megfosztás; a másodikból: a bitófa, a nyakvas a névnek akasztófára szögezése, a czímer eltörése stb.

Az érvényben levő büntetőtörvények közül a franczia tartotta meg a becsületbüntetések legtöbb maradványait. Francziaországban csak 1832-ben szüntették meg a pellengért és csak 1848-ban az elitéltnek közszemlére kitételét; a Code pénalban (35. cz.) még ma is mint főbüntetés áll fenn az u. n. dégradatión civique, oly tartalommal, hogy a ki e büntetésre itéltetik, a következő polgárjogaiban szenved csorbát: nem lehet tanu, szakértő, nemzetőr, katona s általában megszűnik fegyverhordási joga (port d'armes), nem tarthat iskolát, nem lehet tanító.

Beccaria korában azonban gyorsan terjedtek az eszmék, melyeket a könyv e részben hirdetett. Az 1769-ben kelt Constitutio Theresiana 10. § ában ezt olvassuk:

«Nicht das peinliche Verfahren, wie weit es immer damit gekommen sein möge, weder die Strafe, noch der Ort der Abbüszung machen Jemanden ehrlos, sondern die Unehrlichkeit entspringt aus der Missethat selbst als ihres wahren Ursache».

A becsületbüntetésekkel rokon intézmény volt a polgári halál, melyet már a rómaiak ismertek (capitis deminutio maxima) s mely abban állott, hogy a bűnös szabadsággal együtt elvesztette összes közjogait s civilis jogképességét. A germán jogban csak az utóbbi kettőre terjedt ki s nem érintette a szabadságot. Ily értelemben — mint a jogi jelentésű személy teljes eltörlése — divott Francziaországban 1791-ig s szentesitette

újból az 1810-iki Code pénal 18. szakaszaban, mint a halál, életfogytiglanos munkarábság és a deportatióra történt elitéltetés jogkövetkezményét; benne volt az 1813-ban kelt bajor büntető törvényben is. Franczia jog szerint (Code civil 25. cz.) a polgári halál az elitéltre nézve a következő személyi állapotot hozta létre: Elvesztette minden javai tulajdonát s megnyílt bennök az öröklés, épugy mintha természetes halállal végrendelet nélkül halt volna meg; nem örökölhetett; vagyonáról sem élők között sem halál esetére nem rendelhezhetett (minde czimeken csak élelmezést szerezhetett); nem lehetett gyám, ügyleti vagy perbeli tanu, perben nem állhatott; házasságot nem köthetett, előbb kötött házassága pedig magánjogi hatályaira nézve fel volt bontva; neje és örökösei élhettek mindazon jogokkal és keresetekkel, melyek természetes halála folytán megnyíltak volna. A franczia törvény (Code civil 30. cz.) annyira ment, hogy a polgári halál következményeit a multra nézve még akkor sem szüntette meg, ha az itélet feloldatott.

Egész 1850-ig tűrte a franczia nép ezen állapotot, egy borzalmas fictio logikai folyományát; ekkor eltörülte a politikai büntettekre nézve,*) mig végre 1854-ben egészen megszünt, de a dégradation civique lépett helyébe, melyről fentebb emlékeztünk meg. Ma már egyhangú visszautasítással találkozik a becsületbüntetések eszméje.

*) »Quand la république de 1848 n'aurait fait autre chose qu'abolir la peine de mort en matière politique et la mort civile, ce serait un motif suffisant pour l'histoire de lui être indulgente.“ (Franck, i. m. 6. l.)

«Azon puszta tény, hogy az ember emberek között él, szükségkép jogokat és kötelességeket szül,» így ír Berner.*) Carrara négy kifogást hoz fel ellenük: 1. aberransok, azaz ártatlan kat sujtanak, 2. egyenlőtlen hatásuak, 3. örökösek, 4. sértik az emberi méltóságot s ezzel gátolják a javulást.*)

A régi becsületbüntetésektől, melyek az embert polgári statusában támadták, lényegesen különböznek az ujabb törvényeknek u. n. mellékbüntetései. Minél tágabb tért foglal a büntetési czélok között a javítás, annál szűkebb körre szorult természetesen a becsületbüntetés, mely a sujectiv szempontokat (a szenvedőre való tekintetet, jobb indulatainak kimélését stb) teljesen mellőzi. A mellékbüntetések nem csorbítják a civilis személyiséget, örökös becsületvesztést nem ismernek s fogalmilag nem a büntetéshez, hanem a cselekményhez fűzőnek. Az általános emberi és polgári jogok épségben tartása mellett az elitélt egyrészt azon tulajdonságaiban bűnhödik, melyek közhivatalokra megbizhatlanná teszik (ugy hogy az intézkedés inkább praeventiv jellegű), másrészt bizonyos díszre és megkülönböztetésre való igényeiben sujtatik. Találóan nyilatkoznak e részben a magyar büntető törvénykönyv indokai:

»A törvényjavaslat szövegezésénél nem volt irányadó sem a becstelenítő büntetési nemeknek, sem a büntetés becstelenítő következményeinek szempontja. Nem a büntetés, hanem a bűntett az, a mi becstelenít,

*) Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 118. §.

**) Programma, Parte gen. 2. k. 686. §.

»non poena, sed factum infamat«. A büntetés ellenkezőleg megszünteti a bűntettet; az, a ki bűnhödött, az erre okul szolgált cselekménye miatt nem tartathatik többé becstelennek.«*)

Már az eddigiekből láthattuk az óriás befolyást, melyet a jelen munka a bűntett és a büntetés fogalmainak mai alakjára gyakorolt. A bűntettek mértékéről szóló (24.) fejezet épp oly döntő befolyással volt a későbbi törvényhozásokra. Kivált a jogegyenlőség tana volt benne megkapó. Ennek és a »nemesek büntetéseit« tárgyazó (27.) szakasznak mintegy visszhangját találjuk az 1791. évi szeptember 3-án kelt franczia alkotmányban, mely így szól: »Az alkotmány mint természetes és polgári jogot biztosítja... hogy ugyanazon bűncselekmények, ugyanazon büntetésekkel fognak büntettetni, minden személykülömbség nélkül.« E törvényről azt mondja Hélie,**) hogy Beccaria sajátkezüleg irhatta volna.« A korabeli állapotok védőit főleg e fejezetek bőszitették fel. »Hogyan, — kérdi a »Note ed osservazioni« szerzője — talán azt hirdetné, hogy ép úgy kell büntetni azt, ki egy nyomorult targonczást pofon üt, mint azt, ki egy tábornagy ellen követ el hasonló merényletet?« Az akkori és a mai viszonyok közötti óriás külömbséget mi sem mutatja szembeötlőbben, mint a büntető törvényeknek az emberi méltóságról ma és akkor táplált fogalmai.

---

*) Löw, A magyar büntetőtörvénykönyv és teljes anyaggyüjteménye. I. k., 345. l.

**) I. m. 156 l.

Azonban Beccaria távol volt ezen egyenlősítő tanok olyszerü alkalmazásától, hogy igazságtalanságra vezethetnének; a tényleges viszonyokból eredő aránytalanságot épugy ellenzi, mint a logikait. »Nem látok nagy bajt abban — igy ír egy másik dolgozatában*) — ha criminalis bűntetteknél, melyek többnyire nagy gonoszságot és romlottságot tételeznek fel, s azért nagy becstelenséget szülnek, a nemes ép oly büntetésnek van alávetve, mint a közember... De politikai büntettek esetén, melyek nem gonoszságot, hanem szándékos kártevést tételeznek föl s melyek nem czéloznak közvetlenűl a társadalom megbontására s a természetjogok sem sértik; melyek nem dolosus, hanem csupán culposus cselekmények; melyek, a római jog nyelvén szólva, nem *maleficia,* hanem *quasi-maleficia*: ezeknél igen gondos tekintettel kell lenni a személy állására. Mert a bot, mely megjavíthat egy targonczást, megalázza és megsemmisíti a nemest, a tisztességes kereskedőt, minden művelt embert, s egész családokat sülyeszt a becstelenségbe. Itt, tekintve, hogy a büntetéssel okozott kárt nem lehet a vétséggel okozott kárhoz hasonlítani, a büntetés nem arányos többé a cselekménynyel«.

Jellemző azon haladásra nézve, melyet fogalmaink azóta tettek, hogy ma még Beccaria felfogását is elavultnak kell tekinteni.

Szerzőnk azon törekvése, hogy a cselekmények

---

*) Brevi riflessioni intorno al Codice generale sopra i delitti e le pene, per ciò che risguarda i delitti politici.« Lenyomatva Cantù i. munkájában 345. skll.

súlyok szerint osztályoztatván, a tettre arányos büntetés méressék, eredményezte azon nézeteit, melyeket a 13. fejezetben a kisérletről olvasunk. A régi doctrina a kisérletet, a gonosz akarat azonossága folytán épugy büntette, mint a betejezett cselekményt. Beccaria korában már vitás volt a kérdés: Circa hanc quaestionem juristae certant et adhuc sub judice lis est, igy ír Bodó*). Ő a kisérletet a büntetést enyhítő körülmények közé sorolja s művének ezekre vonatkozó fejezetében tárgyalja. A fogalmat így határozza meg: »Külső cselekményben nyilvánuló gonosz akarat, melyet eredmény nem követett... Büntett elkövetésére irányzott nyilvánvaló cselekedet!« Felveti azon kérdést, valjon az ilyen cselekedet a világi jog szerint büntetendő-e, s szokása szerint tárgyilagosan adja elő a korabeli jogtudományban pro et contra felhozott érveket. Azon eredményre jut, hogy büntetlen a kisérlet, ha megvalósulását »jogi akadály« teszi lehetetlenné (pl. valaki végrendeletet hamisít, de érvénytelen alakban), szintén büntetlen, ha a tettes »benső okból«, megbánás következtében nem valósítja meg a cselekményt. De feltétlenül büntetendőnek tartja azon esetben, ha a cselekmény csak külső akadály folytán nem valósult.

Beccaria teljesen azon álláspontot foglalja el, mely az ujabb törvényekben (Magyar büntetőtörvény 65. §.) gyakorlati alkalmazást nyer.**)

---

*) Art. XLV. sect. XVIII. §. II.

**) A 14. § olasz czimfelirása így szól: »Attentati, complici, impunità.« Némelyek az »attentati« kifejezést »megkezdett bűntett«-re

Hasonló éleslátással mutat Beccaria a részességi tényezők büntetési fokaira. Azt, hogy a tettes sulyosabban bűnhödjék, azon utilitarius okkal támogatja, hogy első sorban a bűnös vállalat központját, physikai létesítőjét, kell elrémíteni; mert minél keményebben büntetjük a végrehajtót, annál nehezebben fogja magát valaki a tevékenységre elhatározni. A korabeli büntetőjog még parificálta a tettest a részessel: *Qui conjunguntur in culpa, non debent rejungi in poena,* a mint hogy nálunk is azt tanította Kitonich*): «Quoad consensum cooperationis hoc est auxilii, dubium non est, utrumque pari poena plectendum esse».

Ha lehet, még nevezetesebb esemény volt Beccaria munkájának megjelenése a bűnvádi eljárás fejlődésében.

Nem kivánom a procedura akkori állapotát általában vázolni; jelen könyv minden lapja tele van az arra vonatkozó jellemző adatokkal. Az inquisitorius eljárásnak minden izében elfajult alakja uralkodott az egész continensen s ez, embertelen szellemével és kegyetlen eszközeivel, megfosztotta a büntető jogszolgáltatást a bölcs törvénylátás jellegétől. Vizsgálati fogoly és elitélt között a bánásmód tekintetében alig volt külömbség; maga az itélethozatal pedig közvetett eljá-

---

fordítják (Hélie: crime commencé); Czászár Ferencz a nem technicus „merénylet" szót használja. Mi, tekintettel a magyar btk. 65. §-ára, a „kisérlet" kifejezést alkalmaztuk. Természetes, hogy ez által a szöveg egészen általános fogalmát nem akartuk épen a magyar codex kisérletfogalmával azonosítani.

*) Directio methodica cap. IX. qu. 27.

rás útján, elégtelen bizonyitékok mellett, kötött birói meggyőződés szerint ment végbe. A nem-nemest minden feltétel nélkül, puszta gyanura, sőt vélelemre el lehetett fogni; csavargókat még gyanú nélkül is.*) A vizsgálat főczélja, az elitélésre alkalmas vallomás kinyerése volt. E felfogás vezetett a kínvallatás intézményére.

Faustin Hélie, Beccaria nagynevű fordítója és értelmezője, teljesen a történelmi emlékek közé sorozza az intézményt;**) Cesare Cantù pedig azt mondja az ide vágó (12.) fejezetről, hogy elválaszthatlanul össze van kapcsolva a tortura eltörlésének eszméjével.§) Igaza is van Hélienek: a kínvallatás, mint törvényes bizonyíték egy újabb büntető törvényben sem fordul elő. Bár igaza volna oly értelemben is, hogy mint tényleg alkalmazott vallatási eszköz szintén a jogrégiségek közé tartozik, s hogy a birói felvilágosultság száműzte a rokon eszközöket is: a hosszú vizsgálati fogságot, az éjjeli kihallgatást, az állva vallatást s hasonló furfangokat. A míg az intézmény utolsó foszlánya el nem tűnik a gyakorlatból, addig időszerű olvasmány marad e fejezet

---

*) Bodó, i. m. Art XX. §§. 1. 8. Hozzáteszi ugyan, hogy probabile és verosimile legyen a iudicium, de ez nem sokat érhetett a gyakorlatban. Maga is (u. o. §. 4.) utal az alaptalan elfogások „prava consuetudo"-jára. Becsületére válik, hogy erős szavakban kárhoztatja e szokást.

**) I. m. 69 l.

§) I. m. 34. l.

Az intézmény történetét *) a következőkben foglaljuk össze.

A kínvallatás eredete a legrégibb időkre visszavezethető. Már a görögök is korbács és kerékbetörés mellett hallgatták ki a rabszolgákat, ha vallomásukra szorultak, valószínűleg azon felfogás szerint, hogy ily alacsony, elvetemült teremtések csak kényszer folytán szólnak igazat. A ki mint vádló lépett fel, így vallatta a vádlott rabszolgait, ha bizonyitékot keresett a panasz igazolására; de a vádlott néha saját cselédjeit is megkínoztatta, hogy mentő tanui legyenek. Ma megfoghatatlannak tetszik az egész eljárás és csak egy ősi előitélet magyarázza meg azon fonák észjárást, hogy a rabszolgák erkölcsi állapotáról táplált ily vélemény mellett mégis az ő vallomásukhoz kötötték azon nagy érdekek sorsát, melyekkel a bűnper foglalkozik.

Az intézmény, mely eleinte csupán rabszolgákra talált alkalmazást, idővel szabad emberek kihallgatásánál is gyakorlatba jött s átment a rómaikhoz, kik nagy mértékben alkalmazták. Jogászaik nagy hévvel vitatkoztak értéke fölött, de kizárólag perjogi hasznavehetőségéről nyilatkoznak: a humanitarius szempont egészen ismeretlen előttük. A rabszolgákról lassanként itt is átvitték a szabad emberekre, előbb az alacsony rendű és becstelen személyekre, utóbb külömbség nélkül. A lex Julia Majestatis volt az első törvény, mely felségsértési perekben általános alkalmazását rendelte s innen átvette az elmélet, használhatónak jelentvén ki minden határozatlanúl valló tanúval szemben. A barbár jogokban ismeretlen; csak a XIII.

*) V. ö. Hélie, i. m. 69 skll.

században, a római jog befolyásával, foglalt tért a középkori államok törvénykezésében s legerősebb bizonyitási eszköze lett az inquisitorius eljárásnak, mely a vallomásra fektette a fősúlyt.

Hazánkba is ezen uton került. Verböczi (III. 20) mint bevett intézményt említi, az 1597-évi 43. t. cz. pedig tényleges alkalmazásáról tanakodik. E ténybeli állapotot a doctrina magaslatáról hirdeti Kitonich*) — potissimum contra rusticos. Bodó**) elég világosan magáévá teszi azok nézetét, kik az intézményt elvben kárhoztatják s érveiket 12 pontban adja elő; ismételve mondja róla Ulpianussal, hogy »res nimium periculosa, fragilis, dubia et fallibilis, quae veritatem fallit.« A gyakorlat országszerte alkalmazta, de fájdalom nem bizonyos, hogy szigorúan szem előtt tartotta volna azon feltételeket, melyekhez a veszedelmes eszköz használata az irók szerint kötve volt. Vuchetich, világosan Beccariára hivatkozva,†) már hevesen ki kel ellene. Az intézmény virágzását, hanyatlását és megszűntét nálunk e három név jelzi: Kitonich, Bodó, Vuchetich. A praktikusok persze még sokáig ragaszkodtak hozzá. Mária Terézia korában a kormány elhatározta a kínvallatás eltörlését, de a vármegyék kijelentették, hogy nélküle a rendet fentartani lehetetlenség s maga a kanczellária is megengedendőnek tartja kivételes fenntartását.§)

*) Directio methodica C. VI. qu. 8.

**) Art. XXIX. §. II.

†) Institutiones juris criminalis hungarici. Budae, 1819. 481. l.

§) Marczali Magyarország története II. József korában, I. k. 176. l.

A kínvallatásnak B o d ó szerint csak következő körülmények között volt helye: 1. ha a tényállás (corpus delicti) megállapitva volt; 2. a vád tárgyát testi büntetéssel, még pedig fejvesztéssel járó cselekmény képezte; 3. más kétségtelen bizonyíték hiányzott; 4. vádlott biztos és kétségtelen okokból gyanus és «paene convictus» volt; 5. a gyanujeleket két kifogástalan tanu bizonyította; 6. a gyanujelek netaláni megczáfolás végett vádlottal közöltettek.*)

A kínvallatás iránt külön közbeszóló végzésben kellett határozni, mely ellen kivételkép korlátlan felebbezési jog volt engedve. Maga az eljárás a következő fokozatokban ment végbe:

1. Kínvallatással való fenyegetés és ijesztés a biró részéről;

2. fenyegetés, bősz arczczal és szigorú mozdulatok között a hóhér által;

3. vádlott a hóhérnak adatik át, ki levetközteti, megkötözi s kitárván előtte a kinzó eszközöket, megmutatja neki használatukat;

4. szorosra kötözés;

5. a «lajtorja» alkalmazása (a tagok erőszakos kihuzása);

6. izzó vassal érintés és égetés;

7. az ujjak összekötöztetnek s a körmök alá hegyes vas szúratik;

8. gyertyával vagy szurokfáklyával vagy szalmával égetés;

*) B o d ó, i. m. Art. XXIX. §. VIII.

9. a haj leborotváltatván az agyra jeges vizet csepegtetnek;

10. égetés kénnel vagy szurokkal;

11. a spanyol csizma.*)

A torturát Magyarországon az 1790. évi XLII. t. cz. szüntette meg, de Szemere Bertalan még a negyvenes években is ismert tisztviselőket kik ezen »gyönyörü és magasan egyszerű törvényczikkely legvilágosabb parancsának ellenére, szükebbre a vádolt tagjain magok csavargatták az összevérzett köteleket**)

Nem holmi regényes borzadály keltése végett időztem ily hosszasan e tárgynál, hanem azért, hogy élénkebben az olvasó elé állitsam a jog azon állapotát, mely ellen Beccaria küzdött, s hogy megvilágítsam diadalának teljes nagyságát. A kínvallatás intézménye annál förtelmesebb volt, mert kettős fiction alapult. Egészen mellőzve ugyanis azon lélektani érveket, melyeket e könyv 12. fejezetében olvasunk, hazug volt a jelszó, melylyel

*) Bodó i. m. An. XXIX. § XXI. V. ö. Umbertus Locatus, Opus judiciale inquisitorum (Roma, 1568) az ott divó fokozatokra nézve, melyek rendesekre és rendkivüliekre osztattak. Francziaországra nézve Cantù, i. m. 16. l.

**) A büntetésekről s különösebben a halálbüntetésről, 108. l. Legelőször II. József tiltotta meg, de az úri és megyei székek gyakorlata csak lassan tudott töle elszokni. A kínvallatás rendes eszközei nem lévén alkalmazhatók, botozással csikartak ki vallomásokat. Egy megye ilymódon emberevést sütött ki 45 czigányra s ki is végesztette. Hontmegye 1782-ben hasonló bűntett miatt 150 czigányt itélt halálra, de a császár megakasztotta a végrehajtást. Zalamegye egy gyilkost karóra húzatott. L. Marczali, i. m. 175—176. l. Cantù i. m. 234. l. 1 j.

az intézményt századokon át igazolták. A torturát mindig ugy allitották oda, mint az igazság kiderítésének szükséges eszközét: corporis cruciatus, ad eruendam veritatem repertus. De a feltételek, melyekhez a kinvallatás alkalmazása kötve volt, s melyeket fentebb felsoroltunk, teljesen megdöntik ezen állítást s a gyakorlati törvénykezés soha sem is hódolt e felfogásnak. A tortura csak már létező birói meggyőződés után vétetett alkalmazásba. A vizsgáló-birónak, ki a specialis nquisitióra tért át, rendszerint teljesen meg győződve kellett lennie a gyanusított bűnösségéről*). A kínvallatás csak »vehemens« gyanu alapján volt megengedve, mikor a terhelt már »paene convictus« volt. Nem azért volt szükség a vallomásra, mert a birónak egyéb elégséges eszközei nem voltak meggyőződése alkotására, hanem azért, mert a törvény nem bízott e meggyőződésben s önkényesen egy kétes értékü külkörülményt tett az itélet alapjává. Szóval a vallomás nem bizonyitási, hanem elitélési eszköz volt. »Tagadom — irja a »Note ed osservazioni« szerzője**) — hogy a quaestio (tortura) a valóság kitudása végett történnék; mert bizonyos, hogy csak azért alkalmaztatik, hogy a valóság a bünös vallomásának hozzájárulása által nagyobb jogi világításba (in un lume più giuridico) helyeztessék.«

Nemcsak embertelenséget távolított el tehát Beccaria a büntető törvénykezésből, hanem egy szégyenletes hazugságtól tisztította meg a jogtudományt.

*) Glaser, Handbuch des Strafprozesses, I. k. 98. l.
**) 68. l.

Mert bármily hihetetlennek tetszik ma: Beccaria korában voltak felvilágosult, emberbarát férfiak is, kik a kínvallatásnak részint elvben, részint gyakorlati okokból pártját fogták. Már fentebb említettük, hogy a magyar hivatalos közvélemény még a múlt század vége felé is visszariadt az intézmény eltörlésétől. De még Diderot is igazolhatónak tartotta a bűntársak kitudása végetti kínvallatást. »Szerző nem fogja félreismerhetni — igy ír commentárjában — hogy itt van a nehézség főcsomója . . . . A bűntársak kitudása a keresett igazságok egyike s kétségtelen, hogy ezek e kegyetlen eszköz segítségével naponta kitudódnak. Mindenki utálja a kinvallatás alkalmazását a bűntény bebizonyítása előtt; de azt, ki bűnösnek találtatott, a kinzással illetni annál szükségesebb, mert ki kell tőle csikarni nemcsak a bűntársak és a kézrekeritésükre szolgáló eszközök bemondását, hanem a bizonyítási eszközöket is. A büntettek büntetése azzal igazoltatik, hogy hasonló cselekmények megakadályozása végett szükség van reá; ha tehát a büncselekmény olyan, hogy czinkosokra lehet következtetni (pl. lopás és orgyilkosság, csoportban történt büntett) s ha a szövetség szálainak lebonyolítására nem elegendők sem a tanuk sem a bizonyítékok: akkor a kínvallatás ép oly jogos lesz mint más büntetés és ugyanazon okokból lesz alkalmazható . . . . Ha meggondoljuk, hogy a néhány percznyi kínvallatási szenvedés, melyet a gonosztevőre mérünk, száz ártatlan ember életét mentheti meg, kiket czinkosai megölhetnek: akkor a torturát az emberszeretet cselekményének fogjuk tekinteni.«

A legkitűnőbb ujabb büntetőjogászok egyike, Glaser*), a tortura egy másik faját, a tisztító kínvallatást, melyet Beccaria esztelen mysticismusnak bélyegez, észszerűen kivánja megmagyarázni. Szerinte a biróságok azon, magában helyes elvből indulhattak ki, hogy a becstelennek nyilvánított ember hitelt nem érdemel, ha önkényt ajánlja fel vallomását. Ebből, ugymond, könnyen fejlődhetett azon gyakorlat, hogy ha becstelen egyén vallomására van szükség, az — kínzás mellett vétessék ki. Téve, hogy történileg valóban ez volt a fejlődés menete — mire nézve Glaser nem hoz fel bizonyitékot — Beccaria fejtegetései logikailag még sem volnának megczáfolva, mert ezek épen azon észbeli alapon állanak, hogy a tortura nem emelheti az ember szavahihetőségét.

Glaser analogiát talál a skót jog azon szabványában, hogy az önkényt jelentkező tanu nem érdemel hitelt. De ezen eset nem más, mint a magyar jog azon rendelkezése, hogy tanuságtélelre nem képesek azok »qui se sponte, per se vel per alios ad dicendum testimonium obtrudunt. Suspectus enim est, qui se ultro ingerit aut offert.«**) Már most Bodó szabványa, és talán a skót jogé is, a szentirásra támaszkodik, mely ezt tanítja: »Testis spontaneus concinnat linguam suam mendacio.« Legjobb esetben tehát a vallási szent könyv egy képlete szülte a jogászok tévedését, s igy Beccaria azon vélelme, hogy az intézmény

*) Caesar Beccaria Über Verbrechen und Strafen. 2. kiadás, 55. l.
**) Bodó, i. m. Art. IX. §. III.

forrása a vallási mysticismus volt, mindenesetre közelebb jár a valósághoz.

A vallomásnyerés föltétlen szükségének eredménye volt azon körmönfont, bonyodalmas elmélet is. mely a régi jogban a vádlott kérdezése körül kifejlett. A dolog fontosságát és e vallatási mód kinövéseit élénken szemünk elé állítja e munka 10. fejezete. Az inquisitorius eljárás legerősebb eszközeinek egyike volt e tekintetben a nyelvreadó kérdezés, melyet Beccaria idejében a legtekintélyesebb irók is nyiltan helyeseltek. Némileg természetes volt ez oly felfogás mellett, hogy a biró feladata minden áron kideríteni az igazságot, mely a gyakorlatban nem volt más, mint a mit a gyanusított vallott. Erre nézve a következőket tanította Kitonich*): »Confessionem factam sponte in criminalibus absque tormentis vel metu tormentorum, etiam nullis indiciis praecedentibus vel non data indiciorum copia, sufficere sine aliqua ratificatione ad condemnandum confitentem«. Ily doctrina mellett a biró természetesen nem riadt vissza oly kérdezési módtól sem, melylyel »a valódi vagy állítólagos tény, melyet a kérdező a kérdés által helybenhagyatni akar, a felelőnek a kérdés által értésére adatik.**) Igaz ugyan, hogy a nyelvreadó kérdést teljesen kizárni alig lehetséges. Néha az eljárás könnyítésére szolgál (pl. mikor oly felelet suggeráltatik, mely a nélkül is alig

*) Directio methodica. Cap. VI. qu. 8.

**) Bentham, Rationale of evidence, VII. — V. ö. Glaser érdekes fejtegetéseit, Handbuch des Strafprozesses, I. k. különösen 633. l.

kétséges, vagy mikor a tanu emlékező tehetsége gyámolittatik), s már Hommel, Beccaria eszméinek német hirdetői között a legelsők egyike, ezeket jegyezte meg e fejezethez*): »Alle suggestiones kann man so schlechterdings nicht verwerfen.« Azonban e kivételes és ártatlan használat lényegesen külömbözik a Beccaria által megtámadott rendszertől. Mellőzve a tisztán gyakorlati és technicus szempontot (hisz nincs az a fonákság, mely kivételes esetekben jó szolgálatot ne tehetne!) elvi magaslatról tekinti a kérdést, s nézeteit el is fogadták mindazon törvényhozások, melyek a büntető jogszolgáltatás czéljáról azt tartják, hogy nem a sziv rejtekeit tartozik fürkészni, hanem a rendes bizonyitékokkal megállapítható valóságot. Itt is örömmel láthatjuk Beccariával egyetértésben Bodót: »Quod mandatum divinum, quae reipublicae necessitas exigunt, ut omnia scelera occulta a judice temporali eruantur? .... Quae autem investigare nequit, supremo Judici relinquat.«**)

Pedig az emberi lélek titkait kutatta a régi jog. Ez szülte egy további bizonyítási eszközét: a tisztító esküt, melynek ratiója gyanánt ezt hozza fel Bodó:***) »Innocentia in animo consistit. Quae autem consistunt in animo et conscientia, probantur per assertionem cum juramento.«

Ez a törekvés eredményezte azt a gyalázatos vitakérdést is, valjon a biró hazugsággal is kicsal-

*) I. m. 42. l.
**) I. m. Art. XXIX. § III.
***) I. m. Art. XXX. § V.

hatja-e vádlottól a vallomást? A Malleus maleficarum czimü ismert inquisitori vezérfonál igy válaszol reá: »A nézetek eltérők. Némelyek azt tartják, hogy ha más boszorkányok is feljelentetnek, az igéretet meg szabad tartani, de a büntetlenség reményének felébresztésével nem szabad egyúttal az életfogytiglani fogságbüntetés lehetőségét tudatni. Mások úgy vélekednek, hogy a fogságra itélt nővel szemben egy ideig meg lehet tartani az igéretet, azután el lehet égetni. Ismét mások azt mondják, hogy a biró bátran biztosithatja neki az életet, de azután mással mondassa ki az itéletet.*)

A mi a magyar gyakorlatot illeti, úgy Kitonich e »kérdés«-ben is a legvadabb álláspontot képviseli. Menthetőnek tartja, ha a biró vallomástétel esetére büntetlenséget igérvén, szavát meg nem tartja.**) Bodó ebben is észszerűbb és humanus. De még a múlt század végén is akadtak közegek, kik a Kitonich nyomdokait követték. Szentmarjay, a magyar jakobinus-per egyik vádlottja, így szólt Németh királyi ügyigazgatóhoz a halálos itélet végrehajtását engedélyező leirat kihirdetése után: »Uraságod rászedett; igérte, hogy ha őszintén bevallok mindent, azzal megmentem életemet. Én meghalok, de elvárom uraságodat annak itélőszéke előtt, ki boszút áll az esküszegőn.***)

*) Nippold, Die gegenwärtige Wiederbelebung das Hexenglaubens, 64. l.

**) Directio methodica, C. VI. qu. 8.

***) Fraknói, Martinovics és társainak összeesküvése. 2. kiadás 378. l.

Kazinczyt is így vallatta Berzeviczy táblabiró: »Jézus Krisztus öt sebére kérem, ne rontsa meg magát, ne tegye magát méltatlanná a legjobb fejedelem kegyelmére.*)

Époly teljes győzelmet arattak Beccaria munkájának azon részei, melyek a bizonyitékok mérlegelését illetik. Korában az itélő biró rendszerint csak közvetve vehetett tudomást a tanuvallomásokról, körülbelül úgy mint nálunk a rendes polgári perben. A középkori jog számos óvó rendszabályokkal akarta pótolni a közvetett itélkezés hiányait. Ezen törekvés szülte a legalis bizonyitékok rendszerét: a quasi-, fél-, sőt negyed- és nyolczad-bizonyitékokat, melyek a birói meggyőződést békóba verték s melyek ellen szerzőnk a 13. fejezetben oly hevesen kel ki. Valóban igazat kell adni Beccaria azon kifakadásának, hogy »az ész alig valaha volt a népek törvényhozója«, ha olvassuk, miket ir Voltaire a toulousei parlamentnek, a Calas-per hirhedt biróságának bizonyítási szabályairól:**)

»A toulouse-i parlamentnek egészen sajátságos szokása van a tanubizonyítás körül. Másutt félbizonyitékot ismernek, mely voltaképen mégis kétséges, mert tudjuk, hogy nincs fél igazság. De Toulouse-ban negyed- és nyolczad bizonyítékot is ismernek. Igy például egy mendemonda lehet negyed bizonyíték, úgy hogy nyolcz pletyka, egy alaptalan beszéd viszhangja, bizonyitékká válhatik, s Calas Jánost majdnem ezen szabályok szerint itélték kerékbetörésre. A római törvények oly bizonyi-

*) U. o. 329. l.

**) Commentaire sur le livre Des délits et des peines XXII. §.

tékot kivánnak, mely luce meridiana clarior, fényesebb a déli napnál.«

A tanuzási képességet kizáró tömérdek ok a fentebbi aggodalomra vezethető vissza. Bodó*) tizenhét ily aggályossági körülményt sorol fel. Szerinte tanúzásra nem bocsáthatók: 1. Tudatlanok és idegenek, 2. megnyert vagy bérelt egyének, 3. az árulkodó (delator), **) 4. a vádlott iránt ellenséges indulattal viseltetők, 5. az ugyanazon büntettben gyanusak, 6. gonosztevők (scelerati et criminosi), emberölők, bűvölők, szentségtörők, tolvajok, emberrablók, rablók, nyilvános házasságtörők, mérgezők, jóslók, hamisan esküvők, kerítők, ágyasok, vérfertőztetők, szökevények (proscripti), tékozlók, játékosok, komédiások, hamisítók, istentagadók, bordélyosok, 7. a becstelenek, 8. a mások hatalmában levők (subordinati) és összejátszók, 9. a tanuzásra tolakodók, 10. a tanuzásra kényszerülők, 11. szegények és nyomorgók (nisi sint honestae et bonis moribus praeditae personae), 12. vérrokonok (fel- és lemenők, oldalágon negyedízig, férj és nő, továbbá azok, kiket barátság vagy viszonyok kapcsolnak egymáshoz), a vádlott kegyura, hitelezője, hűbérese, védencze, a gyám, gondnok, gyámolt, gondnokolt stb., 13. a nők (quia varium mutabileque est animal mulier), 14. serdületlenek (azonban mentő tanúk gyanánt

---

*) I. m. Art. IX. §. III.

**) Megkülömböztetendő mind a jóhiszemü feljelentőtől (denuntiator) mind a vádlótól (accusator.) A perduellionalis és felségsértési perekben azonban még a delator is tanuságtételre bocsátható (1715. VII. tcz. 7. §.)

elfogadhatók), 15. a bűntárs, 16. elmebetegek, részegek, korhelyek, 17. az állhatatlanok és ingadozók.

Beccaria ezen rendszert is gyökerén támadja meg. Szabad birói mérlegelés mellett bizonyos ünnepélyes alakiságok, melyek a tanut a cselekmény jelentőségére emlékeztetik: ezek a bizonyítás főbiztositékai. De a legfontosabb garantia a vallomásvétel közvetlensége, tehát a Beccaria korában divottal épen ellenkező rendszer. »Az interrogatorius eljárás — ezt jegyzi meg Bentham*) — nagyobb biztositék és hathatósabban előmozdítja az igazság kideritését, mint a törvény legkomolyabb fenyegetései.« De ennek legnevezetesebb folyományától, a felek korlátlan kérdezési jogától sem szabad visszariadni, különösen a vádelvü eljárásnak nem. S erre nézve ismét találóan irja Bentham:**) »A kérdezés korlátlan szabadságától mindent várhatunk és mitsem kell tartanunk. A ki e szabadság korlátozását kivánja, ezt csak a jogszolgáltatással ellenkező czélbó teheti.«

Beccaria idején a politikai és vallási despotismus nagy terjedelemben használta a titkos vád és eljárás félelmetes eszközét. A velenczei Tizes Tanács (Consiglio dei Dieci), az angol Csillagkamara és a franczia Chambre Ardente voltak azon kivételes biróságok, melyek a titkos eljárásnak typusai. De a római felségsértési törvények utján ezen intézmény is belopódzott az eredetileg általában nyilvános proceduraba.

---

*) Rationale of evidence, I. 13.

**) I. m. III. 8.

A magyar jog elvben mindig kárhoztatta az intézményt, de lassanként szintén oda jutott, hogy — kivált az állam ellen intézett némely bűncselekményeknél — eltérjen azon követelménytől, miszerint a vádlónak vagy feljentőnek titokban maradni nem szabad. Régi eljárásunkban szabály volt, hogy a vizsgálat befejeztével az iratok egész terjedelmükben közlendők a vádlottal, még pedig Bódó szerint*) azon okból, mert »de omni lege, actus, qui in alterius vergit damnum, ei notificandus est»; s az 1741. évi XXVI. t. cz. meghagyja a fiscusnak, hogy vádlevelében a feljelentő vagy vádló kereszt- és vezetéknevét megjelölje. Mindazonáltal már Bodó idején az volt a gyakorlat, hogy közveszélyes bűntevőkkel szemben a törvény e rendeletét megtartani nem szükséges. Ürügyül a tanuk személyes biztonsága szolgált; de a tapasztalat bizonyítja, hogy a valódi czél a politikai szabad törekvések könnyebb elnyomása volt.

Magyarország is mutatta, mennyire igaza volt Beccariának, midőn az igazság és az erkölcs nevében kikelt e visszaélés ellen (9. §.) A franczia forradalom eszméi ellen megindult reactio emlékét nálunk főkép a Martinovics per őrizte meg. És ebben nagy terjedelemben alkalmaztatott a titkos eljárás. Már a törvénytelen bécsi vizsgáló bizottság tagjait esküvel kötelezték a titoktartásra; az érdemben itélt királyi táblának pedig utasitásban hagyták meg, hogy a tanuk kihallgatása és szembesítése alkalmával a birákon és a királyi ügyek igazgatóján kívűl senki

*) I. m. Art. XVIII. § I.

elen ne legyen.*)E törvénykezésnek valamint az itélet ijesztő végrehajtásának gyümölcsei azután hazánkban is megtermettek, pontosan a hogy Beccaria festi: az egész ország egyedüli gondolata »az ólálkodó szörnyetegek elleni védekezés« lett. Fraknói**) a következőben írja le a magyar nemzet akkori kedélyállapotát: »Az általános rettegés, melyet a fölfedezett összeesküvésről szállongó hírek országszerte előidézének, a denuntiatiók termékeny talajává lett. A félelem által felizgatott képzelem mindenütt az összeesküvés titkos szálait keresé. A loyalitás és kötelességérzet sugallataihoz ez önérdek és boszúvágy rúgói csatlakoztak. Egyesek túlbuzgósága magával ragadott egész törvényhatóságokat; mert amazok ellen felszólalni annyi lett volna e válságos időkben, mint a bűnrészesség gyanuját vonni magára.«

---

*) Fraknói, i. m. 239—309. l. — Titoktartási esküt kivántak a védőktől is. A magyar ügyvédi kar méltán büszke lehet azon memorandumra, melyben a védők e parancs ellen felszólaltak. Álljon itt belőle mutatványul a következő szép hely: »A forradalmi terveket, melyek az államokat és az állami rendet felzavarják, minden köteléket és kapcsot felbontanak, kétségkivül első csirájokban el kell fojtani. De kérdés, vajjon a hallgatás és a titoktartási eskü alkalmas eszközök-e? A hallgatás nem rejti el a mérget és nem veszi el erejét. Eszélyes gondosság és a következmények feltüntetése a legbiztosabb mód, az embereket visszatartani a méreg használatától. A tiltott dolgok nagy vonzerőt gyakorolnak .... Ha a titoktartás csakugyan szükségesnek mutatkozik, erre nézve az ügyvéd rendes esküje elegendö biztositékot nyujt.«

**) I. m. 392. l.

Beccaria 1764-ben adta ki munkáját, alig másfél évtizeddel Rousseau irodalmi tevékenységének megkezdése és két évvel e bölcsész alapvető művének megjelenése után. Rousseau eszméi akkor gyorsan hódítottak az elmékben, de mitsem változtattak az állami intézményeken. Különösen sokáig ellentállott a philosophiának a jog, s a büntető törvény kiáltó ellentétbe jutott az általános felvilágosultsággal. A törvények kegyetlenségéből folyó tények naponta ellenmondottak a humanitarius eméleteknek, melyekkel az emberek művelt része telve volt. A kegyelet, az emberi méltóság iránti érzék, kevéssé szerepelt a gyakorlatban, mely az íróknak, az ujabb fogalmak szerint crudelis könyveiből táplálkozott. Ily szellemben fejlesztették a római jogot a glossatorok, kik a positiv törvények gyérebb volta mellett nagy tekintélynek örvendtek.

E korhadt állapotok közepette a justitia tévedésének egy világhirü ténye rázta fel a közvéleményt. 1762 márczius 9-én Calas János toulousei polgár, egy hatvannyolcz éves, feddhetlen aggastyán, ártatlanúl halt meg a keréken.

A büntető jogszolgáltatás történetében feledhetetlen esemény annál inkább megérdemli, hogy itt leirjuk, mert Beccaria munkájának közvetlen inditó oka lett.*)

Calas kereskedő volt, több mint negyven év óta lakott Toulouse-ban, s kitünő családapa hirében állott. Maga és családja protestans volt, egy fia kivételével,

---

*) Voltaire, Traité sur la tolérance à l'occassion de la mert de Jean Calas.

ki megtért. Az apa türelmessége annyira ment, hogy helyeselte fia vallásváltoztatását, rendes járadékot fizetett neki és többi gyermekeit egy buzgó katholikus nő által neveltette, ki harmincz év óta élt házában. Egyik fia, Marc-Antoine, tanult, de nyughatatlan, önmagával meghasonlott ember volt. Kereskedői pályára nem volt alkalmas, ügyvéddé pedig mint protestans nem lehetvén, öngyilkossági gondolatokkal telt meg s kedélyállapotának megfelelő olvasmányokkal erősítette elhatározását.

1761. októLer 12-én, miután pénzét elkártyázta, véghez is vitte szándékát. Barátja, egy Lavaisse nevezetű fiatal ember, előtte való nap érkezett meg Bordeauxból s a végzetes este náluk vacsorált. Esteli után az egész társaság egy mellékterembe vonult, de Marc-Antoine eltünt. Mikor Lavaisse távozni akart, Calas másik fia, Péter, lekisérte őt a lépcsőn s ennek alján, az üzlethelyiség közelében, egy ajtóra felakasztva találták Marc-Antoinet. Ingujjban volt, kabátja összehajtva az iróasztalon feküdt, inge még csak gyűrött se volt, haja gondosan megfésülve; testén nem látszott semmi seb vagy zuzódás. Mikor a holttest a városházára ért, csak orra hegyén találtak egy kis karczolást, mellén pedig egy kis foltot, kétségtelenül az átszállitás körüli ügyetlenség nyomait.

A szomorú hír hallatára apa és anya jajveszékelésre fakadtak; Lavaisse és Calas Péter sebész keresésére és a hatóság értesitésére indultak. Ezalatt azonban a toulousei babonás és gyulékony nép, mely még akkoriban is, hatósági tilalom daczára, ünnep gyanánt tartotta a kétszáz évvel előbb történt Bertalan-

éji gyilkolás évfordulóját, a ház körül összecsődülni kezdett. Az a hír terjedt el, hogy a család és Lavaisse ölték meg a fiatal embert, mert másnap elhagyni készült hitét, s a tömeg meg volt győződve, hogy a protestans vallás szerint a szülők megölni tartoznak gyermeküket, ha meg akar térni. Azt beszélték, hogy a languedocbeli protestansok előtte való nap gyülést tartottak, melyen szavazattöbbséggel megválasztották a hóhért, s hogy a választás Lavaisse-re esett, ki a határozat végrehajtása czéljából érkezett Toulouse-ba.

A toulouse-i polgármester, David, ki különös buzgóság által akart kitűnni, törvénytelen eljárásra ragadtatta magát, s letartóztatta az egész Calas családot, Lavaisse és a katholikus cseléddel együtt. A papság keze is belejátszott. Marc-Antoine mint protestans halt meg; mint öngyilkost az akkori törvények szerint hurczolva kellett volna eltemetni. Azonban nem így történt. Katholikus szertartás szerint, nagy fénynyel temették el a Sz.-István-templomban, bár a plébános tiltakozott. Vártanuként ünnepelték, teteme csodákat müvelt, melyekről jegyzőkönyveket vettek fel.

A nép ily hangulata mellett a birák itélete nem lehetett kétséges; súlyosította a vádlottak helyzetét az is, hogy 1762-ben a Bertalan-éj kétszázados évfordulója következett s nyiltan hirdették, hogy az ezen alkalomból tartandó ünnepélyek fénypontja a Calas-család kivégzése lesz. Tizenhármas biróság itélt fölöttük; soká tanácskozott, s a szavazatok aránya úgy állott, hogy hat biró az elitélés mellett volt, mig heten az ügy további vizsgálatát sürgették. Egy furcsa véletlen is közbe játszott.

Két biró nyilvánosan véleményt mondott a perről, az egyik a vádlottak mellett, a másik ellenük. A dolog feltünt, úgy hogy a decorum kedvéért mindkettő kénytelennek érezte magát az itélkezésbe be nem folyni. Azonban, míg a kedvező hangulatú tanácstag megmaradt tartózkodása mellett, az elitélésre szavazó bíró visszatért. E szavazat döntött. Nyolcz szóval öt ellenében (mert az eleinte kedvező véleményű hat biró közül egy utóbb a szigorúbb oldalra állott) az öreg Calasra kimondották a kerékbetörés büntetését.

Hogy a dagadt lábú, hatvannyolcz éves Calas egyedül akasztotta volna fel és fojtotta volna meg huszonnyolcz éves, erős fiát, valószinütlennek tetszett; részt kellett tehát a gyilkosságban venni az egész családnak, a szolgálóval és Lavaissel együtt; hisz saját vallomásuk szerint egész este együtt maradtak. Mindamellett egyelőre csak az apát itélték halálra. Azt várták, hogy az öreg a hóhér kezei alatt bevallja tettét és annak részeseit, kik fölött csak azután volt itélet mondandó. Csalódtak. Nyugodtan halt meg s biráiért imádkozott.

Erre azután az anya, Péter, Lavaisse és a szolgáló felmentésére határozták el magukat; de látván, hogy ez az itélet implicite tagadná a kivégzett Calas bünösségét, úgy döntöttek, hogy még sem mondanak ki teljes felmentést. Számüzésre itélték tehát Calas Pétert.

Nem mondjuk el a szerencsétlen család további viszontagságait. Keserüségeiben utóbb is folyton nyilt része volt a vallási fanatismusnak, míg végre három jeles párizsi ügyvéd (Beaumont, Loiseau, Mariette)

magáévá tette az ügyet s a klastromba zárt anya és gyermekei szabadon bocsáttattak.

De Voltaire és hivei nem érték be ezzel. Voltaire megirta ama megható értékezést, melyet fentebb említettünk, s több ügyvéd segitségével kieszközölte az egész per revisióját. Az eredmény az itélet megsemmisitése, Calas emlékének rehabilitatiója s az elkobzott javak visszaadása lőn.

Mikor ezen események történtek, Beccaria (teljes nevén: Marchese Cesare Bonesana de Beccaria) huszonhat éves volt; született Milanóban 1738 márczius 15-én. Családja régi patricius nemzetség volt, mely már századok előtt hatalomban és tekintélyben állott Paviában. A már 1313-ban souverainné lett családot a Viscontiak elűzték; de 1359-ben, mikor Pavia a milanói fensőséget elismerte, visszahivatott, míg 1418-ban lázadás és hatalomra törés miatt ismét számkivetésbe jutott. Irónk a Bonesana melléknevet keresztapja, Bonesana Caesar gróf után vette fel, ki a Beccaria család számára hitbizományt alkotott. A nagy publicista az akkor divott nemesi nevelésben részesült: nyolcz éves korában a parmai jezsuiták intézetében helyezték el s Paviában tanult jogot. A jogtudománynak főkép bölcsészeti oldala vonzotta s iskolái bevégzése után több barátjával egyesült az encyclopaedisták tanulmányozására. E társaság »Il Caffè« név alatt Verri Sándor gróf házánál tartotta összejöveteleit Milanóban. Verri gróf a városi tanács által kirendelt börtönlátogató volt, közvetlen tapasztalatból ismerte tehát a büntető rendszer azon visszásságait, mely ellen a század bölcsészei oly elszánt harczot folytattak.

Az ifjak, eszméik terjesztése czéljából két éven át 1764 és 1765, lapot is adtak ki, szintén »Il Caffè« czím alatt.

A Calas-per alkalmából megindult irodalmi mozgalom e társaságot nem hagyhatta érintetlenül. A »Caffè« felhivást kapott a közreműködésre s Verri gróf Beccariát szólitotta fel egy oly munka megirására, mely az érvényben levő buntető jog hiányait mutatja ki. Beccaria 1763-ban ráállott a tervre s már 1764-ben megjelent a »Dei delitti e delle pene« czimu konyv, névtelenul.*)

A munka óriás feltunést keltett. Érthető ez oly időben, mikor a Rousseaura való egyszerű czélzás ily szavakra fakasztotta Fachinei-t: »E questo filosofo è Monsieur Rousseau: e questa è un empia bestemmia;« mikor a »Contrat social« előbb a tiltott, utóbb a »tűrt« konyvek közé tartozott s a magyar udvari kanczellária a munkának még latin forditását is elnyomta.**) A franczia encyclopaedisták, kik legsajátabb eszméiket ismerték fel benne, nagy örömmel fogadták; Morellet leforditotta francziára, Voltaire és Diderot elmélkedéseket (Commentaires) irtak hozzá, s szerzőjét fényesen fogadták Párizsban.***) De dühös támadásokat is idézett fel, melyek a szerző személyét sem kimélték.†)

*) [illegible] 1762. — [illegible] 1770. — [illegible] 1804. — [illegible] 338. s k. l.

**) [illegible] i. m. 161. l.

***) L. [illegible] m. 53. s k. l.

†) A [illegible] a már [illegible]

Azonban akadtak lelkes védelmezői is. Milano akkor osztrák birtok volt, de Maria Terezia és II. József császárok kormányzata a szellemi és anyagi jólét pártolása által legalább némileg kárpótolta az olaszokat az idegen uralom keserveiért. Beccaria személyesen is sokat köszönt ezen administratiónak és különösen annak két tagjának: Kaunitz gróf kanczellárnak és Firmian gróf milanói helytartónak. Utóbbi hatalmasan pártfogolta a műve miatt ellene támadt ellenségeskedések közben; előbbi pedig értesülvén, hogy Beccariát Oroszországba hívják, 1769-ben tanári állást eszközölt ki számára. Beccaria a hol csak teheti, a hála és magasztalás hangján emlékezik meg róluk, különösen Firmianról s »Ricerche intorno alla natura dello stile« czimű munkáját, mely 1770-ben jelent meg, neki ajánlotta.*) Ez azon »szelid és felvilágosult kormányzat,« melyről előttünk levő művében oly melegen emlékezik meg.

Beccaria további élete ép oly csendesen folyt le, a milyen zajos volt főművének hatása. 1771-ben tagja lett a legfőbb közgazdasági tanácsnak (Consiglio supremo di Economia, melyből utóbb a Magistrato politico-camerale lett); e minőségében szerkesztette a büntető codex reformjáról szóló azon emlékiratot, melyből fentebb idéztük a politikai büncselekményekre vonatkozó darabot. II. József kormánya Olaszországban is sürgette a

---

sul libro intitolato dei Dei delitti e delle pene,« Fachinei Angelo szerzetestől. Állitólag a velenczei Tizes Tanács megbizásából iratott s 1765-ben névtelenül jelent meg.

*) Az ajánló levél, mely Beccaria helyzetére érdekes világot vet, le van nyomatva Amati e Buccellati, i. m. 159. l.

reformokat, de törekvései ott is az ismert akadályokra találtak: a helyi hatóságok mindenképen ellenök szegültek. A torturát, miután elvben már Maria Terezia megszüntette, csak 1784-ben sikerült eltörülni, a mikor uj birósági szervezet is létesült.*) A császár megindította az általános büntető reformot s erre bizottságot küldött ki, melynek előadója, József egyenes kivánságára, Beccaria lett. Midőn némely külön kérdések megvitatására albizottság alakitása látszott szükségesnek, Beccaria ebbe is megválasztatott. A halálbüntetés kérdésében természetesen nem volt egyetértés; a nézetárnyalatoknak megfelelően három emlékirat került a kormány elé, melyeknek egyikét Beccaria szerkesztette, kizárólag állam elleni cselekményekre ajánlván a halálbüntetés fenntartását.

Meghalt 1794 november 28-án.

Halála idején véres gyümölcsöket termettek az eszmék, melyeknek a jog terén oly ékesszóló hirdetője volt. Az emberi jogok mellett folyt harcz közben arczot cseréltek a humanitiuras bölcselők utódai. Követőik épúgy a hóhérra támaszkodtak, mint az »ázsiai zsarnokság«; mert a despotismus természete gyakoroltatık. A IV. ugyanaz marad, akár egy kényúr akár egy eszme nevében év brumaira 14-én a convent eltörülte a halálbüntetést, de csak a béke helyreálltával akarta életbe léptetni a törvényt, mintha igazolni kivánta volna Beccaria azon tételét, hogy a »polgár halála szükségessé válhatik, midőn a nemzet elveszti vagy

*) Amati e Buccellati, i. m. 189. l. Az egész kormány-actio leirása olvasható Cantú-nál, i. m. 206. sk. ll.

visszahódítja szabadságát, vagy anarchia idején, midőn a törvények helyét a fejetlenség foglalja el!»

Milanóban a megrémült osztrák uralom szorosabbra fogta a kormányzat gyeplőit. Beccaria nevével már akkor válhatatlan kapcsolatban voltak az eszmék, melyek halhatatlanná tették; ezeket pedig azon időben nem lett volna tanácsos ismételni. Ily viszonyok és a hadi zaj közepette alig emlékeztek meg e férfiu haláláról.

Azóta, részben könyvének hatása alatt, nagyot fordult a világ, s ma már emlékszobra előtt tisztelhetik a bölcselőt Milano látogatói. De ércznél marandandóbban hirdeti dicsőségét a *Büntett és büntetés* czimű munka, melyet most második áttételben vesz a magyar olvasó.

E fordítás a negyvenkét szakaszra osztott u. n. reformált szöveg után készült, a legpontosabbnak ismert Cesare Cantù-féle kiadás szerint. Természetes, hogy a dolgozatnál figyelemmel voltam nemcsak Császár Ferencz fordítására, hanem a nevezetesebb német és franczia forditásokra és magyarázatokra is.

Budapesten, 1886. augusztus 28-án.

Dr. Tarnai János.

Az olvasóhoz.

Egy régi hóditó nép törvénymaradványai, melyeket ezerkétszáz évvel ezelőtt gyüjtetett össze egy konstantinápolyi fejedelem; melyekbe utóbb longobard szokások vegyültek, s melyeket magános, ismeretlen magyarázók tarkabarka könyvekbe foglaltak: ez azon eszmehagyomány, melyet Európa nagy részében ma is törvényeknek neveznek. A mily szomorú, ép oly általános tény ma is, hogy Carpzov egy véleménye, egy Clarus jelezte régi szokás, egy Farinacius által bősz tetszelgéssel kigondolt kín, képezik a törvényeket, melyeket megnyugvással alkalmaznak azok, kik az emberek életét és sorsát aggódva tartoznának intézni. E törvényeket, a legbarbárabb századok szüleményét, a büntetőjogi rendszert érdeklő részökben vizsgálja e könyv; a velök járó bajokat akarja feltárni a népjólét intézői előtt oly nyelven, mely nem a tudatlan, nyugtalan tömegnek szól. Az igazság bátor kutatása s a közönséges nézetektől eltérő ama függetlenség, melylyel e munka írva van, azon szelid és felvilágosult kormányzatnak köszönhető, mely alatt e könyv szerzője él. A mi nagy, emberbarát uralkodóink kedve-

lik az igazságokat, melyeket a névtelen bölcselő erélylyel hirdet ugyan, de távol azon esztelen rajongástól, mely olyanokban támad kik erőszak és cselszövény ellen küzdenek. Hisz a ki korunk bajait összes körülményeik szerint tüzetesen vizsgálja, azt fogja találni, hogy azokért a régi időket illeti gúny és szemrehányás, de nem századunkat és törvényhozóit.

A ki birálattal akar megtisztelni, legelőbb is értse meg tehát e munka czélját. Ha igaz, hogy az emberek inkább meghajolnak a meggyőződés, mint az erőszak előtt, s ha a szelidség és humanitás a kormányhatalom szószólói a nép előtt, akkor e munka czélja nem a törvényes hatalom gyengítése, hanem annak erősitése. A jelen könyv ellen irt félreértő birálatokat a fogalomzavar szülte, s ez arra kényszerít, hogy az értelmes olvasónak szóló elmélkedéseimet kissé félbeszakítva, egyszer mindenkorra utját álljam az ijedős buzgólkodók tévedéseinek és a roszlelkű irigység rágalmainak.

Az embereket irányzó erkölcsi és politikai szabályoknak három forrásuk van: Isten nyilatkozása, a természet törvénye, a társadalom tételes megállapodásai. A főczél tekintetében az első semmikép sem hasonlitható a a másik kettőhöz; de abban találkoznak, hogy mind a három a földi élet boldogságára vezet. A ki a harmadik forrás természetét vizsgálja, még nem zárja ki a másik kettőt. Sőt inkább: a miben az emberek a közös haszon vagy czélszerűség kedvéért kifejezetten vagy hallgatag megállapodtak, azt minden egyéb tekintettől menten kell szemügyre venni, mert a másik két forrást, bár isteni eredetűek és örökösek, saját hibánkból ezerképen

megmásitották a romlott emberi elmében a hamis vallások és az erény és bűn felőli ingatag fogalmak. E gondolatot kell hogy elfogadja minden felekezet, minden erkölcsi rendszer; hisz kétségkivül dicséretes vállalkozás, a makacsokat és hitetleneket is engedelmességre késztetni azon okok iránt, melyek az embereket a társas életre birják. Az erények és bűnök tehát háromfélék: vallásiak, természetiek és politikaiak. E fajoknak sohasem szabadna ellentétben lenniök; de az egyikből folyó következmények és kötelességek nem mindig folynak a többiekből is. A természet törvénye nem kivánja mindazt, a mit a vallásé; a tisztán társadalmi törvény nem követeli mindazt, a mit a természet törvénye. De fölötte szükséges felismerni azt, mi ama megegyezésből, vagyis az emberek kifejezett vagy hallgatag szerződéseiből származik, mert itt van határa azon hatalomnak, melyet ember ember fölött a Legfőbb Lény külön parancsa nélkül jogosan gyakorolhat. Nem kisebbítjük tehát a politikai erény fogalmát, ha változónak mondjuk; a természeti erény fogalma mindig tiszta és látható volna, ha az emberi gyarlóság vagy szenvedély el nem homályositaná; a vallási erény fogalma mindig egy és állandó, mert közvetlenül Isten nyilvánitotta ki és tartja fenn.

Tévedés volna tehát annak, ki a társadalmi egyezményt és következményeit tárgyalja, a természeti törvénynyel és a vallással ellenkező elveket tulajdonítani azért, mert emezekről nem szól. Tévedés volna azt, ki a társadalmi állapotot megelőző háború állapotáról beszél, azzal vádolni, hogy e kifejezést Hobbes értel-

mében veszi, mintha azelőtt nem létezett volna se kötelesség se kötelem; holott azt az emberi természet megromlásából és a kifejezett törvény hiányából eredő ténynek kell tekinteni. Tévedés volna bűnül róni fel azon irónak, ki a társadalmi szerződés folyamányaival foglalkozik, hogy ama szerződés következményeit nem tekinti a szerződés előtt létezetteknek.

Isten és a természet igazságai lényegüknél fogva változhatatlanok és állandók, mert ugyanazon két tárgy egymáshozi viszonya mindig ugyanaz; de az emberi avagy politikai igazság, mely nem más, mint a cselekvésnek a társadalom módosuló állapotához való viszonyitása, változhatik a szerint, a mint e cselekvés a társadalomra nézve szükséges vagy hasznos, s ezen igazságot kellően felismerni nem is lehet máskép, mint a társadalmi alakulatok bonyodalmas és fölötte változékony viszonyainak elemzésével. Ha e lényegesen különböző elvek összezavartatnak, a közügyeket alig lehet helyesen megitélni. Az igazság és igazságtalanság határait a cselekmény benső jósága vagy roszasága szerint megállapítani a theologus feladata; a politikai igazság és igazságtalanság feltételeit meghatározni a publicista dolga; de az egyik okoskodás nem árthat a másiknak, mert mindenki tudja, hogy a tisztán politikai erény mennyire alsóbbrendű az Istentől származó változhatatlan erénynél.

Ismétlem tehát: a ki birálatával akar megtisztelni, ne azon kezdje, hogy erényt vagy vallást romboló elveket fog reám, mert kimutattam, hogy ily elveket nem vallok, s a helyett, hogy hitetlenek vagy lázadónak állít, iparkodjék bebizonyítani, hogy rosz logikus, oktalan

politikus vagyok; de ne ijedjen meg az emberiség érdekét védő minden javaslattól; győzzön meg arról, hogy tételeim haszontalanok, vagy politikailag káros következményüek; mutassa ki a régi rendszer előnyeit. A »Note ed osservazioni« czimű dolgozatra adott válaszommal nyilvános tanuságot tettem vallásomról és fejedelmem iránti hűségemről. További hason iratokra felelnem fölösleges volna. De a ki tisztességes embernek való illedelemmel és annyi tudománnyal fog írni, hogy a legelemibb igazságok bizonyitásától fel leszek mentve, az nemcsak feleletre késznek, hanem az igazság békés barátjának is fog találni.

1. §.

Bevezetés.

Az élet legfontosabb ügyeinek intézése rendszerint oly emberek köznapi belátására vagy tetszésére van bizva, kiknek érdeke megakadályozni azon bölcs törvények létesülését, melyek köztulajdonná tennék a jólétet s utját állanák azon törekvésnek, mely minden tehetőséget és boldogságot az egyik oldalon, — minden nyomort és gyámoltalanságot a másik oldalon halmozván össze, a jólétet nehány kevés emberre szorítaná. Csak ha az élet és szabadság legfontosabb kérdéseiben ezer meg ezer tévedésen mentek keresztűl; csak miután kimerűltek a végtelen szenvedésekben: akkor gondolnak az emberek a nyomasztó bajok orvoslására; csak akkor látják át a legvilágosabb igazságokat, melyeket épen egyszerűségüknél fogva nem vesz észre a közönséges elme, mely a dolgok elemzéséhez nem szokva, darabonként, inkább hagyományosan mint gondolkodva fogadja a benyomásokat.

Üssük fel a történelem könyvét és látni fogjuk, hogy a törvények — melyek pedig szabad emberek közötti

szerződések, vagy legalább azoknak kellene lenniök — többnyire nehány kevés ember szenvedélyeinek eszköze vagy véletlen és muló szükségletek szüleménye voltak; nem az emberi természet nyugodt vizsgálója alkotta, ki azon törekvéstől vezéreltetve, hogy **minél több ember minél nagyobb boldogságban részesüljön,** valamely embertömeg tevékenységét egy czélra irányozta volna. Boldogok azon igen gyér nemzetek, melyek nem várták be, hogy az emberi változások és viszontagságok lassú menete rettenetes nyomorúságon át nyisson utat a jónak, hanem bölcs törvényekkel siettették az átmenetet; és az emberiség háláját érdemelte ki azon bölcselő, kinek bátorsága volt, lenézett tanulószobája rejtekéből a hasznos igazságoknak első sokáig terméketlen magvait szórni a tömeg közé.

A maga valóságában lőn felismerve a viszony, mely a fejedelmet alattvalóihoz és a nemzeteket egymáshoz fűzi; a sajtó utján közbirtokká lett bölcseleti igazságok élénkebbé tették az érintkezést; okos emberekhez egyedül illő és méltó, békés versenyre keltek a nemzetek. E sikereket művelt korunknak köszönjük. Azonban igen kevesen vizsgálták a büntetések kegyetlenségét, a bün, vádi eljárás hiányosságát, a törvényhozás azon részeit, melyek a mily fontosak, ép annyira elhanyagolvák majdnem egész Európában; igen kevesen vállalkoztak arra, hogy az alapelvekre menvén vissza, lerombolják a századok halomra gyült tévedéseit; hogy legalább azon erővel, melyet az igazság ismerete nyujt, mérsékeljék korlátlan folyásában azon vészes irányú hatalmat, mely eddig a hideg kegyetlenség törvényesí-

tett mintaképe volt. Pedig a kaján tudatlanság és a szívtelen gazdagság tehetetlen áldozatainak sóhaja; a be nem bizonyított vagy képzelt büntettekre pazarúl, szükség nélküli kegyetlenséggel mért büntetések; a tömlöczök rondasága és borzalmai, melyeket csak fokoz a bizonytalanság, a nyomorultak e legnagyobb gyötrelme: mindez felrázhatta volna azon tisztviselőket, kiknek hivatása az emberek elméit irányozni.

A halhatatlan Montesquieu csak futólag siklott el e kérdéseken. Az igazság oszthatatlansága arra kényszerített, hogy e nagy férfiu fényes ösvényén haladjak; de a gondolkodó emberek, kiknek irok, meg tudják különböztetni az én nyomdokaimat az övéitől. Boldog volnék ha, miként ő, ki tudnám érdelmi az ész ismeretlen és békés hiveinek zajtalan háláját; ha felkölthetném amaz édes helyeslést, melylyel az érző szivek az emberi érdekek támogatását viszonozzák!

A rendszeresség azt kivánná most, hogy a büntettek különböző nemeit és megtorlásuk módját adjam elő; de azoknak idő és hely szerint változó tartalma nagyon untató részletezést tenne szükségessé. Elég lesz a legáltalánosabb elvekre, a legveszedelmesebb és legközönségesebb tévedésekre utalnom, hogy megczáfoljam mind azokat, kiknek téves szabadságszeretete az anarchiát ohajtaná meghonositani, mind azokat, kik klastromszerű szabályosságra akarnák kényszeriteni az embereket.

De milyen büntetések felelnek meg az egyes büntetteknek?

Igazán *szükséges és hasznos*-e a társadalom biztonsága és rendje érdekében a halálbüntetés?

Igazságos-e a kínpad, a kinvallatás? Előmozditják-e a törvények *czélját?*

Mikép lehet a büntetteket legjobban megelőzni?

Minden időben egy és ugyanazon büntetés czélszerű-e?

Milyen befolyása van a büntetésnek az erkölcsökre?

E kérdések mathematikai pontosságú megfejtést érdemelnek, hogy ne állhasson meg előtte sem a ködös sophisma, sem a csábitó ékesszólás, sem a félénk kétkedés. Ha más érdemem nem volna, mint hogy Olaszországnak először mutattam be valamivel világosabban azt, a mit más nemzeteknek megírni bátorságuk volt és a minek válósitásához hozzá fogtak: már ez is boldoggá tenne. De ha az emberiség és a megdönthetetlen igazság jogait hirdetve ahhoz járultam, hogy a zsarnokságnak és az époly veszedelmes tudatlanságnak csak egy áldozata is kiszabadúl a halálos vonaglás kínjaiból, akkor egyetlenegy ártatlan ember áldásában és könyeiben vigaszt találnék a tömeg lenézéséért.

2. §.

A büntetés eredete. A büntetés joga.

Az erkölcs-politikától nem várhatunk tartós sikert, ha az az ember elévülhetetlen érzelmein nem alapszik. A mely törvény ezektől eltér, mindig ellentálással fog találkozni, s ez végre is győzedelmeskedik, amint a

legkisebb erő, ha szakadatlanúl működik, legyőzi a testek legerősebb mozgását.

Vizsgáljuk az emberi szívet s megtaláljuk benne a fejedelem büntetési jogának valódi alapját. Ingyen, a közjó kedvéért, egy ember sem mondott le szabadságának egy részéről; az ilyen ábrándnak csak regényben van helye. Ha lehetne, mindegyikünk azt akarná, hogy a többieket kötelező szerződés őt ne kösse; minden ember magát tekinti a világ összes viszonyai központjának.

Az emberi nem szaporodása, mely magában csekély ugyan, de mégis sokkal nagyobb, semhogy a meddő, müveletlen természet a folyton bonyolúló szükségleteknek eleget tehetne: ez egyesítette az első vadembereket. Az első egyesüléseket szükségkép továbbiak követték, hogy az előbbiekkel megbirkózhassanak; s igy a háború állapota a személyekről átment a nemzetekre.

A törvények azon szerződések, melyekkel a független és magános emberek — megunván a folytonos háború állapotát és a bizonytalanságánál fogva értéktelen szabadságot — társaságba léptek. Feláldozták szabadságuk egy részét, hogy maradékát bizton és nyugalomban élvezhessék. Azon szabadságrészek, melyeket az egyesek az összeség érdekében feláldoztak, alkotják a népfensőséget, melynek törvényes letéteményese és kezelője a fejedelem. De nem volt elég e letéteményt megalkotni: meg is kellett azt védelmezni az egyének bitorlása ellen, mert ezek mindig azon vannak, hogy a letétből ne csak a maguk részét kapják, hanem a többiekét is bitorol-

hassák. Érzéki indokokra volt szükség, nehogy az emberek hatalmaskodó hajlama a régi chaosba sülyeszthesse vissza a társadalom törvényeit. Ezen érzéki indokok: a törvényszegők ellen megállapitott büntetések. *Érzéki indokokról* szólok, mert a tapasztalat mutatja, hogy a tömeg nem fogad el állandó magaviseleti szabályokat, nem bir ellentállani a természeti és az erkölcsi világban egyaránt uralkodó feloszlás általános törvényének, hacsak oly indokokból nem, a melyek közvetlenül hatnak az érzékekre és folyton elméje előtt lebegnek, ellensúlyozván a közjó ellen irányuló egyéni indulatok hatalmas nyomását. Azon szenvedélyeket, melyeket a szemünk előtt álló dolgok élénk benyomása keltett, nem fékezhetni tartósan, sem ékes beszéddel, sem nagy szólamokkal, de még a legfényesebb igazsággal sem.

Tehát a szükség kényszerítette az embereket egyéni szabadságuk részbeni megszorítására; tehát kétségtelen, hogy minden ember csak lehető kis részt akart a közletétbe tenni, annyit, amennyivel másokat arra késztet, hogy megvédelmezzék. E lehető legkisebb részek összege képezi a büntetés jogát; a mi ennél több van benne, az már nem igazság, hanem visszaélés; nem jog, hanem tény.*) A mely büntetés nagyobb,

---

*) Megjegyzendő, hogy a *Jog* kifejezés nem ellentéte az *Erő*-nek, hanem az első inkább módositása a másodiknak, oly módositása, mely a többségnek leghasznosabb. *Igazság* alatt pedig nem értek mást, mint a külön érdekek összetartására szükséges kapcsot, mely nélkül ezen érdekek az ősi társtalanság állapotába hullanának szét.

Az *Igazság* szónál nem szabad valamely egyéni dologra gondolni, milyen a természeti erő vagy a létező lény. Nem más az, mint,

mint a közjólét fentartásának szüksége, az természeténél fogva igazságtalan; a büntetések annál igazságosabbak, minél szentebb és sérthetetlenebb mellettök a személyes biztonság, s minél nagyobb szabadságot enged a fejedelem az alattvalóknak.

3. §.

Folyományok.

Ezen elvek első folyománya az, hogy csak a törvény szabhat a büncselekményekre büntetést és hogy e hatalom nem illethet mást, mint a törvényhozót, ki a társadalmi szerződés utján egyesült egész társadalmat képviseli. Tisztviselő, ki a társadalom tagja, jogosan nem róhat büntetést ugyanazon társadalom egy másik tagjára; s miután a büntetéssel a törvényes határon túlmenni annyi, mint a jogos büntetést egy másikkal megtoldani: sem a buzgalom, sem a közjó nem szolgálhat a tisztviselőnek okúl arra, hogy a vádlott polgár törvényes büntétését súlyositsa.

A második folyomány az, hogy a fejedelem, ki magát a társadalmat képviseli, csak általános, minden tagot kötelező törvényeket alkothat, de semmikép sem itélhet a fölött, hogy fenforog-e valamely esetben a

---

az emberi gondolkozás egy módja s e gondolkozásmódnak végtelen befolyása van minden egyes ember boldogságára; époly kevéssé értem alatta azon másik igazságot, mely Istentől származik s a jövő élet büntetéseivel és jutalmaival áll közvetlen kapcsolatban.

társadalmi szerződés megsértése; mert igy a nemzet kétfelé oszolnék: a fejedelem által képviselt egyik rész állitaná, a vádlott által képviselt másik rész tagadná a szerződés megsértését. Harmadik személynek kell tehát itélni a tény valósága fölött. Azért van szükség olyan tisztviselőre, kinek végleges itélete csak egyes tényeket állít vagy tagad.

A harmadik folyomány az, hogy ha csak annyi is bebizonyodnék, miszerint a büntetés kegyetlensége szükségtelen, bár a közjóval és a büntettek megelőzésének czéljával közvetlenül nem ellenkezik: a kegyetlenséget igy is tiltja nemcsak a művelt ész, mely kegyeletes hajlamokat szül, s mely inkább akar boldog emberek, mint gyáva vadságban forrongó szolgasereg fölött uralkodni, — hanem az igazság és a társadalmi szerződés természete is.

4. §.

A törvények magyarázata.

A negyedik folyomány az, hogy a birót, épen mert nem törvényhozó, nem illetheti a büntető törvények magyarázásának joga sem. A biró nem őseinktől vette a törvényt, mint családi hagyományt és végrendeletet, melylyel szemben az utódok csak engedelmességre gondolhatnak, hanem veszi azt az élő társadalomtól vagy annak képviselőjétől, a fejedelemtől, mint a jelenlegi közakarat végzeményének törvényes őrétől; nem valami

régi eskü teszi reá nézve a törvényt kötelezővé*) (ez semmis és igazságtalan volna, — semmis: mert a még születendők akaratát kötné meg; igazságtalan: mert a társas állapot helyett az akarat nélküli csorda helyzetébe hozná az embereket), hanem kötelezővé teszi egy hallgatag vagy kifejezett eskü, melyet az élő alattvalók közakaratilag tettek a fejedelemnek, mint szükséges féket a külön érdekek belforrongásának kormányzására és korlátozására. Ez a törvény uralmának természetes, tényleges alapja.

Ki lesz tehát a törvény jogos magyarázója? A fejedelem-e vagyis a jelenlegi közakarat letéteményese? avagy a biró, kinek egyedüli hivatása azt vizsgálni, hogy ez vagy amaz ember cselekedett-e valami törvényellenest vagy nem?

A birónak a büntett megitélésénél rendes syllogismust kell alkalmazni, melynek majora az általános törvény, minora a cselekmény törvényessége vagy törvényellenessége, conclusiója a felmentés vagy büntetés.

---

*) A szerződés, mely természeténél fogva kétoldalú, nemcsak az egyes tagokat köti a társadalomhoz, hanem a társadalmat is az egyesekhez. E kötelezettség, mely a tróntól a viskóig terjed, s mely a legnagyobb embernek épúgy szól, mint a legalacsonyabbnak, nem jelenthet mást, mint hogy közös érdek, a többségnek hasznos megállapodásokat tiszteletben tartani.

E szó »kötelesség« azok közé tartozik, melyek sokkal gyakrabban fordulnak elő az erkölcstanban, mint bármely más tudományban; nem valamely fogalmat jelöl, hanem egy okoskodási lánczolat rövidített megnevezése. Ha fogalmat kerestek a kötelesség szóban, azt nem fogjátok megtalálni; de csináljatok észtani műveletet és megértitek s meg fogtok érteni.

Mihelyt a biró akár kénytelenségből akár önkényt csak két syllogismust is használ, már tere van a bizonytalanságnak.

Nincs veszélyesebb dolog, mint azon általánosan elfogadott szabály, hogy »a törvény szellemét kell keresni.« Igy a vélemények áradatától ostromolt gát lesz a törvényből. Ezen igazságot én kétségtelennek tartom, bár paradoxonnak tekinti a köznapi elme, mely jobban érzi az apró, de jelenleges bajt, mint a népbe oltott hamis elvek távoli, de vészes következményeit. Ismereteink és összes eszméink kölcsönös kapcsolatban állanak; minél bonyodalmasabbak, annál számosabb út vezet oda és vissza. Minden embernek meg van a maga felfogása, s ez különböző időkben különböző. A törvény szelleme tehát a biró jó vagy rosz logikája, jó vagy rosz emésztése szerint alakulna; attól függne, hogy mennyire szenvedélyes, miképen birja bajait, mily viszonyban áll a sértett félhez, szóval: többé-kevésbbé szenvedélyes voltától, a biró és a károsult közötti viszonytól és mindazon apró tényezőktől, melyek az ember hullámzó lelkületében a dolgok látását megváltoztatják. Azért gyakran tapasztaljuk, hogy a polgár sorsa változik, a mint ügye az egyik biróságtól a másikhoz kerül, és hogy a biró hamis okoskodása vagy pillanatnyi szeszélye, mely törvényes magyarázatnak veszi az elméjében megforduló minden zavaros nézetsorozat eredményét, játszik a nyomorultak életével. Azért látjuk, hogy ugyanazon biróság külömböző időben különféleképen bünteti ugyanazon cselekményt; mert nem a törvény állandó és szilárd szavait, hanem a tévedő és ingatag magyarázatot nézi.

A büntető törvény betűjének szigorú alkalmazásából eredő bajokat hasonlítani sem lehet azon zavarokhoz, melyek az értelmezésből származnak. Ily pillanatnyi baj csak a törvény bizonytalan szavainak könnyű és szükséges kiigazitására fog vezetni, de nem ad tért az okoskodás ama vészes féktelenségének, mely önkényes, olcsó vitakérdéseket támaszt. Ha a világos törvénykönyv, melyet szószerint kell alkalmazni, a birónak nem enged más hatáskört, mint a polgárok cselekményeinek vizsgálatát és annak megitélését, valjon az irott törvénynek megfelelnek-e vagy nem; ha a jog és jogtalanság mértéke, mely a tudatlan és a bölcs polgár cselekményeinek egyaránt szükséges irányzója, nem vita-, hanem ténykérdés: akkor a polgárok fölött nem uralkodik sok apró kényúr, kiknek zsarnoksága annál keményebb, minél közelebb áll az elnyomó a szenvedőhöz, s mely veszélyesebb mint az egyes ember önkénye, mert a sokfejű despotismust csak az egyéni despotismus orvosolhatja s mert a kényúr kegyetlensége nem saját erejével, hanem az akadályokkal arányos. Igy támad a polgárokban az önbiztonság azon érzete, mely jogos, mert az emberi társulat czélja, és hasznos, mert a polgárok a törvénytelen cselekedet következményeit pontosan kiszámíthatják. Igaz ugyan, hogy bizonyos független szellemre tesznek szert, de ez nem törvénybontó és nem fordúl a legfőbb kormányzók ellen, hanem csak azokat támadja, kik az erény szent nevét merték tulajdonítani a gyávaságnak, mely önző, szeszélyes nézeteik előtt meghajol. Az itt kifejtett elvek nem fognak tetszeni azoknak, kik jogot

alkottak maguknak abból, hogy a felettük levő zsarnokság csapásait saját alárendeltjeikre háritsák át. A legnagyobb veszélytől kellene tartanom, ha a kényúri szellem összeférne az olvasási hajlammal.

5. §.

A törvények homályossága.

Amilyen baj a törvények magyarázata, ép olyan baj kétségtelenűl a törvények homályossága is, hisz ez teszi szükségessé a magyarázatot. Legnagyobb lesz e baj akkor, ha a örvények oly nyelven irvák, melyet a nép nem ért, s ez igy néhány embertől lesz függővé, mert segitség nélkül nem képes megtudni, mi sors érheti testét vagy szabadságát; oly nyelven, mely egy szent és nyilvános könyvet úgyszólván magános és házi tulajdonná tesz.

Minél többen értik és forgatják a törvények szent könyvét, annál kevesebb lesz a büntett; mert bizonyos, hogy a büntetések ismeretlen és bizonytalan volta támogatja a szenvedélyek kisértő szózatát. Milyeneknek kell tartanunk az embereket, ha meggondoljuk, hogy a művelt és felvilágosodott Európa jó része konokúl ragaszkodik e szokáshoz!

Az utóbbi elmélkedéseknek egyik folyománya az is, hogy irott jog nélkül a társadalomnak soha sem lesz szilárd kormányformája, olyan, mely erejét nem a társadalom egyes részeiből, hanem az összeségből meríti és mely-

ben a csupán közakarattal módosítható törvények a külön érdekek tusájában meg nem romlanak. A gyakorlat és az ész bizonyítják, hogy az emberi hagyományok hitelessége és biztonsága annál kisebb, minél távolabb vannak forrásuktól. Hogyan daczoljanak a törvények az idő és a szenvedélyek ellenállhatatlan erejével, mikor a társadalmi szerződésről nincs maradandó emlék?

Ebből látható, milyen hasznos dolog a sajtó, mely nem egyeseket, hanem a népet teszi a szent törvények letéteményesévé; látható, mennyire eloszlatta az ármány és cselszövény sötét szellemét, mely szétfoszlik a tudomány és világosság fénye előtt, s mely iránt a sötétség emberei lenézést fitogtatnak ugyan, de melytől tényleg rettegnek. Ez az oka, hogy csökkentek Európában ama súlyos büntettek, melyek őseinket majd kényurakká majd rabszolgákká tették. A ki a két-három század előtti időket korunkkal hasonlitja össze, láthatja, hogy a fényüzés és a puha erkölcsök öléből a legnemesebb erények születtek: a humanitás, a jótékonyság, az emberi tévedések iránti türelmetesség; láthatja, milyen állapotot hozott létre az, a mit helytelenül ősi egyszerüségnek és hűségnek neveznek. Az emberiség kegyetlen babona alatt görnyed; néhány ember kapzsisága és dicsvágya vérrel szennyezi a királyok kincstárait és trónjait; titkos ármány, nyilvános mészárlás; minden nemes a népnek egy-egy kényura; az evangeliumi igazság szolgái vértől párolgó kezekkel nyulnak naponta a szelidség Istenéhez: mindezt nem a mi világos korszakunk műveli, melyet némelyek romlottnak neveznek.

6. §.

A letartóztatás.

A társadalom czélját, a biztonság érzetét, sérti azon általánosan elfogadott, de hibás intézmény, hogy a törvényt végrehajtó tisztviselő belátása szerint foghatja el a polgárt, ellenségét semmis ürügyek alatt megfoszthatja szadadságától, barátját a bűnösség legerősebb gyanuja mellett is büntetlenül hagyhatja. A letartóztatás abban különbözik a többi büntetésektől, hogy szükségkép a büncselekmény megállapitása előtt alkalmaztatik; de e sajátszerű jellege nem törli el azon másik kelléket, hogy csakis a törvény határozhatja meg, mily esetekben érdemel az ember büntetést. A törvény fogja tehát a büntett azon gyanujeleit megállapitani, melyek mellett a bünöst letartóztatni, vizsgálat és büntetés alá vonni lehet. A közhír, a szökés, a biróságon kivüli beismerés, a büntárs vallomása, a fenyegetés, a sértettel való állandó ellenségeskedés, a corpus delicti és hasonló jelek elegendők arra, hogy a polgár letartóztassék. De e bizonyitékokat a törvény határozza meg, ne a biró, kinek rendelkezései, ha nem arra szorítkoznak, hogy a köztörvényt az esetre alkalmazzák, mindig veszélyeztetik a polgári szabadságot. Minél enyhébbek a büntetések, minél kevesebb a börtönökben a kín és az éhezés, minél több könyörület és emberi érzés hatol be a vasajtókon, meghóditván az igazság kérlelhetlen, kemény szolgáit,

annál gyengébb bűnjelekkel fogja beérhetni a törvény a letartóztatásnál.

A büntettel vádolt, börtönre vetett, de felmentett emberen nem szabadna hogy a becstelenség bármi foltja maradjon. Hányszor megtörtént, hogy a súlyos büntettekkel vádolt, de utóbb ártatlannak bizonyult rómaiakat tisztelettel környezte és hivatalokkal tüntette ki a nép! És miért oly egészen más ma az ártatlan vádlott helyzete? Mert azt tartja a közvélemény, hogy a mai büntető rendszerben több a hatalom és az erőszak, mint az igazság; mert vádlottak és elitéltek válogatás nélkül ugyanazon sötét börtönbe kerülnek; mert a vizsgálati fogság inkább büntetés, mint őrizet; és mert a polgári hatalom, mely a törvényt védi, el van választva a külhatalomtól, mely a trónt és nemzetet oltalmazza, holott egyesítve kellene lenniök. Ha ez nem volna így, a törvény, mint közös alap, egyesitené a külhatalmat a biróival, a nélkül hogy amaz közvetlen uralmat gyakorolna az utóbbi fölött, s azon tekintély, melyet a pompa és a fény a katonai testületnek ad, eltávolitaná a becstelenséget, mely, mint minden népérzelem, inkább a külső, mint a lényeg után indúl; amint látjuk is, hogy a közvélemény a katonai fogházat nem tekinti oly meggyalázónak mint a biróságit. A népben, a szokásokban és a törvényekben, melyek mindig több mint egy századdal mögötte állanak a nemzet mindenkori felvilágosodásának, folyton él még északi vadász-őseink szelleme és vad gondolkozása.

7. §.

Gyanubizonyiték és birói eljárás.

Van egy általános szabály, melylyel valamely tény bizonyosságát, például a bűnjelek erejét, nagyon jól ki lehet számítani. Ha a tett bizonyitékai összefüggők, vagy is ha az egyik bűnjelet csak egy másik bűnjel bizonyítja: akkor a cselekmény valószinüsége annál kisebb, minél több bizonyiték hozatik fel; mert azon tények, melyek a megelőző bizonyitékok erejét csökkentik, a következőkét is gyengítik. Ha a cselekmény valamennyi bizonyitékai egyetlen egy bizonyitékon sarkalnak, akkor a bizonyitékok száma se nem fokozza se nem csökkenti a cselekmény valószinüségét, mert összes értékük azonos azon egy bizonyiték értékével, a melytől függnek. Ha a bizonyitékok egymástól függetlenek, vagyis ha a bünjelek nem önmaguk által hanem egyébkép bizonyítvák: akkor a tett annál valószinűbb, minél több a bizonyiték; mert, ha az egyik bizonyiték hamisnak nyilvánul is, ez nem érinti a másik bizonyitékot. Valószinűséget említek, bár büncselekményekről van szó, melyeket csak úgy lehet büntetni, ha bizonyosak. Azonban ez nem fog képtelenségnek tetszeni, ha meggondoljak, hogy az erkölcsi bizonyosság szorosan véve nem egyéb mint valószinűség, melyet bizonyosságnak nevezünk, mert minden józan ember szükségkép annak veszi egy minden elmélkedésnél régibb, kényszerű

szokás folytán, mely nélkül az emberi tevékenység megakadna; a bünösség kimondásához tehát azon bizonyosság kivántatik, mely életünk legfontosabb cselekményeinél vezérli elhatározásunkat. A büntett bizonyitékai teljesekre és nemteljesekre oszthatók. Teljeseknek azokat nevezem, melyek mellett ki van zárva annak lehetősége, hogy az illető egyén bűnös ne legyen; nemteljeseknek azokat nevezem, melyek e lehetőséget ki nem zárják. Az elsők közűl egy is elég az elitélésre, az utóbbiak közűl annyi kell, hogy teljes bizonyíték váljék belőlük; más szóval, ha a bizonyitékok egyenként nem is zárják ki az ártatlanság lehetőségét, de egy alanyban való találkozásuk mellett lehetetlen, hogy ez bűnös ne legyen. Megjegyzendő, hogy azon nemteljes bizonyitékok, melyeket a vádlott megerőtleníthet, teljesekké válnak, ha e kötelességét elmulasztja. De a bizonyitékok ezen erkölcsi csalhatatlanságát könnyebb érezni, mint pontosan meghatározni. Azért nézetem szerint az a legjobb törvény, mely nem nevezés, hanem sors utján rendel ülnököket a főbiró mellé, mert e kérdésben biztosabb a tudatlanság, mely érzés szerint itél, mint a tudomány, mely okoskodik. Ha a törvény világos és határozott, a birónak nincs más teendője, mint a tényt megállapitani. A bizonyítékok felkutatásához tehetség és ügyesség kell, az ebbeli eredmények előterjesztéséhez világosság és szabatosság szükséges; de magának az eredménynek megitéléséhez nem kell más, mint egyenes, köznapi józanság, és ez ritkábban téved, mint a bünhajhászathoz szokott biró tudománya, ki mindent azon mesterséges rendszer alá foglal, melyet elsajátított. Boldog a nép,

melynek joga nem tudomány! Nagyon bölcs törvény az, hogy minden ember fölött hason állásuak itéljenek, mert a hol a polgár szabadságáról és sorsáról van szó, ott hallgassanak azon érzelmek, melyeket az egyenlőtlenség szűl; ezen itéletre nem folyhat be sem a fölény, melylyel a jobb sorsú a szegényre tekint, sem a bosszuság, melylyel az alsóbb rangú a magasabb állásúra néz. Ha pedig harmadik személyt sért a büntett akkor a biráknak fele részben a vádlott, fele részben a sértett fél állásából kellene vétetniök; igy egyensúlyba helyeztetvén a magánérdekek, melyek akaratlanúl is valótlan színben mutatják a dolgokat, csak a törvény és igazság szólanak. Igazságos rendelkezés az is, hogy a vádlott bizonyos határig kizárhassa azokat, kiket aggályosaknak tart; ha vádlott bizonyos időn belül akadálytalanúl élhet e joggal, olyan szine lesz a dolognak, mintha önmaga mondotta volna itéletét. Az itélethozatal és a bizonyitás nyilvános legyen, mert a közvélemény, a társadalomnak talán egyedűli összetartója, fékezi a hatalmat és a szenvedélyt; a nép pedig mondhassa: Nem vagyunk szolgák, van oltalmunk. Ezen tudat bátorságot szűl, mely a valódi érdekét ismerő fejedelem előtt felér a hódolattal. Nem sorolom fel az ilynemű intézmények további részleteit és biztositékait; ha mindent el kellene mondanom, nem mondottam volna semmit.

8. §.

A tanukról.

Minden jó törvényhozásnak nevezetes része a tanuk hitelének és a bünbizonyitékoknak szabatos meghatározása. Tanu lehet minden rendes eszű vagyis olyan egyén, a ki bizonyos összefüggésben gondolkozik és olykép észlel mint a többi emberek. Hitelének helyes mértéke egyedűl az, hogy van-e érdeke az igazat meg- vagy meg nem mondani. Azért nem állhat meg azon indok, mely a nőket gyengeségük miatt kizárja; nevetséges az elitélteknél a jogi halálra a természeti halál következményeit alkalmazni; értelmetlen a becstelenség bélyege, ha a becstelennek nincs oka hazudni.

A szavakkal űzött visszaélések között, melyek nem csekély befolyással voltak az emberi ügyekre, nevezetes helyet foglal el az, hogy az elitélt ember vallomása semmis és hatálytalan. Ő *polgári halott* — igy szólnak komolyan a jogász-peripatetikusok — a *halott* pedig cselekvésre nem képes. Ezen üres metaphora sok emberáldozatba került már, s igen gyakran volt komoly vita tárgya, vajjon az igazságot alá kell-e rendelni a törvénykezés alakiságainak. Ha az elitélt vallomása a jogszolgáltatás menetének megakasztására nem czéloz, miért ne adjunk — a nyomorult bűnös érdekében, de az igazságra való tekintetből is — még itélet után is alkalmas határidőt arra, hogy a cselekmény természetét módosító

körülmények felhozása által akár önmagát akár mást uj itélettel igazolhasson? Az alakiságok és ünnepélyességek szükségesek az igazságszolgáltatásban, nemcsak azért, mert így mi sem marad a tisztviselő önkényére bízva, hanem azért is, mert a szilárdság, a rend, a nyugalom és az önzetlenség világában mutatják a népnek a törvénykezést; továbbá azért, mert az emberekre, kik a szokás utánzói és rabjai, jobban lehet hatni az érzékek, mint az ész utján. De nagyon veszedelmes volna e törvényes alakiságokat olykép szabni meg, hogy gátolják a valós ág kitudását, mert az igazság néha nagyon is egyszerű, néha tulságosan bonyolódott levén, bizonyos külső fényre szorúl, hogy a tudatlan tömeget meghóditsa.

A tanu hitelessége immár annál csekélyebb, minél nagyobb ellensége vagy barátja a vádlottnak, vagy minél közelebb viszonyban áll hozzá. Egy tanunál több kell, mert ha az egyik ember állít, a másik tagad, akkor nincs bizonyosság, és az ártatlanság vélelme áll elő, melyre mindenki hivatkozhatik. A tanu hitelessége annál csekélyebb, minél borzasztóbb a büntett*) és minél

*) A criminalistáknál a tanuvallomás hitele annál nagyobb, minél sulyosabb büntettről van szó. Kőkemény szabályuk, melyet kegyetlen ostobaság sugalmazott, igy szól: *In atrocissimis leviores conjecturae sufficiunt, et licet judici jura transgredi.* Leforditom, hogy lássák Európa népei ama számtalan, kivétel nélkül esztelen tételek egyikét, melyeknek szerzői, ugyszólván a népek tudtán kivül, uralkodnak: *A legsúlyosabb büntetteknél* (tehát a legkevésbbé valószinüeknél) *a csekélyebb gyanu is elégséges s a biró túlteheti magát a jogon.* A törvényhozás esztelenségeinek kútfeje gyakran a félelem, az emberi fonákságok főforrása. A törvényhozók — ilyenek azon jogászok, kiket a sors mindenek birá-

kevésbbé valószinűek a körülmények. Ilyen például a boszorkányság és az ok nélküli kegyetlenkedés. Az első vád esetén valószinűbb, hogy több ember — együgyű képzelődésből vagy üldözési hajlamból — valamely hazugságban találkozik, mint az, hogy valaki oly hatalmat gyakorol, milyent Isten nem adott senkinek, vagy legalább a teremtett lényektől elvont. Hasonlókép áll a dolog a második vád esetén; mert az ember csak érdekéhez, gyülöletéhez vagy félelméhez mérten kegyetlenkedik. Az emberben sajátképen nincs indokolatlan érzelem; mindig az érzékeire gyakorolt benyomások szerint érez. A tanu hitelességét néha csökkentheti az is, hogy valamely különszerű társaság tagja, melynek elvei és szokásai vagy nem általánosan ismertek vagy a közönségesektől eltérők. Az ilyen emberben nemcsak saját szenvedélyei működnek, hanem másokéi is.

Végre majdnem semmi hitelt sem érdemel a tanu, midőn szavak képezik a vád tárgyát; mert a hang, a mozdulat, mindaz, a mi a szavaknak tulajdonított értelmet megelőzi vagy követi, annyira megváltoztatja, módositja az ember mondásait, hogy majdnem lehetetlen azokat épen ugy ismételni, a hogy hangzottak. Továbbá

ivá tett, megengedvén nekik, hogy érdekelt, bérencz irókból az emberi élet irányzói és törvényhozóivá legyenek — megijedvén attól, hogy nehány ártatlan elitéltetett, a jogszolgáltatást számtalan oly alakiságokkal és kivételekkel tömték meg, melyeknek pontos megtartása mellett az anarchia bátran ülhetne az igazság trónjára; azután megijedtek nehány súlyos, nehezen bizonyitható bűntettől, s most azt hitték, hogy mellőzniök kell a maguk alkotta alakiságokat; igy majd nyughatatlan despotismustól, majd asszonyi félelemtől vezéreltetve, a komoly jogszolgáltatást játékká tették, melyben a véletlennek és az ármánynak jutott a főszerep.

az erőszakos és szokatlan cselekmények, a milyenek az igazi büntettek, nyomokat hagynak körülményeik tömegében és eredményeikben; minél több ily körülmény hozatik fel bizonyitékul, annál több védelmi eszköze van a vádlottnak. De a szó csak a hallgatók emlékezetében marad meg, ez pedig többnyire megbizhatatlan és gyakran csalékony. Sokkal könnyebben lehet tehát valótlant mondani az ember szavairól, mint tetteiről.

9. §.

A titkos vád.

A titkos vád kétségkivül káros intézmény, de hagyományos, és némely ország szervezetének hiányai mellett nem is nélkülözhető. Az ilyen szokás hazuggá, álnokká teszi a népet. A kiben kémet gyanítunk, abban ellenséget látunk. Az emberek végre is hozzá szoknak érzelmeik palástolásához és a mások előtti titkolódzás szokása végre önmaguk előtti titkolódzáshoz szoktatja őket. Jaj nekik, ha ennyire jutottak! Világos, szilárd vezérelvek nélkül, hányatva és ingadozva tévelyegnek a vélemények széles tengerén; egyedüli gondolatuk az ólálkodó szörnyetegek elleni védekezés levén, a jövő bizonytalansága elkeseríti jelenüket; nélkülözvén a nyugalom és biztonság tartós örömeit, csak szórványos, hevenyészve és rendetlenűl élvezett örömek vigasztalják őket a létért. És ezekből váljanak azután a hazát és a trónt védelmező vitéz bajnokok? Ezek között keressük

a romlatlan tisztviselőket, kik szabad, hazafias ékesszólással óvják meg és fejezzék ki a fejedelem valódi érdekeit? a kik minden néposztálynak nemcsak adóját, hanem szeretetét és áldását is a trón elé vigyék, onnan pedig az állami élet jótékony kovászát és éltetőjét: a békét, a biztonságot és a jobb sors buzditó reményét áraszszák a palotákra és kunyhókra?

Ki védekezhetik a rágalom ellen, ha azt a zsarnokság leghatalmasabb paizsa, a *titok*, oltalmazza? Milyen kormányzat az, mely mellett az uralkodó minden alattvalójában ellenséget gyanít s a köznyugalmat úgy kénytelen megóvni, hogy mindenkit nyugtalanít?

Milyen indokokat hoznak fel a titkos vád és büntetés igazolására? A közjót, a kormányrend biztonságát és fentartását? De milyen furcsa alkotmány az, melyben az, kit az erő és az erőnél is hatalmasabb közvélemény támogat, minden polgártól fél! A vádló biztonságát? Hát nem eléggé védik a törvények? És vannak alattvalók, kik erősebbek a fejedelemnél? Az árulkodó gyalázatát? Akkor hát szabad a titkos rágalom és csak a nyilvános büntettetik! A büncselekmény természetét? Ha a közömbös, sőt közhasznú cselekedeteket büntetteknek nevezzük, akkor a vád és az itélet sohasem eléggé titkos. Létezhetnek-e büntettek, azaz közérdekű sértések, melyeknél a nép érdeke nem követeli a példaadás vagyis az itélkezés nyilvánosságát? Tisztelek minden kormányt és nem szólok egyikről sem különösen. A körülmények néha olyanok, hogy a nemzet életrendjébe átment valamely baj eltávolitása a legnagyobb veszedelemnek tetszhetik. De ha a világ vala-

mely elfeledett zuga számára uj törvényeket kellene alkotnom, reszketne kezem és meggondolnám az egész jövendőt, mielőtt ily szokást szentesíteném.

Már Montesquieu mondotta, hogy a népvád inkább való a köztársaságba, hol a polgárokban a közjó iránti indulatnak kell uralkodnia, mint a monarchiába, hol ezen érzés a kormányzat természeténél fogva igen gyenge és hol legczélszerűbb biztosokat állítani fel, kik a közérdek nevében vádolják a törvénysértőket. De a rágalmazót, tekintet nélkül a kormányzat köztársasági vagy monarchikus voltára, azon büntetéssel kellene illetni, mely a vádlottnak volt szánva.

10. §.

Nyelvreadó kérdések. Vallomás.

Törvényeink tiltják a perben a *nyelvreadó* (suggestiv) kérdéseket, vagyis — a tudósok meghatározása szerint — azokat, melyek a büntettnek nem *nemi*, hanem *faji* körülményeire irányulnak; azon kérdéseket, melyek közvetlenül a büntettre vonatkozván, egyenes választ *adnak* a vádlott *nyelvére*. A büntető jogászok szerint a kérdések ne legyenek egyenesen a tettre irányozva, hanem azt mintegy csiga-alakban hálózzák körül. Javasolja e módszert részint az, hogy a vádlott a *nyelvére adott* válaszból fel ne ismerje a vádat, részint talán az, hogy természet ellen valónak látszott a bűnöst önmaga vádlójává tenni. De akár-

melyik indok a döntő, mindenesetre nevezetes ellenmondás a törvényekben, hogy e rendszer mellett is megengedik a kínvallatást; mert van-e *nyelvreadóbb* kérdezési mód, mint a fájdalom? A kínvallatás mellett igaznak bizonyúl az első indok, mert a fájdalom az erős emberben azt fogja *suggerálni*, miszerint makacsul hallgasson, hogy a nagyobb büntetés helyett kisebbet vegyen; a gyengében a vallomástételt fogja *suggerálni*, hogy szabaduljon a jelenleges szenvedéstől, mely e perczben erősebb hatást gyakorol reá, mint a jövendő fájdalom. Ugyanez áll a második indokról is; mert ha már a *speciális* vallatás a természet ellenére vallomást csikar ki a vádlottból, még inkább meg fogja azt tenni a kín. De az emberek inkább a névleges külömbségekre ügyelnek, mint a lényegesekre.

Végre az, ki a kihallgatásnál hozzá intézett kérdésekre a választ makacsúl megtagadja, törvényes büntetést érdemel, még pedig a legsúlyosabbak egyikét, nehogy meghiusíttassék a szükséges példaadás, melylyel az emberek a közjónak tartoznak. Nincs szükség e büntetésre, ha kétségtelen, hogy ezt vagy azt a büncselekményt, ez vagy az a vádlott követte el, úgy hogy a vallatás felesleges; amint nincs szükség vallomásra, ha a bünösség egyébkép bizonyítva van. Az utóbbi eset a közönségesebb, mert tapasztalat szerint a perek legnagyobb részében tagadásban vannak a vádlottak.

11. §.

Az eskü.

Az ember természetes érzelmeivel jőnek ellenkezésbe a törvények, ha esküt kivánnak a vadlottól arra, hogy igazat fog szólani, mikor legnagyobb érdeke van hazudni; mintha az ember komolyan esküdhetnék arra, hogy saját megrontásában közre fog működni s mintha a legtöbb emberben nem hallgatna a vallás, mikor az érdek szól. Évszázados tapasztalat mutatja, hogy mivel sem történt annyi visszaélés, mint az ég eme becses ajándékával. És miért fognák tisztelni a gonosztevők, mikor a legnagyobb bölcseség hirében álló emberek annyiszor megsértették? Többnyire nagyon gyengék, mert az érzékektől távol esők azon rugók, melyekkel a vallás a félelem háborgását és az életkedvet ellensúlyozza. A vallás terén egészen más törvények uralkodnak, mint az emberi ügyekben; minek az egyiket a másik kedvéért koczkára tenni? És minek az embert azon borzalmas választás elé helyezni, hogy vagy Istent bántsa meg vagy saját vesztéhez járuljon? Pedig az ilyen esküre kötelező törvény vagy vallástalanságra vagy vértanuságra kárhoztatja a keresztényt. Az eskü lassanként puszta alakisággá lesz és ez által gyengül a vallási érzelmek ereje, mely a legtöbb embernél a jóravalóság egyedüli záloga. A tapasztalat bizonyítja, mennyire értéktelen ez az eskü, mert minden bíró tanum lehet

reá, hogy soha vádlottat az eskü nem birta az igazmondásra. Bizonyítja az ész is, mely haszontalannak, tehát károsnak nyilvánít minden törvényt, mely az ember természetes érzelmei ellen szegül. Az a sorsa, ami a folyam egyenes utjában álló gáté: vagy egyszerre ledönti és elsodorja az ár, vagy lassan rágódik rajta a maga okozta örvény s észrevétlenül mossa alá.

12. §.

A kínvallatás.

A népek legnagyobb részének szokása meghonosította azon kegyetlenséget, hogy vádlott a per folyamán kínoztatik, vagy azért, hogy a büntett bevallására kényszeríttessék, vagy mert ellenmondásokba keveredett, vagy büntársai kitudása végett, vagy hogy a becstelenségtől — nem tudom milyen érthetetlen metaphysikai módon — tisztázza magát, vagy végre más büntettek miatt, melyekben bűnös lehetne, de a melyekkel vádolva nincs.

Birói itélet előtt senki sem tekinthető *bűnösnek* s a társadalom csak attól vonhatja meg a közvédelmet, kire nézve ki van mondva, hogy megsértette a szerződést, mely őt e védelemben részesítette. Milyen jogon — hacsak az erőszak jogán nem — sujthatja tehát a biró büntetéssel azon polgárt, kire nézve még kétséges hogy bűnös-e vagy ártatlan? Régi dilemma ez: A büntett vagy bizonyos, vagy nem; ha bizonyos, nem illeti más, mint a törvényes büntetés és felesleges a kínvallatás.

mert nincs szükség a bünös vallomására; ha nem bizonyos, akkor nem szabad ártatlant kínozni, mert ilyennek kell törvény szerint tekinteni azt, kinek büntettei bizonyítva nincsenek.

Mi a büntetés politikai czélja? Mások elrettentése. De mi véleményt kell mondanunk a négy szem közt történő, titkos kínzásról, melyet a zsarnok szokás bűnösökön és ártatlanokon egyaránt gyakorol? Szükséges, hogy kiderített büncselekmény büntetlen ne maradjon; de nem szükséges napfényre hozni, hogy ki követett el egy oly bűntettet, mely maga is homályba van temetve. A megtörtént bajt, mely ellen nincs orvosság, csak azért büntetheti a politikai társadalom, mert büntetlenségének varázsa hatással van másokra. Ha igaz, hogy akár félelemből, akár erényből több ember tiszteli a törvényt, mint a hány megszegi, akkor a veszély, hogy ártatlan kínoztatik, annál nagyobb, minél valószinübb, hogy egyenlő körülmények között amaz ember hajlandóbb volt a törvényt tisztelni, mint megvetni.

Hozzáteszem még, hogy minden rendes viszonyt felforgatunk, ha azt kivánjuk, hogy az ember egyidejüleg vádló és vádlott legyen; hogy a fájdalom legyen az igazság próbaköve, mintha ismérvei egy boldogtalan ember idegeiben és inaiban volnának feltalálhatók. A kínvallatást rendelő törvény ilyképen szól: »Ember, daczolj a fájdalommal, s ha a természet kiirthatatlan önszeretetet oltott beléd és idegeníthetlen jogot adott az önvédelemre, én egészen ellenkezőleg, hős gyűlöletet támasztok benned önmagad ellen; parancsolom, hogy

önmagadat vádold és igazat szólj még akkor is, mikor idegeidet szaggatják és csontjaidat törik.«

E gyalázatos bizonyítási mód ama régi, vad törvényhozásból maradt reánk, mely *Isten itéletének* nevezte a tűz és a forró víz bizonyitékát és a fegyverek koczkázatos játékát; mintha a hiú emberi szabványok kedvéért minduntalan össze lehetne hányni és szét lehetne tépni az ősi ok méhében végződő örökös lánczolat gyűrűit. A kínvallatás egyedül abban különbözik a tűz és forró víz bizonyitékaitól, hogy az ellőbinek eredménye látszólag a vádlott akaratától függ, az utóbbiaké pedig egy tisztán physikai ténytől; de ez csak látszólagos, nem valódi külömbség. A kín és sanyargatás közepette ép oly kevéssé szabad az igazmondás, amint hajdanában csalás nélkül nem lehetett a tűz és forró víz hatását elhárítani. Akaratunk cselekményei mindig a forrásukat képező érzéki benyomások erejétől függenek; az ember érzékenysége pedig korlátolt. Azért a fájdalom hatása oly fokot érhet el, hogy az egész akaratot lefoglalván, a kínzottnak nem enged más választást, mint hogy a szenvedéstől a pillanatnyi körülmények között kinálkozó legrövidebb uton meneküljön. Ilyenkor a vádlott vallomása ép oly kényszerű, mint a tűz vagy víz hatása. Ilyenkor bűnösnek fogja magát mondani az érzékeny ártatlan, ha azt hiszi, hogy ezzel szenvedését megszünteti. Tehát ép azon eszköz, mely a bűn és ártatlanság közötti külömbség kiderítésére mondatik alkalmazottnak, megszüntet közöttük minden külömbséget.

Biztos mód ez arra, hogy a nagy erejű gonosztevő szabaduljon, a gyenge ártatlan pedig elítéltessék. Ilyen

vészes következményei vannak az igazság ezen állítólagos próbakövének; kannibálokhoz méltó próba, melyet a rómaiak, kiket nem egy czímen szintén barbároknak kell tekintenünk, csak rabszolgáik, vad és nagyon is túlságosan magasztalt vitézségük ezen áldozatai számára, tartottak fenn. Két egyenlően ártatlan vagy bűnös ember közül az erős és bátor fel fog mentetni, a gyenge és félénk el fog itéltetni, szorosan a következő okoskodás alapján: »Nekem birónak kötelességem, ezen bűncselekmény tettesét bennetek feltalálni. Te, erős, ellent tudtál állani, tehát felmentelek; te, gyenge, megtörtél, tehát elitéllek. Tudom, hogy a kínpadon kicsikart vallomásnak nincs semmi ereje; de ha vallomástokat meg nem erősítitek, ujra megkínozlak.«

A kínvallatás sikere tehát a vérmérséklettől függ és az ember ereje és érzékenysége szerint változó számvetés dolga, ugy hogy e rendszer mellett a következő feladványt jobban megoldaná a mathematikus mint a biró: »Adatván egy ártatlan ember inainak ereje és idegeinek érzékenysége, számittassék ki, mily fokú fájdalom fogja őt egy adott bűncselekmény bevallására birni.«

A vádlott val atása az igazság kiderítése végett történik. De ha az igazságot a nyugodt ember vonásaiból, mozdulataiból és arczkifejezéséből nehéz kitudni, sokkal kevésbbé lesz az kitudható olyan embernél, kinek fájdalmas vonaglásai megváltoztatják mindazon jeleket, melyek az ember arczán néha akarata ellenére is elárulják az igazságot. Minden erőszak összezavarja és eltünteti a tárgyak azon apró ismérveit, melyek által néha a valót a valótlantól megkülönböztetni lehet.

A kínvallatás szükségképen azon fonák eredményre vezet, hogy az ártatlan rosszabb helyzetbe jut, mint a bűnös. Ha a kettőt kínpadra vonjuk, minden körülmény az ártatlan hátrányára csoportosúl; mert vagy bevallja a bűntettet: akkor elitéltetik; vagy ártatlannak mondatik ki: akkor érdemetlen büntetést szenvedett. De a bűnös kedvező eshetőséggel áll szemben; ha ugyanis szilárdan ellenáll a kínzásnak, ártatlannak kell nyilvánítani, s igy a nagyobb büntetés helyett kisebbet vesz. Az ártatlan tehát csak veszthet, a bűnös csak nyerhet.

Végre érzik ezen igazságot, bár csak homályosan, még azok is, kik nem alkalmazkodnak hozzá. A kínvallatás alatt tett vallomás csak úgy érvényes, ha utóbb, a kínzás megszüntével, esküvel erősíttetik; de ha a vádlott a bűntettet meg nem erősíti, ujra kínvallatják. Némely tudósok és nemzetek csak háromszor engedik meg e gyalázatos petitio principii-t, más tudósok és nemzetek a biró belátására bizzák.

Fölösleges mindezeket még kétségtelenebbé tennem az által, hogy felsorolom azon számtalan eseteket, melyekben ártatlanok a kínpad szenvedései alatt bűnösöknek vallották magukat: nincs nép és kor, mely példákkal nem szolgálna; de az emberek se nem változnak, se nem okulnak. Nincs ember, a kit, ha elméje az élet szükségei fölé emelkedik, néha ne vonzaná a természet, mely titkos, homályos hangon szólítja; de visszatartja és megrémíti a szokás, a szellem zsarnoka.

A kínvallatás második indokául az szolgál, hogy a gyanuval terhelt a vizsgálat alatt az ellenmondásba keveredett; mintha a büntetéstől való félelem, az itélet-

bizonytalansága, a birót környező fény és tekintély, a tudatlanság (mely a legtöbb bűnös és ártatlan közös sajátja) természetessé nem tennék, hogy a megrémült ártatlan és a menekülni akaró bűnös egyaránt ellenmondásba keverednek; mintha az ellenmondás, mely nyugodt embereknél is mindennapi dolog, szükségképen nem volna gyakoribb akkor, mikor megzavarodott a kedély, melyet egészen lebilincselt a fenyegető veszélyből való szabadulás gondolata.

Alkalmazzák a kínvallatást a végből is, hogy kitudódjék, valjon a vádlott nem bűnös-e más bűncselekményekben is, mint a melyekért vádolva van. Ez annyi, mint következőkép okoskodni: »Büntettbe estél, tehát lehetséges, hogy száz mást is elkövettél; ez a kétely engem nyugtalanít; tisztába akarom hozni bizonyítási eszközeimmel. A törvény kinoz, mert bűnös vagy, kinoz, mert az lehetsz, kinoz, mert akarom, hogy bűnös légy.»

Kínvallatják a vádlottat bűntársai felfedezése végett is. De ha be van bizonyítva, hogy a kínzás nem alkalmas eszköze az igazság kitudásának, mikép legyen az képes a bűntársakat kideríteni, mi szintén kiderítendő igazság? Mintha az, ki önmagát vádolja, nem vádolna még könynyebben másokat. Igazság-e az embert másnak tetteiért kínozni? Nem fogja-e kideríteni a czinkosokat a tanuzás, vádlott kihallgatása, a bizonylat, a corpus delicti, szóval mindaz, ami által vádlott cselekménye bebizonyúl? A czinkosok többnyire megszöknek, mihelyt társuk fogságba kerül; már sorsuk bizonytalansága számkivetésre kárhoztatja őket és megszabadítja az országot az ujabb törvénysértések veszélyétől; és ez alatt a hatóság kezei-

ben levő tettes büntetése szintén eléri egyetlen czélját: másoknak hasonló gonosztettektől való elrettentését.

A kínvallatás egy további nevetséges indoka: a becstelenségtől való tisztitás; vagyis, hogy a törvények által becstelennek tekintett ember, csontjai töretésével tartozik vallomását erősíteni. Ezt a visszaélést nem szabadna megtűrni a tizennyolczadik században. Képzelhető-e, hogy a fájdalom, mely testi érzés, eltávolítja a becstelenséget, mely tisztán erkölcsi állapot. Talán olvasztó tégely a fájdalom, a becstelenség pedig elegyes, tisztátlan ércz? A becstelenség vélemény, mely sem a törvénynek, sem az észnek nincs alávetve, hanem egyedül a közfelfogásnak. Az élet magát a kinzást is olyannak veszi, mi becstelenséget hárít az áldozatra. E szerint tehát a becstelenítés szüntetné meg a becstelenség hatályát.

Nem nehéz e nevetséges törvény eredetét feltalálni; mert még a képtelenségnek is, ha egy egész nép magáévá teszi, van valami vonatkozása ama népnek egyéb, általános és becsben tartott eszméire. E szokás úgy látszik a vallási és eszményi képzeletekben gyökeredzik, melyek oly nagy befolyással vannak az emberi gondolkozásra, a népekre és az időkre. Egy csalhatatlan dogma azt tanítja, hogy az emberi gyarlóság azon bünfoltjai, melyek a legfőbb lény örökös haragjára nem érdemesek, valami eszményi tűzben megtisztulnak. A becstelenség polgári szennyfolt; s ha a fájdalom és a tűz eltávolítják az eszmei, testetlen foltokat: miért ne törülné el a kínszenvedés a polgári szennyfoltot, a becstelenséget? Azt hiszem, hasonló eredete van némely biróság azon szokásának, hogy vádlott vallomása a marasztalás lénye-

ges feltétele. Ugyanis a mystikus poenitentialis bíróságnál a gyónás a szentségnek lényeges része. Igy ferdítik el az emberek az isteni nyilatkozások legvilágosabb tanait; s miután a tudatlanság korában csakis ilyenek léteznek: a gyermeteg emberiség minden alkalommal ezektől kér tanácsot, hogy azután a legképtelenebbűl s valódi értelmüktől legtávolabb eső módon alkamazza.

A római törvényhozók ismerték ezen igazságokat, s náluk a kinvallatás csak a személyiség nélküli rabszolgákon volt használatban; elfogadták ezen igazságot az angolok, mely nemzetnek tudományos dicsősége, kereskedelmi és vagyoni, tehát hatalmi fölénye, valamint erényei és bátorsága kézzel foghatóan bizonyítanak törvényei jósága mellett. A kínvallatás Svédországban is el van törülve: eltörülte Európa legbölcsebb fejedelmeinek egyike, ki trónra emelvén a philosophiát, mint alattvalóinak törvényhozó barátja, szabadokká és egyenlőkké tette őket a törvény uralma alatt; s ez az egyedüli szabadság és egyenlőség, melyet a jelenlegi viszonyok között józan ember követelhet. Nem tartották szükségesnek a kínvallatást a katonai törvények; pedig azt hinné az ember, hogy a hadsereg, mely nagyobbrészt a népek salakjából áll, leginkább reá szorult. A ki nem tudja, mily nagy zsarnok a szokás, furcsának fogja találni, hogy a béke törvényei a harczra és vérre keményedett szellemektől tanulhatnak emberségesebb jogszolgáltatást.

13. §.

Per és elévülés.

A bizonyitékok kitudása és a büncselekmény biztos felismerése után vádlottnak alkalmas időt és eszközöket kell engedni a védelemre; de csak annyi időt, hogy ne szenvedjen a büntetés gyorsasága, mely, mint láttuk, a büntevés legerősebb fékeinek egyike. Az idő ilyetén rövidsége ellenkezni látszik a roszúl értett emberszeretettel; de el fog enyészni minden kétség, ha meggondoljuk, hogy a törvényhozás hiányai növelik az ártatlanok veszedelmét.

Azonban a törvény szabjon határidőt ugy a vádlott védelmére, mint a bűntett bizonyítására; mert törvényhozóvá lenne a bíró, ha ő volna hivatva eldönteni, mennyi idő szükséges valamely bűntett bizonyítására. Továbbá: a súlyos gonosztettek, melyek az emberek emlékezetében sokáig élnek, ha bebizonyítvák, nem érdemelnek elévülést a szökésben levő tettes javára, de a nyilvánossá sem lett apróbb bűncselekményeknél az elévülés szüntesse meg a polgár sorsának bizonytalanságát; mert a hosszú időn át homályban maradt cselekménynél nem kell tartani a büntetlenség példájától, a bűnös pedig időközben megjavulhatott. Elég jeleznem ezen elveket, mert pontos időhatárt csak adott törvényhozásban, valamely társadalom adott körülményei szerint lehet megállapítani; csak annyit mondok még, hogy ha

valamely nép belátta a mérsékelt büntetések czélszerűségét, akkor oly törvények, melyek a büntett minősége szerint rövidebbre vagy hosszabbra szabják az elévülés vagy a vizsgálat idejét, s igy a letartóztatást vagy az önkénytes számkivetést a büntetés részévé teszik, módot nyujtanak arra, hogy nagy számú büncselekményekre kevés, enyhe büntetési nemek állittassanak fel.

Csakhogy e határidők ne növekedjenek szorosan a büntettek súlyossága szerint, mert a büncselekmény valószinüsége fordított arányban áll súlyosságához. Igy tehát a vizsgálat idejét rövidíteni, az elévülését hosszabbitani kell. Ez látszólag ellentétben van azzal, amit fenntebb mondottam: hogy ugyanis az itélet előtti fogság és az elévülés idejének betudásával, különböző cselekményekre azonos büntetéseket lehet alkalmazni. Hogy jobban megmagyarázzam az olvasónak, mikép érteni ezt, két osztályra osztom a büncselekményeket. Az első osztályhoz számítom a súlyos büntetteket; ezen osztály az ölésen kezdődik és magában foglalja az ezen túlmenő gonosztetteket is. A másik a kisebb büncselekmények osztálya. E megkülönböztetés az emberi természeten alapszik. Az élet biztonsága természeti jog; a javak biztonsága társadalmi jog. Sokkal kisebb azon okok száma, melyek az embert az irgalom természetes érzelmeinek megtagadására indítják, mint azoké, melyek a jólét természetes kivánsága következtében oly jog sértésére késztik, melyet nem saját szivében, hanem a társadalom megállapodásaiban talál fel. A fölötte nagy valószínűségi külömbség, mely e két osztály között fennáll, azt követeli, hogy külömböző elvek szerint itéltessenek meg. A

súlyosabb, tehát ritkább büntetteknél, a vizsgálat legyen rövidebb, mert nagyobb az ártatlanság valószinűsége; az elévülés ellenben legyen hosszabb, mert csak az ártatlanság vagy bűnösség végleges eldöntésével szűnhetik meg a büntetlenség varázsa, mely annál károsabb, minél súlyosabb a cselekmény. De a kisebb bűntetteknél csökkenvén az ártatlanság valószínűsége, a vizsgálat határideje legyen hosszabb; és csökkenvén a büntetlenséggel járó kár, az elévülés legyen rövidebb. A büncselekményeknek e kettős osztály szerinti megkülömböztetése nem volna elfogadható, ha a büntelenséggel járó kár annál kisebb volna, minél nagyobb a büntett valószínűsége. Gondoljuk meg, hogy a gyanusított, kinek sem ártatlansága, sem bűnössége megállapítva nincs, ha bizonyítékok hiányából el is bocsáttatik, ugyanazon cselekmény miatt újra letartóztatható és vizsgálat alá vehető mindaddig mig a tettére szabott elévülés ideje le nem telt. Ezek azon korlátok, melyek között a polgároknak mind biztonságát mind szabadságát megóvhatónak tartom; mert ha az egyik a másik rovására kedvezményben részesül, nagyon is könnyen megtörténhetik, hogy e javak, melyek minden polgár elidegeníthetetlen és egyenlő tulajdonai, védetlenek maradnak, az egyik a nyilt vagy leplezett zsarnoksággal, a másik a lázongó népanarchiával szemben.

Vannak bűncselekmények, melyek a társadalmi életben gyakoriak, de nehezen bizonyíthatók. Ezeknél a bizonyítás nehézsége pótolja az ártatlanság valószinüségét; s miután szaporaságuk egészen más okoktól függ, mint a büntetlenség veszélyétől, a büntetlenséggel járó hátrány

tehát csekély: rövidebbre kell szabni mind a vizsgálat mind az elévülés idejét. Már pedig az elfogadott elvek szerint épen a házasságtörés és a görög fajtalanság nehéz bizonyítású büncselekményeinél van helye az önkényes vélelmeknek, *a quasi-bizonyitéknak, a félbizonyitéknak* (mintha az ember *félig ártatlan, félig bűnös*, azaz *félig büntetendő, félig felmentendő* lehetne); épen ezeknél alkalmaztatik korlátlanul a kínvallatás a vádlott, a tanúk, sőt a nyomorult ember egész családja ellenében is. Igy tanítják ezt hideg szívtelenséggel némely tudósok, kiknek műveit tekintély és törvény gyanánt adják a biró kezeibe.

Aki nem tudja, hogy az ész alig valaha volt a népek törvényhozója, furcsának fogja találni, hogy a fentebbi elvek szerint a legsúlyosabb, leghomályosabb és legképtelenebb büntettek — tehát épen azok, a melyeknek valószinüsége kisebb — gyanítások és gyenge, kétséges bizonyítékok alapján vétetnek igazoltaknak. Mintha a törvény és a bíró érdeke nem az volna, hogy az igazság kiderüljön, hanem az, hogy büncselekmény bizonyodjék be; mintha nem annyival közelebb volna a veszély, hogy ártatlan itéltetik el, minél valószinűbb az ártatlanság a bűnösségnél.

Csak kevés emberben van meg az az erő, mely a nagy büntettekhez époly szükséges, mint a nagy erényekhez; azért e két jelenség mindig karöltve jár azon nemzeteknél, melyeket inkább kormányaik tevékenysége és a közjó iránti lelkesedésük tart fenn, mint nagy népességük és törvényeik állandó jelessége. Ezeknél az ndulatok fékezése inkább a kormányforma fentartására, mint javítására látszik alkalmasnak. Miből azon

fontos következtetés folyik, hogy a nagy bűntettek nem mindig jelentik a nép sülyedését.

14. §.

Kisérlet, büntársak, büntetlenség.

Abból, hogy a törvény a szándékot nem bünteti, még nem következik, hogy nem volna büntetendő az olyan cselekmény, mely a bűntettet, kiviteli szándékot tanusító tevékenységgel, megkezdette; de e büntetés csekélyebb lesz, mint az, a melylyel magának a cselekménynek véghezvitele járna. E büntetést a kisérletek megelőzésének szüksége igazolja; de minthogy a megkezdés és a véghezvitel között idő mulhatik, meglehet, hogy a befejezett bűntettre szabott nagyobb büntetés a tettest elállásra birja.

Ugyanez áll — de más okból — azon esetben, ha a cselekményt több büntárs követi el, de nem mindannyian közvetlen tettesek. Ha többen egyesülnek valamely vállalatra, akkor minél nagyobb a koczkázat, annál inkább azon lesznek a résztvevők, hogy az mindnyájukra nézve egyenlő legyen; miután pedig a tettes többet koczkáztat, mint a czinkosok, nehezebb lesz olyant találni, ki a kivitelre vállalkozik. Kivételt képez azon eset, ha a tettes jutalmat kötött ki magának, mert ily körülmények között s már elvette nagyobb koczkázata egyenértékét ő azért a többiekkel egyenlően kell bünhődnie. Ezen elmélkedést csak az fogja túlságosan

metaphysikainak találni, a ki meg nem gondolja mily czélszerű, hogy a törvény lehetőleg kevesbítse a bűntársak egyetértésének indokait.

Vannak biróságok, melyek büntetlenséget igérnek azon részesnek, ki társait feljelenti. E módszernek vannak hátrányai és előnyei. Hátrányai abban állanak, hogy a nemzet jóváhagyja az árulást, mely még gonosztevők közt is utálatos. Az álladalomra nézve ugyanis kevésbbé károsak a bátorságból, mint a gyávaságból eredő büntettek. A bátorság nem gyakori tulajdonság; csak jótékony irányzás kell hozzá, és a közjó szolgálatában hasznosítható. A gyávaság közönségesebb, ragadósabb és önzőbb. Azután a biróság habozást tanusít s a törvényt gyengének azaz olyannak tünteti fel, mint a mely a törvénysértőtől kér segélyt. Előnyei abban állanak, hogy megelőzi a nagy bűntetteket, melyek, ha eredményeik ismeretesek, de szerzőik nem, megrémítik a népet; továbbá támogattatik azon meggyőződés, hogy a ki a törvényhez, tehát az álladalomhoz hűtelen, minden valószinüség szerint hűtelen a magánéletben is. Azt tartom, hogy a tettet feljelentő czinkosnak büntetlenségét jobb általános törvényben, mint esetről esetre megigérni; mert az első mód mellett minden büntársban azon félelem ébresztetik, hogy csak ő forog veszélyben, s igy eleje vétetik a szövetkezéseknek s a biróság sem bátorítja a gonosztevőket, mert nem látják, hogy van eset, mikor segítségükre szorúl. Az ilyen törvény azonban az árulónak büntetlenségével egyuttal számkivetését is mondja ki. . . . . . De hiában erőlködöm leküzdeni lelkiösmeretem furdalásait a fölött, hogy a szent és sérthetetlen

törvényt, a közbizalom jelképét, az emberi erkölcs alapját: az árulás, a képmutatás támogatására jógosítom fel. Milyen példát látna a nép, ha az igért büntetlenség utóbb nem váltatnék be, s ha a tudós törvénycsavarás, a közbizalom szégyenére, mégis a vérpadra hurczolná azt, ki a törvény felhivásának meg nem felelt! Nem épen ritkák az ilyen példák a népek történetében, és azért nem ritkák az emberek sem, kik a népet csak bonyodalmas gépnek tekintik, melynek kerekeit tetszésük szerint mozgatják az ügyesek és hatalmasok. Ezek hidegek és érzéketlenek minden iránt, ami a szelid és emelkedett szellemek öröme; nyugodt számitással keltik fel a legszentebb érzelmeket és a legvadabb szenvedélyeket, amint czéljaikra hasznosabbnak tartják, s úgy játszanak a kedélyeken, mint a zenész a hangszeren.

15. §.

A büntetés enyhesége.

Az eddig előadott igazságok első tekintetre mutatják, hogy a büntetés czélja nem áll sem abban, hogy érző lény kínoztassék és busíttassék, sem abban, hogy az elkövetett bűntett meg nem történtté tétessék. Lehet-e képzelni, hogy polgári egyesületben, melynek egyedüli feladata az egyéni indulatoknak minden szenvedély nélküli nyugodt mérséklése, ily czéltalan kegyetlenség éljen, melyet csak a düh, a vakbuzgóság vagy a tehetetlen zsarnokság szokott használni? Visszasír-

hatja-e a szerencsétlen ember jajgatása a már elkövetett cselekményeket az időtől, mely meg nem fordúl? A büntetés czélja tehát nem lehet más, mint megakadályozni, hogy a bűnös új sérelmeket okozhasson polgártársainak, és az, hogy másokat hasonló cselekményektől tartóztasson. Azon büntetés és azon büntetési mód lesz tehát a jobb, mely a leghatásosabb és legtartósabb benyomást teszi az ember lelkületére s e mellett a bűnöst testileg legkevésbbé sanyargatja.

Ki nem iszonyodik el, ha a történelemből látja, mily barbár és szükségtelen kínokat találtak ki és alkalmaztak hideg vérrel oly emberek, kiket bölcseknek neveztek? Ki nem rendűl meg lelke mélyében ha látja, hogy ezreket arra kényszerített a törvények okozta vagy tűrte nyomor (a törvények mindig a kisebbségnek kedveztek és a tömeget sújtották) hogy kétségbe esve a természeti ősállapotba térjenek vissza, részint azért, mert gyáva tudatlanság költötte lehetetlen bűnökkel vadoltattak, részint azért, mert csak abban voltak bűnösök, hogy hivek maradtak elveikhez? miként marczangoltattak lassú kinokkal, körmönfont eljárásban, a rajongó tömegnek kedves látványúl, oly emberek által, kik hasonló érzékekkel bírván, hasonló szenvedélyekben leledzettek.

A büntetés czélt ér, ha a baj, melyet okoz, nagyobb, mint a cselekményből származó haszon, s a baj ezen feleslegébe be kell tudni a büntetés elkerülhetetlenségét, és a bűntettből várható előny elvesztését is. A mi ennél több, az felesleges, tehát önkényes. Az emberek cselekményeire azon szenvedések ismételt tapasztalása van hatással, a melyeket ismernek, nem azoké, a melyeket

nem ismernek. Képzeljünk két nemzetet, melyeknek egyikénél a cselekményekhez mért büntetések fokozatán a legsúlyosabb büntetés az örökös rabság a másikánál a kerékbetörés. Azt állítom, hogy az első nemzet ép annyira fog félni legfőbb büntetésétől, mint a másik a magáétól; és ha az elsőnek van oka a másodiknak súlyosabb büntetéseit átvenni, akkor ugyanazon ok igazolhatná azt is, hogy a második a saját büntetéseit olyanokká súlyosítsa, hogy a kerékbetörésről lassúbb és válogatottabb kinzásokra megy át, amig a zsarnokok által nagyon is ismert tudomány legmesterkéltebb finomságait el nem éri.

Amily mértékben nő a büntetések kegyetlensége, ép oly mértékben keményedik az emberi kedély, mely, miként a folyadék, mindig vizirányba helyezkedik környezetével; s a vadság hajlama, mely teljesen soha sem szunnyad, azt eredményezi, hogy a kegyetlen büntetés száz évi fennállása után a kerékbetörés nem ijesztőbb már, mint előbb a börtön volt.

Épen a sulyos büntetés teszi merészebbé az ember menekülési törekvéseit, és pedig annál inkább, minél nagyobb a baj, melynek elébe néz; további bűntetteket fog elkövetni, hogy az elsőért járó büntetés elmaradjon. A legvadabb kegyetlenségek országai és korszakai egyszersmind a legvéresebb és legembertelenebb cselekmények országai és korszakai voltak, mert az apagyilkos, a bérgyilkos kezét ugyanazon vad szellem vezette, a mely a törvényhozóét. E szellem a trónon vas törvényeket sugalt vad lelkű, alázatos rabszolgák számára; a magánélet homályában a zsarnokok megölésére ingerelt, hogy mások váltsák fel őket.

A büntetések kegyetlensége két más vészes következménynyel jár még, melyek szintén ellentétben vannak a büntetés czéljával. Az első az, hogy nehéz a a bűntett és büntetés közötti szükséges arányt megóvni. Bármennyire szaporítsa ugyanis a találékony kegyetlenség a büntetés fajait, ezeknek végre is határuk van az ember testi szervezetének és érzékenységének végpontján. Ha e végső korlát éreretett, nem akad megfelelő nagyobb büntetés a még károsabb és súlyosabb cselekmények számára; pedig ezeknek is elejét kell venni. A másik következmény az, hogy a büntetések kegyetlensége egyenesen büntetlenségre vezet. Az emberi természet korlátolt, úgy a jóban mint a roszban; elbirja az érzést túlságosan sértő látványt, ha az a múló düh kifolyása, de nem tűri mint állandó rendszert, milyennek a törvényeknek lenniök kell; s ha ezek igazán kegyetlenek: vagy megváltoznak, vagy pedig maga a törvény szűli a vészes büntetlenséget.

Azon észrevétellel zárom be e fejezetet, hogy a büntetések súlyosságának a nép állapotához mértnek kell lennie. A vadságból még alig kilépett nép kemény lelkületére erősebben és érzékenyebben kell hatni. A vad oroszlányt csak bőszíti a puskatűz, s azért villámmal kell leütni. De minél inkább szelidül a kedély a társadalmi együttlét alatt, annál nagyobb lesz érzékenysége, nagyobbodtával pedig csökkenni kell a büntetés erejének, ha meg akarjuk tartani a czél és az érzékenység közötti arányt.

16. §.

A halálbüntetés.

A büntetések szükségtelen pazarsága, mely sohasem javította az embereket, arra indított, hogy kutassam, valjon jól szervezett álladalomban valóban hasznos és igazságos-e a halálbüntetés. Milyen jogot tulajdonít magának az ember, midőn embertársát megöli? Bizonyára nem azon jog ez, a melyből az államfensőség és a törvények származnak. Ezek nem képviselnek mást mint az egyéni legapróbb szabadságrészek összeségét; a közakaratot, mely az egyéni akaratok halmazata. De van-e ember, a ki más tetszésére akarta volna bízni, hogy megölessék? Hogyan lehetne az egyéni legapróbb szabadságrészek áldozatába beleértve a legdrágább jószág, az élet is? És ha ez így volna, mikép lehet ezen elvet ama másikkal összeegyeztetni: hogy az ember nem ura életének? Pedig urának kellett lennie, hogy e jogot másra vagy a társadalom egészére ruházhassa.

A halálbüntetés tehát nem jog, mert kimutattam, hogy az nem lehet; hanem a nemzet harcza az egyessel, kinek megsemmisítését szükségesnek vagy hasznosnak véli. De ha sikerül kimutatnom, hogy a halál se nem hasznos se nem szükséges, akkor megnyertem az emberiség ügyét

Valamely polgár halálát csak két okból lehet szükségesnek tartani. Az első az, hogy szabadságától megfosztva is annyi összeköttetése és oly hatalma marad, hogy veszélyezteti a közbátorságot; hogy életbenmaradása a létező államrend veszélyes felforgatására vezetne. A polgár halála szükségessé válhatik tehát, midőn a nemzet elveszti vagy visszahóditja szabadságát, vagy anarchia idején, midőn a törvények helyét a fejetlenség foglalja el. De a törvények békés uralma alatt, oly államrend mellett, mely az egész nemzet bizalmát birja, melyet mind otthon mind kifelé a hatalom és talán a hatalomnál is erősebb közvélemény támogat; a hol csak a fejedelem parancsol; a hol pénzen csak élvezetet lehet szerezni, de hatalmat nem: ott nem látom szükségét a polgár kiirtásának, kivéve, ha igazán és egyedül halála azon fék, mely másokat a büntevéstől tartóztatni képes. Ez a második ok, melynélfogva a halálbüntetést igazságosnak, szükségesnek lehet tekinteni.

Ha nem győzte meg az embereket azon százados tapasztalat, hogy a társadalom sértésére elszánt emberek a halálbüntetéstől sohasem rémültek meg; ha nem győzte meg őket a római polgárok példája és Erzsébet orosz császárné húsz éves uralkodása (mely alatt fényes, a haza gyermekei vérén szerzett sok hódítással legalább is felérő példát mutatott a nép atyáinak) akkor kérdezzék meg az emberek, kik előtt az ész szava mindig gyanus és csak a tekintélyé dönt, az emberi természetet és látni fogják állitásom igazságát.

A büntetésnek nem belterjes volta, hanem külső terjedelme teszi a legerősebb hatást az emberi lélekre,

mert érzékeinket könnyebben és tartósabban érintik az apró, de gyakori benyomások, mint az erős, de muló rázkódások. Minden érző lény a szokást uralja, s valamint szokás szerint beszélünk, járunk és keressük szükségleteinket: ugy az erkölcsi fogalmakat is csak tartós és ismételt benyomások vésik az elmébe. A gonosztevő halálának ijesztő de muló látványánál erősebben fékezi a bűncselekményeket a szabadságától megfosztott ember hosszú sanyargásának példája, midőn dolgozó baromként kínlódva szolgálja le a sérelmet, melyet a társadalmon ejtett. »Ha így vétkezem, én is a hosszú nyomor ily állapotába jutok«, — e gyakran ismétlődő, tehát hatásos magábaszállás sokkal erősebb, mint a halál gondolata, melyet az ember mindig ködös távolban lát.

A kivégzés hatásának ereje nem ellensúlyozza az emberben a gyors feledést, melyről még legfontosabb ügyeiben sem tud letenni, s melyet a heves izgalmak csak fokoznak. Általános szabály, hogy a nagy szenvedélyek megragadják az embert, de nem hosszú időre. Alkalmasak a kedély olyszerű felforgatására, hogy közönséges emberekből perzsák vagy spártaiak lesznek; de szabad, békés álladalomban a hatásoknak inkább sűrüeknek, mint erőseknek kell lenniök.

A halálbüntetés a legtöbb embernek látvány; másokban keserűséggel vegyes szánalmat kelt. E két érzés jobban lefoglalja a szemlélő kedélyét, mint az üdvös rémület, melyet a törvény ébreszteni akar. De a mérsékelt és folytonos büntetéseknél az utóbbi marad az uralkodó, mert egyedüli érzés. Azt hiszem, a szá-

nalom azon határ, melynél a törvényhozónak a szigorral megállania kellene; mikor a szánalom kerekedik felűl azok lelkében, kik szemtanui az inkább nekik, mint a bűnösnek szóló kivégzésnek.

Hogy a büntetés igazságos legyen, ahhoz csak annyi belterjessége szükséges, hogy az embereket a bűntevéstől tartóztassa. Nincs ember, ki — meggondolva, hogy mit tesz — bármely hasznos bűntettel szemben is, szabadságának teljes és örökös elvesztését választaná. A halálos büntetés helyébe lépő örökös rabság büntetésének ereje tehát elegendő arra, hogy a legelszántabb kedélyt is elriaszsza. Sőt azt mondom, hogy több is. Igen sok ember nyugodtan, bátran néz a halál szemébe, az egyik rajongásból, a másik hiúságból, mely majd mindig siron túl kiséri az embert; mások egy utolsó kétségbeesett kisérlettel akarnak vagy meghalni vagy a nyomorból szabadúlni. De a tuskót, a lánczot, a botot, a jármot, a vasketreczet nem állja a hiúság; itt a kétségbeejtő szenvedések nem végződnek, hanem kezdődnek.

Lelkünk inkább daczol az erőszakkal és az éles, de muló fájdalmakkal, mint az idővel és a szünetlen zaklatással. Az előbbitől szabadulandó, képes egy perczre úgyszólván egészen összetömörülni; de arra, hogy a hosszú és ismételt zaklatás hatásának ellentálljon, nem elég nagy a rugalmassága. A halálbüntetés minden esete, melyet a népnek mutatunk, egy büncselekményt tételez föl; de az örökös rabság mellett minden bűntett számos és tartós példával szolgál. Nagy fontosságú lévén továbbá, hogy az emberek gyakran szemléljék a

törvények hatalmát, a kivégzések nem lehetnek nagyon ritkák; ennek előfeltétele pedig a bűntettek gyakorisága. E büntetés haszna tehát csak akkor valósúl meg, ha nem hat az emberekre úgy, a hogy hatnia kellene; vagyis: hasznosnak is haszontalannak is kell lennie. A ki azt mondaná, hogy az örökös rabság ép oly fájdalmas, tehát ép oly kegyetlen, mint a halál, annak azt felelem, hogy a rabság, minden nyomorúságait összevéve, talán még sanyarúbb; de míg ezek az egész életre szétoszolnak, amaz minden erejét egy pillanatban fejti ki. Az is előnye a rabságnak, hogy inkább rémíti azt, a ki látja, mint azt, a ki szenvedi; mert az előbbi a sanyarú mozzanatok összegét veszi szemügyre, holott az utóbbit a jelen percz szenvedése elvonja a jövő gondolatától. A képzelet minden bajt nagyít, s a szenvedő oly enyhülést és vigaszt talál, melyeket nem ismer és nem hisz a szemlélő, ki a boldogtalannak fásult lelkében ép oly érzékenységet gyanít, a milyen a magáé.

A rabló vagy gyilkos, kit a törvénysértéstől csak az akasztófa meg a kerék tartóztat, körülbelül igy okoskodik. (Tudom, hogy a lélek érzelmeit előadni oly művészet, melyet a műveltséggel sajátit el az ember; de ha a rabló nem is képes elveit jól kifejteni, azok nem kevésbbé hatályosak.) »Micsoda törvények azok, melyek tiszteletet kivánnak tőlem, s melyek oly nagy ürt nyitnak közöttem és a gazdag ember között? Ő megtagadja tőlem a garast, melyet kérek, s azzal könnyíti lelkét, hogy dolgozni küld, pedig azt se tudja, mi az? Ki csinálta ezeket a törvényeket? Gazdag, hatalmas emberek, kik soha sem tartották érdemesnek a szegénynek szurtos

kunyhóját felkeresni, kik sohasem adtak penészes kenyeret éhesen nyöszörgő gyermekeiknek, könyező nejeiknek. Tépjük szét a köteléket, mely a többségnek káros, s csak néhány lomha zsarnoknak használ; gyökerén támadjuk meg az igazságtalanságot. Visszatérek természeti függetlenségem állapotába; egy ideig szabadon és boldogan fogok élni bátorságom és tehetségem gyümölcseiből. Megjön talán a fájdalom és bánat napja, de ez rövid lesz; sok évi szabadság és örömért csak egy napi sanyarúságot fogok szenvedni. Egy kis csapat élén helyreütöm a sors tévedéseit; sápadni, reszketni fognak a zsarnokok az előtt, kit becsmérlő gőggel lovaik és kutyáik mögé soroztak.« És azután a vallás áll a mindent tagadó gonosztevő elméje elé és könnyű bűnbánatot és majdnem bizonyos üdvösséget mutatván neki, nagyban csökkenti a végső szenvedés borzalmait.

De az, ki hosszú évekre, talán élete tartamára terjedő rabságot és fájdalmat lát maga előtt, vele eddig szabadon közlekedett polgártársai szeme-láttára viselendőt; a ki rabját látja magában azon törvénynek, mely oltalmazta: az hasznosan fogja összemérni minde bajokat gonosztettei sikerének kétségével és azzal, hogy mily rövid ideig élvezheti gyümölcseit. Azoknak folytonos példája, kiket ma mint könnyelmüségük áldozatait lát maga előtt, erősebb hatással lesz reá, mlnt egy kivégzés, mely inkább elfásitja, mint javítja.

Nem hasznos a halálbüntetés azért sem, mert a kegyetlenség példáját mutatja az embereknek. A szenvedélyek, a háború kényszere, vérontásra tanítottak bennünket; de az életet mérséklő törvényeknek nem volna

szabad szaporítani a vadság eseteit, melyek annál veszedelmesebbek, minél tanultabban és minél több alakisággal alkalmaztatik a törvényes ölés. Én képtelenségnek tartom, hogy a törvény, a közakarat kifejezése, mely utálja és bünteti az emberölést, azt maga is elkövesse, s a polgárokat a gyilkosságtól tartóztatandó, azt nyilvánosan rendelje végrehajtani.

Melyek a valódi, a leghasznosabb törvények? Azon kötések és feltételek, melyeket, ha a magánérdek mindig hangos szava elhallgat vagy a közérdekkel azonosul, mindenki tisztel és javasol. Mit gondol az ember a halálbüntetésről? Látjuk a felháborodás és lenézés azon nyilatkozataiban, melylyel a hóhérra tekintünk. Pedig ő csak a közakarat ártatlan végrehajtója; jó polgár, ki a közhasznot mozdítja elő; a belbiztonságnak ép oly szükséges eszköze, mint a vitéz katona a külsőnek. Honnan ered ezen ellenmondás? és miért nem menekül az ember az ész daczára sem ettől az érzelemtől? Mert lelke mélyében, hol az ősi természet legtisztábban maradt fenn, ugy gondolkozik, hogy élete fölött nincs más úr mint a szükség, mely vas jogarral kormányozza a világot.

Mit gondoljanak az emberek, ha látják, hogy tudós birák, az igazság komoly papjai, hideg nyugalommal, ünnepi menetben hurczoltatják a bűnöst a vesztőhelyre; és mig a nyomorult, a végzetes csapást várva, utolsó kínjaiban vergődik, a biró fásult közönynyel, sőt titkon talán méltóságában tetszelegve, lépdel el az élet kényelmeit és örömeit élvezni? »Ó — igy fognak szólani — e törvények csak az erőszak ürügyei; a jogszolgáltatás mes-

terséges, kegyetlen szertartásai csak üres szólamok, hogy annál biztosabban feláldozhassanak bennünket a zsarnokság telhetetlen bálványának. A gyilkosság, melyet ijesztő bűntett gyanánt hirdetnek, borzadály és szenvedély nélkül gyakoroltatik szemeink előtt. Okuljunk a példán. Az erőszakos halált rémséges látványnak irták le nekünk; de látjuk, hogy egy pillanat műve. Mennyivel kevésbbé lesz az rettenetes annak, kit váratlanul ér s ki meg van kimélve majdnem minden fájdalmaitól.«

Ilyen fajta veszedelmes és ha nem is öntudatos, de legalább homályos álokoskodás teszi a bűnözésre hajlandókká az embereket, kikre, mint láttuk, nagyobb hatással van az álvallás, mint a vallás maga.

Ha az évszázados példát hoznák fel ellenem és azt emlegetnék, hogy majdnem valamennyi nép halálbüntetést szabott bizonyos cselekvényekre, akkor azt felelem, hogy ezen példa mitsem nyom az igazsággal szemben, mely nem ismer elévülést; hogy az emberiség története a tévedések végtelen tengerére emlékeztet, melyben nagy időközökben nehány homályos igazság uszik a felszínen. Az emberáldozat majdnem minden népnél fennállott, de ki merné azért menteni? Hogy csak néhány kevés álladalom és rövid időre mellőzte a halálbüntetést, inkább mellettem szól mint ellenem; mert a nagy igazságoknak az a sorsa, hogy létezésük csak egy villanat azon hosszú, sötét éjszakában, mely az emberiséget födi. Még nincs elérve azon boldog kor, melyben az igazság, miként eddig a tévedés, a többség sajátja; és ezen általános törvény alól eddig legfölebb azon igazságok képeztek kivételt, melyeket az

örök bölcseség nyilatkozás által különített el a többiektől.

A vak szokás vezérelte tömeg háborgásával és zajával szemben nagyon is gyönge az egyes bölcselő hangja; de a földtekén gyéren elszórt bölcsek szivei mélyében visszhangra fogok találni. És ha az igazság, melyet annyi akadály tart távol a fejedelemtől, ezek daczára képes volna trónjáig eljutni: tudja meg, hogy az egész emberiség óhajai kisérik oda. Tudja meg, hogy a hóditók véres hirneve elhalványul az övé mellett, és hogy az igazságos utókor az első helyek egyikét jelöli ki számára a Titusok, Antoninok és Trajánok békés dicsőségei között.

Boldog volna az emberiség, ha most kapna először igazi törvényeket, most, mikor emberbarát fejedelmeket látunk a trónokon, kik buzdítják a békés erényeket, a tudományt, a művészetet; kik népeik atyái; koronás polgárok, kiknek hatalmi növekvése boldogságot jelent az alattvalóknak, mert megszünteti azon közbenső zsarnokságot, mely annál kegyetlenebb, minél ingatabb, s mely elfojtotta a népnek mindig őszinte s ha a trónhoz jutott, mindig hasznos kivánságait! Bizony mondom, ha ily fejedelmek fentartják a régi törvényeket, ez azért történik, mert végtelenül nehéz feladat a tévedésekről eltávolitani a hosszú századok tisztelt rozsdáját, és ez elégséges indok arra, hogy a felvilágosult polgárok még melegebben óhajtsák hatalmuk gyarapodását.

17. §.

Számüzés és vagyonkobzás.

A ki a köznyugalmat zavarja; a ki nem engedelmeskedik a törvényeknek, tehát azon feltételeknek, melyek alatt az emberek együtt élnek és egymást kölcsönösen megvédik: azt a társadalomból kizárni vagyis számüzni kell.

Ugy tetszhetnék, hogy azokat kellene számüzni, kik súlyos büntettel vádoltatván, bünösségük nagyon valószinü, de nem bizonyos. Ehhez azonban szabatos törvény kell, mely lehetőleg csekély tért hagy az önkénynek. E törvény számüzze azt, ki a nemzetet oly súlyos helyzetbe juttatta, hogy vagy tőle félni, vagy irányában igazságtalan lenni kénytelen; mindazonáltal tartsa fenn ártatlansága bizonyithatásának szent jogát. Erősebb okok kellenek tehát a honpolgár, mint az idegen ellenében, erősebb okok az először, mint az ismételve vádolttal szemben.

De vagyonától is meg kell-e fosztani azt, ki számüzve és a társadalomból, melynek tagja volt, örökre kizárva van? E kérdést különböző szempontokból lehet megitélni. A jószágvesztés nagyobb büntetés, mint a számüzetés; lesznek tehát esetek, mikor a cselekményhez mérten a vagyon egészbeni vagy részbeni elvesztése van helyén, lesznek ismét mások, a mikor ennek helye nincs. Az egész vagyon elvesztése akkor lesz igazolt,

ha a törvény oly számüzést rendel, mely a társadalom és a bünös polgár között minden kapcsot megszakít. Ilyenkor a polgár meghal' s csak az ember marad meg, s a politikai testület szempontjából ezen állapotnak ugyanolyan következménynyel kell járnia, mint a természetes halálnak. Ugy tetszhetnék tehát, mintha a bünös elkobzott vagyona inkább a törvényes utódokra volna szállandó, mint a fejedelemre, mert az álladalom szempontjából az ilyen számüzetés azonos a halállal. De én nem ily finom okoskodás alapján merem helyteleníteni a vagyonkobzást. Ha némelyek azt vitatják, hogy a vagyonkobzás fékezte a magán-boszút és tulkapást, úgy nem gondolták meg, hogy a büntetés, ha haszonnal jár is, azért még nem mindig igazságos, ehhez az is kell, hogy szükséges legyen; s hogy a törvényhozó nem tűrheti még a hasznos igazságtalanságot sem, ha minden rést el akar zárni a leselkedő zsarnokság előtt, mely pillanatnyi jóléttel s nehány válogatott ember boldogságával csábít, de nem gondol a jövő romlással és a tömérdek alacsony sorsú ember könyeivel. A vagyonkobzás a gyengék fejét lakoltatja, az ártatlant a bűnös büntetésével sújtja s bűnözésre kényszeríti az ártatlanokat. Mi szomorú jelenet azt látni, hogy a családfő bűneiért a család esik becstelenségbe és nyomorba, holott a törvény-parancsolta engedelmesség tiltja neki, hogy ama bűnöket megakadályozza, még ha képes volna is reá.

18. §.

A becstelenség.

A becstelenség az általános visszatetszés jele, mely a tettestől elvonja a közbecsülést, a közbizalmat és azon úgyszólván testvéri vonzalmat, melyet a társadalmi együttlét szül. Nem függ a törvény rendeletétől. Szükséges tehát, hogy a törvényszabta becstelenség ne legyen más, mint a tényleges viszonyokból származó, az, a melyet a közerkölcsiség sugall, vagy a mely a közvéleményt vagy az egyes nemzet erkölcsi nézetét irányzó módszerből folyik. Ha a kettő között különbség van, akkor vagy a törvénytisztelet megy veszendőbe vagy az erkölcs és becsületesség fogalmai mosódnak el, a min nem segíthetnek a nagy szólamok, mert ezek sohasem vetekedhetnek a példával. Ha magukban véve közömbös cselekedetek nyilváníttatnak becsteleneknek, akkor a valóban becstelen cselekmények aljassága csökkenni fog.

Testi, fájdalmas büntetéseket nem szabad oly cselekményekre alkalmazni, melyeknek kútforrása a büszkeség s azért épen a fájdalomból merítenek dicsőséget és táplálékot. Ily cselekményekre a gúny és lenézés illik, mert ezek oly fenyítékek, melyek a túlcsapongó büszkeséget a környezet büszkeségével fékezik, s melyekkel, ha makacsak, még maga az igazság is csak lassú, szivós erőfeszítésben képes megküzdeni. A bölcs törvényhozó ilykép erőt erővel, véleményt vélemény-

nyel állitván szembe, kijózanítja a népet ama bámészság és elfogultságból, melyeknek forrásai a hamis feltevések; az ezekből ügyesen levont következtetések ugyanis elfedik a tömeg előtt az alap képtelenségét.

A becstelenségi büntetések túlgyakoriak ne legyenek, sem egyszerre nagy számú egyént ne sujtsanak. Az első azért nem ajánlatos, mert ha az, ami vélemény dolga, hatalmát túlgyakorta érezteti, magának a vélemények ereje gyengül; a második azért nem, mert ha sokan becstelenek, akkor senki sem az.

Ez a módja annak, hogy meg ne zavartassék a dolgok örökös rendje és vátozhatatlan természete, mely tényezők folyton tevékenyek, és időbeli korláthoz kötve nem lévén, mulhatatlanul meghiusitják és kiforgatják a beléjük ütköző rendelkezéseket. A természet hűséges utánzása nemcsak az izlés és élvezet művészeteiben szabály; a politika, legalább a valódi és czéltudatos, szintén alá van vetve ezen általános törvénynek. Mert a politika nem más, mint annak mestersége, mikép lehet az ember változhatatlan érzelmeit legjobban vezetni és egy czélra irányozni.

19. §.

A büntetés gyorsasága.

A büntetés annál igazságosabb és hasznosabb lesz, minél gyorsabban és közvetlenebbül éri a cselekményt. Azért mondom igazságosabbnak, mert megkiméli a bűnöst a bizonytalanság szükségtelen és kegyetlen

kínjaitól, melyeket még hatványoz a képzelődés és a gyengeség tudata; de igazságosabb azért is, mert a szabadság elvonása büntetés lévén, az nem előzheti meg az itéletet, hacsak a szükség úgy nem kivánja. A letartóztatás tehát csak egyszerű őrizete a polgárnak addig, mig bűnösnek nem itéltetik; de minthogy e fogság gyakorlatilag a büntetés tartalmával bir: legyen az lehető rövid és lehető enyhe. Az idő lehetőleges rövidsége attól függ, hogy mennyi idő kell a per lefolytatásához és hogy nincs-e másnak elsősége a törvénykezés sorrendjében. A fogság csak annyira legyen szigorú, a mennyiben ezt a szökésnek vagy a bizonyitékok elrejtésének megakadályozása szükségessé teszi. Magát a pert a lehető legrövidebb idő alatt kell befejezni. Van-e szomorúbb ellentét, mint a biró közönye a vádlott gyötrelmei mellett? Az egyik oldalon a keményszivű tisztviselő, kényelemben és élvezetek közepette, a másik oldalon a fogoly, könyek és szenvedésekben? Általában, a büntetés súlya és a bűntett következménye legyen másokra nézve minél hatásosabb, de a szenvedőre minél kevésbbé fájdalmas; mert saját jogalapját tagadja meg azon társadalom, mely dönthetetlen szabályként nem tartja, hogy ez emberek lehetőleg kevés szenvedést akartak magukra vállalni.

Azt mondottam, hogy a gyors büntetés hasznosabb, mert minél rövidebb idő választja el a bűntevést a büntetéstől, annál erősebben és tartósabban kapcsolja össze az emberi elme a *bűntett és büntetés* fogalmait, úgy, hogy észrevétlenül az egyiket oknak, a másikat szükséges, elmaradhatlan okozatnak fogja tekinteni. Be van

bizonyítva, hogy az eszmetársulás azon kapocs, mely az emberi elme egész szerkezetét összetartja; nélküle az öröm és fájdalom elszigetelt, hatástalan érzelmek volnának. Minél inkább eltávolodnak az emberek az általános fogalmaktól és alapelvektől, azaz minél tudatlanabbak: annál inkább hatnak reájuk a legközvetlenebb és legközelebbi kapcsolatú eszmék, s annál kevésbbé ügyelnek a távolabbiakra, a bonyodalmasabbakra; ezek csak azon embereket irányozzák, kik nagy szenvedélylyel ragaszkodnak törekvéseik czéljához, mert figyelmük egész ereje egy tárgyat világít meg, homályban hagyván a többieket. A távoli összefüggés irányozza a magasabb szellemeket is, mert ezek hozzászoktak egyszerre sok tárgyat tekinteni át s nem esik nehezükre egymáshoz mérni a sok ellentétes egyes érzelmeket; úgy hogy náluk az a cselekvés, mely e művelet eredménye, kevésbbé koczkázatos és bizonytalan.

Nagyon fontos tehát, a bűntettet és a büntetést közel hozni egymáshoz, hogy a köznapi, durva elmékben a hasznos bűntett csábító képe azonnal felköltse a büntetés társult eszméjét. A hosszú haladék csak azt eredményezi, hogy e két gondolat mindinkább eltávolodik egymástól, és ami benyomást a fenyiték tesz, azt nem annyira mint büntetés, hanem inkább mint látványosság teszi, még pedig oly időben, mikor a nézők kedélyében már meggyengült a büntett keltette iszony, mely különben a büntetés hatását erősítené.

Egy másik szabály bámulatosan előmozdítja a gonosztett és a büntetés közötti mi szorosabb eszmekapcsolatot; az ugyanis, hogy a büntetés lehetőleg

megfeleljen a bűntett természetének. Ez a hasonszerűség nagyon emeli a bűnözési inger és az ellene működő büntetés közötti szükséges ellentétet, más szóval: ez vonja el az elmét a bűntevéstől és ellenkező irányba tereli, mint a milyenbe a jogsértés csábító gondolata vonzza.

Az apróbb bűncselekmények elkövetőit vagy a börtön homályában szokták büntetni, vagy úgy, hogy távoli, tehát majdnem haszontalan rabságba küldik, ijesztő példa gyanánt oly nemzeteknek, melyeket nem sértettek. Miután az emberek nem szoktak egyszerre a legsúlyosabb bűntettekre vetemedni, a nagy gonosztett büntetését a legtöbben csak idegenszerűen nézik s fel sem teszik, hogy ilyesmi rajtuk is megeshetik; de ha nyilvánosan büntetjük a kisebb cselekményeket is, melyekre nagyobb a hajlandóság, ugy ennek hatása az lesz, hogy elrémülnek a kisebbektől és még inkább a nagyoktól. A büntetések ne csak erő tekintetében legyenek arányosak egymáshoz és a bűntettekhez, hanem a végrehajtás módja tekintetében is.

20. §.

A büntetés bizonyossága. A kegyelem.

A büntetésnek elkerülhetlensége, nem kegyetlensége az, a mi a bűntettek leghathatósahb akadályainak egyike; tehát a hatóság ébersége és a kérlelhetlen birói szigor, mely azonban csak akkor hasznos erény, ha szelíd törvényhozással párosul. A bizonyos fenyiték, ha

mérsékelt is, mindig nagyobb hatást fog szülni, mint a borzalmasabb büntetéstől való félelem, ha a büntetlenség reményével jár; mert az ember mindig fél a csekély bajtól is, ha bizonyos, mig a remény égi adománya, mely gyakran mindenünk, eloszlatja a nagyobb bajok gondolatát is, kivált ha fokozza erejét a büntetlenség, melyhez gyakran a pénz és a gyengeség is utat nyit.

Némely törvények elengedik a kisebb büntettek fenyítését, ha a sértett fél megbocsát. Ez könyörületes és emberszerető dolog, de ellenkezik a közjóval; a magánember lemondhat a kártéritésről, de bocsánatával nem teszi fölöslegessé a példaadást. A büntetés joga nem az egyest illeti, hanem a polgárok összeségét vagy a fejedelmet; az egyes csak a saját jogrészéről mondhat le, de nem veheti el a többiekét.

Minél inkább enyhülnek a büntetések, annál kevésbbé lesz szükség a kegyelemre és bocsánatra. Boldognak volna mondható a nép, mely károsaknak tekinthetné! Azért a kegyelmet, némely uralkodónak ezen egyedüli kormányzási erényét, ki kellene zárni a tökéletes törvényhozásból, melynek büntetései enyhék, jogszolgáltatása rendes és gyors. E tételt keménynek találhatja az, ki tökéletlen büntető rendszer alatt él, hol a bocsánat és kegyelem szükséges, mert esztelenek a törvények és kegyetlenek az itéletek. A kegyelem a trón legszebb kiváltsága, a fölség legbecsesebb joga; a közjó emberséges irányzói általa hallgatag roszalják a törvényt, melyet minden tökéletlenségei mellett százados előitélet, a sok magyarázó vaskos, tekintélyes készüléke, a végtelen alakiságok komor diszlete és a hizelgő, nem oly

idegenszerű féltudósok ragaszkodása támogat. De gondoljuk meg, hogy a kegyelem erénye a törvényhozót illeti, nem a törvény végrehajtóját; hogy a codexben kell tündökölnie, nem az egyes itéletben; hogy a büntetlenség ingerét tápláljuk, ha a büntetteket megbocsáthatóknak, a büntetést nem azok szükséges következményeinek tüntetjük fel, és ez által azon felfogásnak adunk tért, hogy miután a bocsánat lehetséges, az el nem engedett itélet inkább az erőszak műve, mint az igazság folyamánya. Hová leszünk, ha a fejedelem kegyelmet, azaz egyéni bűnmentességet adhat, s igy az egyéni, indokolatlan jóakarat lesz a büntetlenség törvényes végzeményévé? Legyen tehát kérlelhetlen a törvény, legyenek hajthatatlanok azok, kik az egyes esetben alkalmazzák; de a törvényhozó legyen szelíd, elnéző, emberséges. Okos épitész módjára járjon el s az önszeretet talapzatán emelje föl épületét; a közérdeket ne tekintse másnak, mint az egyéni érdekek összeségének. Igy nem lesz kénytelen részrehajló törvényekkel s erőszakos rendszabályokkal a közjót minduntalan elkülöniteni a magánjóléttől, s oly színben mutatni a közboldogságot, mintha az a félelem és bizalmatlanság támogatására szorulna. Mint mélyen gondolkozó és érző bölcsész engedje meg, hogy az emberek — testvérei — békében élvezzék a boldogság azon csekély részét, melyet a fenálló világrend Okoka, Ő a ki van, a mindenség e zugában számukra fennhagyott.

21. §.

A menedékhelyek.

Még két kérdést kell vizsgálnom; az egyik az, valjon a menedékek intézménye megegyezik-e az igazsággal s hasznos-e a büntevők kiadására nemzetközileg szerződni vagy nem? Az ország határain belől ne legyen hely, hova a törvény ki nem terjed; hatalma minden polgárt. ugy kövessen mint az árnyék a testet. A büntetlenség és a menedék között csak fokozati külömbség van; s miután a büntetés hatása inkább elkerülhetlenségében áll, mint súlyosságában: a menedék bünre csábító befolyása erősebb, mint a büntetés elrémítő hatása. A menedékeket szaporítani annyi, mint megannyi apró fejedelemségeket alkotni; mert ha valamely területre a törvény ki nem hat, ott új, a közönséges joggal ellenkező jog, vagyis oly szellem támadhat, mely ellentétben áll az össztársadaloméval. Az egész történelem tanusítja, hogy a menedékekből nagy állami és eszmeforradalmak indultak ki.

Némelyek azt vitatták, hogy a büntettet, vagyis a törvényekbe ütköző cselekedetet, büntetni lehet, bárhol követtetett légyen el. Mintha az alattvalói minőség eltörülhetetlen, a rabszolgaival egyértelmű, sőt annál erősebb jelleg volna; mintha lehetne valaki az egyik területnek alattvalója, a másiknak lakója, s mintha nem volna fonák dolog, hogy két uralkodónak, két, gyakran ellentétes törvénykönyvnek, legyen alárendelve. Némelyek

azt is tartják, hogy oly büntett, mely például Konstantinápolyban követtetett el, Párizsban is büntethető, azon elvont okoskodás alapján, hogy a ki az emberiséget sérti, megérdemli, hogy az egész emberiség gyülölje és utálja. Mintha a biró az emberi érzelgés képviselője volna, nem pedig a társultak szerződésének őre. A bűntettet elkövetésének helyén kell büntetni, mert csak ott vannak az emberek azon kényszerhelyzetben, hogy az egyént a közsérelem megelőzése végett fenyítsék, — másutt nem. A ki gonosztevő ugyan, de nem szerződésszegő a társadalom iránt, az lehet félelmetes, s azért számüzheti és kizárhatja őt a társadalom kormányhatalma; de nem lehet őt azon törvények alakiságai közt büntetni, melyeknek rendeltetése a szerződést megtartatni, nem pedig a benső gonoszságot fenyíteni.

De hasznos-e a büntevőket nemzetközileg viszonosan kiszolgáltatni? Ezt a kérdést nem merném eldönteni addig, mig a törvények az egész emberiség szükségleteinek jobban meg nem felelnek, a büntetések enyhébbek nem lesznek és az önkényes, egyéni vélemény uralma meg nem szűnvén, az elnyomott igazság és az üldözött erény biztonságban nincs; amig a trón és az alattvalók érdekeit mindszorosabban összefűző emberi ész Ázsia nagy sivatagaiba nem űzi a zsarnokságot. De másrészt igaz, hogy azon tudat, miszerint nincs egy talpalatnyi föld, melyen a valódi gonosztettet elnézik, igen hathatós eszköze volna a megelőzésnek.

22. §.

A fejdíj.

A másik kérdés az: hasznos-e díjat tűzni a bűnösnek ismert ember fejére s minden polgárt fegyveres hóhérrá tenni? A bűnös vagy a határokon túl van vagy a határokon belül. Az első esetben a fejedelem bűntettre buzdítja a polgárokat s büntetésnek teszi ki őket, mert sérelmet és hatalombitorlást követnek el az idegen területen; jogot is ád a többi népeknek, hogy ellenében épugy járjanak el. A második esetben saját gyengeségét árulja el. A ki maga is védekezni tud, az nem vásárolja meg a védelmet. Azután az ilyen törvény felforgatja az erkölcs és erény fogalmait, melyeket a legkisebb fuvalom kiolt az emberek lelkéből. A törvény egyrészt árulásra buzdít, másrészt bünteti az árulást: a törvényhozó egyik kezével összefűzi a családi, rokonsági, baráti kötelékeket, másik kezével jutalmazza azt, ki eltépi és szétdarabolja; önmagának folyton ellenmondva, majd bizalomra szólítja a gyanakvó emberi kedélyeket, majd bizalmatlanságot szór a szivekbe. A helyett, hogy egy büntetett megelőzne, százat ébreszt. A gyenge népek eszköze ez, melyeknek törvényhozása csak egy korhadt, mindenfelől roskadozó épület pillanatnyi foldozgatása. Minél inkább terjed valamely nemzetben a műveltség, annál nagyobb szüksége lesz a kölcsönös hűségre és bizalomra s ezek annál inkább belevegyül-

nek az igazi politikába. A fondorlat, az ármány, a titkos, kerülő utak többnyire felismervék, s az általános eszesség ártalmatlanná teszi az egyesek elmésségét. A művelt századok tanulságot és tapasztalatot merítenek még a tudatlan századok történetéből is, melyekben a közerkölcsök arra kényszerítik az embereket, hogy a magánerkölcsök alá hajoljanak. De oly törvények, melyek az árulást jutalmazzák és alattomos háborút gyulasztanak, kölcsönös gyanokodást szórva a polgárok közé, utját álljak az erkölcs és a politika oly szükséges egyesülésének, mely boldogságot hozna az emberekre, békét a népekre, s a világra valamivel hosszabb csendet és nyugalmat azon bajok után, melyek fölötte elvonulnak.

23. §.

A bűntett és büntetés közötti arány.

A közérdek nemcsak azt kivánja, hogy büntettek ne követtessenek el, hanem azt is, hogy annál ritkábbak legyenek, minél károsabbak a társadalomra nézve. Azért annál nagyobb gátak kellenek az embereknek a büntettektől való tartóztására, minél nagyobb ellenségei e bűntettek a közjónak s minél nagyobb az elkövetésükre csábító inger. Ennélfogva aránynak kell lenni a bűntett és a büntetés között.

Az érző lényeket az élvezet és a fájdalom mozgatja, s a látatlan törvényhozó a jutalmat és a büntetést oly rugókká tette, melyek az embereket még a

nagy tetteknél is irányozzák. A büntetések helytelen osztogatásából tehát azon gyakori, de kevéssé méltányolt baj származik, hogy oly cselekményeket sujtanak, melyeket magok a büntetések idéztek elő. Ha a társadalmat egyenlőtlenül sértő két cselekmény egyenlőn bűnhődik, mi sem tartóztatja az embereket a nagyobbnak elkövetésétől, mihelyt nagyobb haszonnal jár. A ki azt látja, hogy ugyanazon büntetés, például halál, éri azt, a ki egy fáczánt megöl, és azt, a ki embert gyilkol vagy fontos iratot hamisít: az mi külömbséget sem fog látni e két cselekmény között. Igy azután elvész annyi századok és oly sok vér gyümölcse, az erkölcsi érzés, mely csak igen lassan és nehezen fogamzik meg az emberi kebelben, s melynek felébresztésére annyi fenséges rugó és az ünnepélyes szertartások oly nagy készüléke tartatott szükségesnek.

Az emberi szenvedélyek általános harczában minden zavart megelőzni lehetetlen. E zavarokat fokozza a nép szaporodása és a közjó felé mértani pontossággal nem irányozható különérdekek öszszeütközése. A politikai számvetésben a mathematikai pontosság helyett a valószinüségi számitással kell beérnünk. Nézzük a történelmet és azt fogjuk találni, hogy a zavarok annál nagyobbak, minél nagyobbak a birodalmak; s miután a nemzeti érzület ép oly mértékben csökken: a bűntevési hajlam azon arányban fokozódik, a milyenben e zavarokhoz magánérdek füződik. Ez az oka, hogy a büntetések súlyositásának szüksége folyton nő.

A súlyhoz hasonló azon erőt, mely az embert a jólét felé hajtja, csak az ellene szegzett akadályok tar-

tóztatják. Az emberi cselekmények tarka sorozata ezen erőműködés eredménye, s midőn e cselekmények egymásba ütköznek s kölcsönösen zavarják egymást, a büntetések – melyeket én *politikai akadályoknak* neveznék — megszüntetik a rosz következményeket, a nélkül hogy megszüntetnék az inditó okot, mely nem más, mint az embertől elválaszthatatlan önzés; a tör vényhozó pedig úgy tesz, mint a jó épitész, ki kiegyenliti az ártalmas irányú súlyerőt, de hasznosítja azt, amely az épület erősitésére szolgál.

Az emberek társulását szükségesnek tévén fel, s azon szerződésekből indulván ki, melyek az egyéni érdekek surlódásának kényszerű eredményei: a rendellenességeknek bizonyos fokozatát fogjuk felismerni. A fokozat legfelsőbb pontján a társadalmat közvetlenül támadó cselekmény ek állanak, mig a legalsó fokot az egyes tagokon ejthető legkisebb jogtalanságok foglalják el. E végletek között vannak elhelyezve a közjó ellen intézett összes cselekmények, melyeket bűntetteknek nevezünk, s melyek alig észlelhető árnyalatokban csökkenőleg szállnak le a legnagyobbtól a legkisebbig. Ha az emberi cselekmények végtelen és bonyodalmas alakulásaira a mértan volna alkalmazható, megfelelő büntetési fokozatnak is kellene léteznie, mely a legsúlyosabbtól leszáll a legenyhébbig. Ha a büntetések és és büntettek szabatos, általánosan elfogadott fokozatát birnók, ebben valószinű és általános mértékünk volna az egyes népek szolgai vagy szabad állapotának, jó vagy rosz indulatainak meghatározására. De a bölcs törvényhozó be fogja érni azzal, hogy az elv megóvása mellett

a főpontokat jelölje meg, nem szabván a legfelső fokú cselekményekre oly büntetéseket, melyek a legalsó fokuakra illenek.

24. §.

A bűncselekmények mértéke.

Láttuk, mi a bűntettek valódi mértéke: *a társadalmi kár*. Azon kézzelfogható igazságok egyike ez, melyeknek felismeréséhez nem kell se negyedlő se látcső s melyeket a középszerű elme is megérthet, de melyeket, a viszonyok csudálatos alakulása folytán, mégis minden században és minden nemzetnél csak nehány kevés bölcselő ismert fel. De az ázsiai felfogás, a tekintélylyel és hatalommal felruházott szenvedélyek — többnyire érezhetetlen befolyás utján, de néha az emberek gyáva hiszékenységére gyakorolt erőszakos nyomás által is — elhomályosittoták az egyszerű fogalmakat, melyek a születő társadalmaknak talán első bölcsészetét képezték, és melyekhez a jelen század világossága ugy látszik visszavezet bennünket; csakhogy ama nagyobb biztonsággal, melyet a mathematikai módszerből, a sok szomorú tapasztalatból és magokból az akadályokból is merítünk.

Tévedtek azok, kik a tettes szándékában keresték a bűntett valódi mértékét. A szándék a külvilág tényleges benyomásaitól és a megelőző elmeállapottól függ; e tényezők pedig a gondolatok, szenvedélyek és körül-

mények sebesen változó egymásutánjában módosulnak az emberekben és minden egyesben. Igy tehát minden polgár számára külön codexre, sőt minden bűneset számára új törvényre volna szükség. Az ember néha a legjobb szándék mellett is nagy kárt okoz a társadalomnak, míg néha a legroszabb akarattal nagy jót tesz.

Mások a büntettek súlyát inkább a sértett személy állásához mérik, mint közérdekű jelentőségükhöz. Ha ez volna a bűncselekmények helyes mértéke, akkor a Legfőbb Lény elleni tiszteletlenséget súlyosabban kellene büntetni, mint a fejedelem meggyilkolását; mert az előbbi cselekmény csekélyebb voltát bőven kiegyenlíti az istenség fensősége.

Némelyek végre azt hitték, hogy az erkölcsi vétek foka is befoly a büntett mértékére. E nézet helytelensége szembeötlik, ha részrehajlatlanúl vizsgáljuk az ember és ember, valamint az ember és Isten közötti igazi viszonyt. Az első az egyenlőség viszonya. A közjó eszméjét, mely az emberi igazság alapja, egyedül a szenvedélyek és az érdekek összeütközéséből származott kényszer szülte; míg a második viszonyban egy tökéletes, teremtő, független lényt látunk, ki magának tartotta fenn, hogy törvényhozó is biró is legyen, mert csak ő lehet az veszély nélkül. Ő örökös büntetéseket szabott azokra, kik mindenhatóságának magukat alá nem vetik; de milyen féreg volna elég vakmerő az isteni igazságot támogatni akarni s boszút állani azért, ki önmagának elég, kire a dolgoknak sem kellemes sem fájdalmas hatása nincs, s ki az egyedüli lény, kinek cselekedetei ellenhatást nem keltenek? Az erkölcsi bűn foka a szív ki nem fürkészhető roszaságától függ,

ez pedig véges lényeknél nyilatkozás nélkül nem tudható meg. Hogy lehetne tehát e körülmény a büntetés szabályozója? Hisz így az ember büntethetne, mikor Isten megbocsát, és megbocsáthatna, mikor Isten büntet. Ha az emberek meg tudnak feledkezni a mindenhatóról mikor sértik, megfeledkezhetnek róla akkor is, mikor büntetnek.

25. §.

A büntettek osztályozása.

Némely büntettek közvetlenül a társadalmat vagy annak képviselőjét támadják meg; mások a polgár életének, vagyonának vagy becsületének egyéni biztonságát sértik; ismét mások oly cselekmények, melyek ellentétben állanak azzal, amit a közjó érdekében tenni vagy abbanhagyni kell.

A mely cselekmény nem esik a fentjelzett két határvonal közé, azt nem nevezhetni büntettnek s nem büntethetni mint olyant; legfölebb azok tesznek igy, kiknek érdékében van e minősités. E határok bizonytalansága szülte a népekben a törvényhozással ellentétes erkölcsöket, sőt az egymással ellenkező egyidejű törvényeket; azt a törvénytömeget, mely mellett a legóvatosabb ember sem kerülheti el a legsúlyosabb büntetéseket, s mely által üressé és ingataggá válnak a *bün* és *erény* fogalmai; az egyéni lét azon bizonytalanságát, mely közönybe és vészes dermedésbe veri az államokat.

Minden polgárnak azon meggyőződésben kell élnie, hogy tehet mindent, a mi a törvényekkel nem ellenkezik, s hogy nem kell más bajtól tartania, mint a melyet a cselekmény maga után von. Ezt a politikai dogmát kellene a népeknek hinniök s szigorú törvénytisztelet által ezt tartoznának hirdetni a kormányzók; szent tétel ez, mely nélkül jogi társulás nem állhat fenn; méltányos viszonszolgálat azért, hogy az emberek lemondottak a korlátlan cselekvési szabadságról, mely minden élő lény sajátja, s melyet csak erejének határai korlátolnak. Ez nevel szabad, erőteljes lelkeket s világos elméket; ez teszi erényesekké az embereket, oly értelemben véve az erény szót, hogy ellen tudnak állni a félelemnek, — nem a hajlékony okosság értelmében, mely csak ahhoz illik, ki kegyelemtől függő, bizonytalan életet is el tud viselni.

A ki bölcselő szemmel olvassa a népek törvényeit és történelmét, azt fogja találni, hogy a *bűn* és *erény*, a *jó polgár* és a *büntevő* fogalmai a századok forgásában folyton módosulnak; nem azon változások szerint, melyek az államok viszonyaiban állanak elő s melyek ennélfogva mindig megfelelnek a közérdeknek, hanem azon szenvedélyek és tévedések szerint, melyeknek a törvényhozók időnként alávetve voltak. Látni fogja, hogy az utóbbi század gyakran az előbbinek szenvedélyeiben találja fel erkölcsei alapját; hogy a rajongásból és lelkesedésből fakadó erős szenvedélyek, miután meggyengítette és úgyszólván elkorhasztotta őket az idő, mely ugy a természeti mint az erkölcsi jelenségeket egyensúlyba helyezi, lassanként a század bölcsel-

mévé, az erős és ügyes emberek hasznos eszközeivé válnak. Igy támadtak a becsület és az erény fölötte ingatag fogalmai; ingatagok, mert változnak az idővel, melyben a név túléli a dolgot, s változnak a területek szerint, hol a folyók és hegyek gyakran nemcsak physikai, hanem erkölcsi határokat is jeleznek.

26. §.

Felségsértő büncselekmények.

Az első helyet a legnagyobb, mert legkárosabb büncselekmények foglalják el: azok, a melyek felségsértőknek neveztetnek. Csak a legvilágosabb szavakat és eszméket is összezavaró zsarnokság és tudatlanság nevezhet e néven, és sujthat ennélfogva a legsúlyosabb büntetéssel, teljesen elütő természetű büncselekményeket s teheti ebben is, mint ezer más esetben, az embert egy szó áldozatává. Minden büntett, még az egyén ellen intézett is, sérti a társadalmat; de nem minden büntett irányúl annak közvetlen megrontására. Az erkölcsi cselekményeknek, ép úgy mint a természetieknek, elhatárolt működési körük van, s valamint a természeti mozgást, úgy ezeket is többféleképp korlátolja az idő és a tér. Azért csak a gyülöletes jogalkalmazás, mely a rabszolgák bölcsesége szokott lenni, zavarhatja össze azt, a mit változatlan ismérvek szerint különített el az örök igazság.

27. §.

A személyes biztonság elleni bűncselekmények. Erőszak. A nemesek büntetései.

Azután az egyén biztonsága elleni büncselekmények következnek. A polgár biztonsága levén minden jogszerü egyesülés főczélja, e szerzett jog megsértését szükségkép a legnagyobb törvényes büntetések egyikével kell büntetni.

Némely bűncselekmények a személyt, mások a vagyont támadják meg. Az előbbieket okvetlenül testi fenyitékkel kell büntetni.

A polgárok biztonsága és szabadsága elleni támadások tehát a legsúlyosabb büntettek közé tartoznak. Ezen osztályba kell sorozni nemcsak a közrendű emberek elkövette gyilkosságot és lopást, hanem a nagyok és a tisztviselők büntetteit is, melyeknek hatása nagyobb és messzebbre terjedő, mert elfojtja a polgárokban az igazság és kötelesség érzetét, az erősebb jogának tudatát léptetvén helyébe; mi végre is ép oly veszélyes arra nézve, a ki gyakarolja, mint arra, a ki szenvedi.

A nagyok és gazdagok ne válthassák meg pénzen a gyengéken és szegényeken ejtett sértéseket, mert különben a gazdagság, mely a szorgalomnak törvényvédelmezte jutalma, az elnyomás tényezője lesz. Nem lehet szó szabadságról, mihelyt a törvény megengedi hogy az ember bármily körülmények között megszün-

jék *személy* lenni és *dologgá* válhassék; ily viszonyok között azt fogjuk tapasztalni, hogy a hatalmas ember minden igyekezete arra irányul, hogy a társadalmi alakulatok tömegéből azok érvényesüljenek, melyeket a törvény neki ad haszonrészül. Ennek felismerése azon titkos csudaszer, mely a polgárokat dolgozó barmokká változtatja; a hatalmasok kezében ez azon bilincs, melylyel a vigyázatlanokat és gyengéket békóba verik. Ez az oka, hogy némely államban, melyben a szabadság minden látszata megvan, ott lappang a zsarnokság, észrevétlenül belopódzik a törvényhozó által elfeledett valamely zúgba, s észrevétlenül erősödik és gyarapszik.

Az emberek hatalmas sánczokat emelnek a nyilt zsarnokság ellen, de nem veszik észre a láthatatlan férget, mely é sánczokon rágódik s titkos, de annál biztosabb utat nyit az áradatnak.

De milyen fenyitékek lesznek alkalmazandók a nemesek bűncselekményeire, kiknek kiváltságai a létező jog tekintélyes alkatrészét képezik? Nem vizsgálom itt, valjon hasznos-e a kormányzat szempontjából, vagy szükséges-e a monarchiában, a nemesek és közrendüek közötti hagyományos különbség? valjon igaz-e, hogy a nemesség közvetítő hatalom, mely a két véglet túlzásait enyhíti s nem inkább zárt testület-e, mely saját és mások érdekét szolgálva, a legszűkebb kört részesíti a hitel és a remény összegében, hasonlóvá tevén e kört, ama termékeny, kies szigetkékhez, melyekre Arábia homoksivatagaiban bukkanunk? s ha igaz, hogy a társadalmi egyenlőtlenség hasznos és szükséges, val-

jon áll-e az is, hogy ezen egyenlőtlenségnek inkább a testületben kell érvényesülnie, mint az egyesekben? hogy jobb-e, ha a társadalom egy részében állapodik meg, mint ha az egész polgári egyesületben kering? hogy jobb-e, ha megdermed, mint ha folyton születik és enyészik? Itt csak az ezen osztálynak megfelelő büntetésekkel fogalkozom, s állítom, hogy e tekintetben nem szabad külömbségnek lenni az első és az utolsó polgár között. A megkülömböztetés, legyen az tiszteletbeli vagy vagyoni, csak akkor jogos, ha azon feltevésből indulunk ki, hogy előbb az egyenlőség állapotát rendelte a törvény, mely minden polgár felett uralkodónak tekinti magát. Ugy kell képzelni a dolgot, hogy az emberek, midőn természeti korlátlanságukról lemondottak, igy szóltak: »A ki munkásabb lesz, az nagyobb tiszteletben részesüljön és hirneve ragyogjon utódain is; a ki boldogabb és tiszteltebb, annak nagyobb legyen ugyan a várománya, de a szerződést, mely a többiek fölé emelte, époly kevéssé merje megsérteni, mint bárki más.« Igaz, hogy az ilyen végzemények nem keltek az emberiség valami országgyülésén, de benne vannak a dolgok örökös természetében; nem rontják le az előnyöket, melyeket a nemesség intézményével járóknak tartunk, de megsemmisítik hátrányait s félelmessé teszik a törvényt, elzárván az utat a büntetlenség előtt. A ki azt mondaná, hogy a nemesre és a pórra alkalmazott ugyanazon büntetés tényleg még sem azonos, mert amannak más a nevelése és mert szégyent hárít egy egész jeles családra, annak azt válaszolnám, hogy nem a bűnös érzékenysége képezi a büntetés mértékét,

hanem a közkár, mely annál nagyobb, minél kiváltságosabb ember okozta; hogy a büntetések egyenlősége csak külső lehet, mert tényleg minden emberre máskép hatnak; hogy a családról a gyalázatot leveheti a fejedelem, nyilvánosan kegyelmet tanusítván a bűnösnek ártatlan családja iránt. És ki ne tudná, hogy az érzéki külsőségek a hiszékeny, bámész tömeg előtt többet nyomnak az okoknál?

82. §.

Becsületsértés. Becsület.

A személy elleni azon sértéseket, melyek a becsületet támadják, vagyis a jóvélemény azon jutalékát, melyet a polgár a többiektől méltán követelhet, becstelenséggel kell büntetni.

A polgári törvények, melyek a testet és a vagyont mindenek előtt féltékenyen őrzik, nevezetes ellentétben állanak az úgynevezett *becsület* törvényeivel, melyek a közvéleményt mindenek felé helyezik. E szó: *becsület* azok közé tartozik, melyek hosszú, fényes értekezéseknek szolgáltak tárgyul, de szilárd és állandó fogalommá nem lett. Szomorú sorsa az emberi elmének, hogy jobban megérti a távol égi testek forgását, a mihez alig van köze, mint a közelében levő nagy fontosságú erkölcsi fogalmakat, mert ezeket folytonos hullámzásban és homályban tartja a szenvedélyek vihara és az önállótlan tudatlanság észjárása és hagyománya! De érthető lesz

e látszólagos képtelenség, ha meggondoljuk, hogy valamint a természeti tárgyak, nagyon közelről nézve, összefolynak a szem előtt, úgy tulságos közelben könnyen összekeverednek azon egyszerű eszmék is, melyek az erkölcsi fogalmakat alkotják s elmosódnak a választó vonalak, melyeket a mathematikai módszer az érzéki emberi élet tüneményeinek mérésénél nem nélkülözhet. És minden csodaszerűségét elveszti a dolog az emberi ügyek higgadt vizsgálója előtt, ki sejti, hogy az emberek boldogsága és biztonsága hál' Istennek nem is kiván oly nagy erkölcsi készüléket és annyi korlátozást.

A becsület tehát azon összetett fogalmak egyike, melyek nem csupa egyszerű elemekből állanak, hanem ismét összetett fogalmak halmazatai. Valamint több összetett algebrai mennyiségnek egy közös osztója van, úgy e- fogalmak is, az elme előtt történő különféle megjelenéseiknél, majd magukban foglalják majd kizárják alkatelemeik egyikét vagy másikát s csak néhány közös elemet tartanak meg. Hogy azon fogalmaknak, melyekből az emberek a *becsületet* alkotják, közös osztóját megtaláljuk, egy futó pillantást kell vetnünk a társadalom alakulására.

Az első törvények és az első hatóságok azon szükségből eredtek, hogy segíteni kellett a zavarokon, melyek az egyes ember veleszületett korlátlanságából származnak; ez volt a társadalom alapításának czélja, s ezen eredeti czélt tényleg vagy látszólag mindig szem előtt tartották még a káros törvényhozási művek is. De a sűrűbb érintkezés és az emberi ismeretek gyarapodása tömérdek olyan viszonos teendőt és szük-

ségletet szült, melyeket a törvény előre nem láthat s melyeknek az egyes ember tehetsége eleget tenni nem képes. E korszakban kezdődött a vélemény zsarnoksága, mert ez volt az egyedüli eszköz annak elérésére, hogy az egyes emberek részéről teljesittessék azon haszon és elmaradjon azon kártevés, melyet a törvény előre nem láthatott. És ez azon vélemény, mely a bölcsre és a közemberre egyaránt súlyosan nehezedik, mely az erény látszatát becsesebbé tette magánál az erénynél, s melyet még a gonosztevő is hirdet, mert érdekében áll. Így nemcsak hasznos, de szükséges is lett az emberek jóvéleménye, mert senki sem akart az általános magaslaton alól maradni. Haszonlesésből hóditja meg a becsvágyó, érdemei bizonyítékául koldulja a hiú, szükségből keresi a becsület. Ezen *becsület* oly feltétel, melyhez életét köti a legtöbb ember. Minthogy a társadalom megalakulása után képződött, nem volt a közös letétbe helyezhető; sőt időleges visszatérést jelent a természeti állapotba; személyünknek időleges kivonását azon törvények alól, melyek ezen esetben a polgárt nem védelmezik kellően.

Azért a politikai szabadság és az elnyomás végleteiben egyaránt elvész a becsület fogalma vagy más fogalmakba merül; az első esetben azért, mert a törvények uralma fölöslegessé teszi mások véleményének keresését, a másodikban azért, mert az emberi zsarnokság megsemmisítvén a polgári életet, az embert bizonytalan, időleges személylyé csökkenti. Azért oly monarchiákban, melyek csak mérsékelt kényuralmak, a becsület az állam alapjainak egyike; ugyanazon szerepe van

itt, mint a despotikus államokban a forradalomnak: időleges visszatérést jelent a természeti állapotba s figyelmezteti a kényurat az ősi egyenlőségre.

29. §.

A párbaj.

Mások jóvéleményének ezen szüksége szülte a magánosok bajvivásait, mi egyenesen a törvények tehetetlenségének eredménye. Mondják, hogy az ókor nem ismerte; talán azért nem, mert a régiek nem jártak gyanus fegyverzetben a templomba, a szinházba és barátaikhoz; talán azért, mert a bajvivás közönséges, mindennapi látvány volt, melyben alacsony, rabszolga gladiatorok jelentek meg a nép előtt, szabad ember pedig szégyenlette volna, ha magánverekedései miatt gladiatornak nézik és nevezik. Hasztalan volt minden iparkodás, e szokást, mely olyasmin alapszik, a mitől az ember a halálnál is jobban fél, oly törvények utján kiirtani, melyek halállal fenyegették a kihivás elfogadóját; mert a becsülettudó ember előrelátja, hogy a jóvélemény elvesztésével vagy teljesen el lesz hagyatva, mit társasember el nem viselhet, — vagy pedig sértések és gyalázások czéltáblája lesz, minek folytonos ismétlődése súlyosabb a büntetés veszélyénél. Honnan van, hogy az alacsony rendű nép rendszerint ritkábban vív párbajt, mint a nagyok? Nemcsak azért, mert fegyvertelen, hanem azért is, mert a köznép kevésbbé általánosan érzi mások jóvéleményének szükségét, mint azok, kik

magasabb polczon állván, gyanakvóbban és féltékenyebben ügyelnek egymásra.

Nem fölösleges ismételni, amit már mások megírtak, hogy e büntett legjobb megelőzési módja az, hogy a támadó, vagyis a párbaj okozója büntettetik, de ártatlannak nyilváníttatik az, ki hibáján kivül kénytelen megvédeni azt, a mit a fenálló törvények kellően nem biztosítanak: a közbecsülést.

30. §.

A lopás.

A lopást, ha nem erőszakos, pénzbüntetéssel kellene fenyíteni. A ki a máséval gazdagodni akar, veszítsen a magáéból. De minthogy ez rendesen csak a nyomorúltak és kétségbeesettek büntette, vagyis az emberek azon boldogtalan osztályáé, melynek a tulajdonjog (e rettenetes és talán nem is szükséges jog) csak a puszta életet hagyta fenn; minthogy a pénzbüntetések mellett nagyobb a bűnhödők, mint a bűnözők száma s ártatlanoktól veszik el a kenyeret, hogy a gonosztevőknek juttassák: ily körülmények között legczélszerűbb büntetése azon rabság lesz, mely egyedül mondható jogszerűnek: a tettes munkájának és személyének időleges lefoglalása a közös társadalom részére, hogy ez a bűnös feltétlen alávetése utján kártalanítsa magát a társadalmi szerződésen önhatalmilag ejtett erőszakért. De ha a lopás erőszakkal párosúl, a büntetés is legyen

vegyes: testi fenyiték és rabság. Már előttem kimutatták más irók, mily kézzelfogható helytelenség, az erőszakos és az álnok lopást egyenlően büntetni s képtelenül egy nagy összeg pénzt egyenlőnek venni az emberi élettel. Külömböző természetű büntettek ezek, s a politikában is kétségen felül áll azon mathematikai szabály, hogy a különnemű mennyiségeket a végtelenség választja el egymástól. Azonban sohasem felesleges annak ismétlése, a mit az emberek alig valaha követtek. A politikai gépezet minden másnál tovább megtartja megkezdett irányát s legnehezebben tér másba.

31. §.

A csempészet.

A csempészet valóságos büntett, mely a fejedelmet és a népet sérti; de büntetése ne legyen becstelenítő, mert a közvélemény a cselekményt nem tekinti becstelennek.

De hát miért nem szül e büntett becstelenséget, holott az lopás a fejedelmen és ennélfogva magán a nemzeten? Erre azt felelem, hogy azon sérelmek, melyeket az emberek önmagukon elkövethetőknek nem hisznek, nem érintik őket oly közelről, hogy a tettes ellen közfelháborodás támadna. Ilyen a csempészet. Az emberek, kikre a távoli következmények igen csekély hatással vannak, nem érzik a kárt, melyet a

csempészet rajtuk ejthet, sőt néha még pillanatnyi hasznát is élvezik. Csak a fejedelem károsítását látják; nincs tehát oly erős okuk a csempésztől becsülésüket megvonni, mint a milyen az ellen szól, ki magánlopást, okirathamisítást vagy más oly bűncselekményt követ el, mely őket is találhatja. Kétségtelen igazság, hogy az érzéki lény csak azon bajok iránt érdeklődik, melyeket ismer. E bűntettet maga a törvény szűli, mert minél nagyobb a vám, annál jövedelmezőbb s igy annál kisértőbb a csempészet; elkövetése pedig annál könnyebb, minél nagyobb a kerület, melyre felügyelni kell s minél kisebb az áru térfogata. A tiltott áru és a vele szálltíott tárgyak elkobzása teljesen igazságos; de a büntetés annál ijesztőbb lesz, minél kisebb a vám, mert az emberek csak a vállalat szerencsés kimenetele esetén várható haszon arányában vesznek magukra koczkázatot.

De hát büntetlen maradjon e cselekmény azon tettese, kinek nincs veszteni valója? Nem. Vannak a csempészetnek esetei, melyek oly közel érdeklik a közadók ügyét, a jó törvényhozás ezen annyira fontos és nehéz részét, hogy tetemes, egész a fogság és rabságig terjedő büntetést érdemelnek; de oly fogságot és rabságot, mely megfelel a cselekmény minőségének. Igy például a dohánycsempészt nem kell közös fogházba zárni a gyilkossal vagy a rablóval, és az előbbinek kényszermunkája akkor fog leginkább megfelelni a büntetés természetének, ha csupán a károsítani szándékolt kincstár javára történik.

32. §.

Az adósokról.

A szerződési hűség, a kereskedelem bátorsága, arra kényszeríti a törvényhozót, hogy a bukott adós személyét biztosítsa a hitelezőknek. De azt hiszem fontos, a csalárd bukottat az ártatlan bukottól megkülömböztetni. Az elsőt ugy kellene büntetni mint a pénzhamisítót; mert egy darab vert érczneк, a polgári kötelmek jelének, meghamisitása nem lehet nagyobb bűntett, mint magának a kötelemnek hamisitása. De az ártatlan bukottat, ki szigorú vizsgálatban kimutatja birái előtt, hogy mások roszakarata vagy szerencsétlenség vagy emberi előrelátással el nem hárítható viszontagságok vitték el vagyonát: mi kegyetlenség volna ezt börtönre vetni és egyedül megmaradt szomorú jószágától, a puszta élettől, megfosztani, hogy a bűnösök gyötrelmeit szenvedje s az üldözött jámborság kétségbeesésével talán megbánja ártatlanságát, melyben nyugodtan élt azon törvények oltalma alatt, melyeket meg nem sértenie lehetetlen volt? E törvényeket a hatalmasok pénzvágya alkotta s a gyengék tűrték, mert a legtöbb ember szivében azon remény csillámlik, hogy a szerencsétlen események másokat fognak érni, a szerencsések bennünket. Az emberek, rendes érzelmeik szerint, szeretik a kegyetlen törvényeket, bár, miután mindenki alattuk él,

mindenkinek érdeke volna, hogy mérsékeltek legyenek; azonban erősebb a sértéstől való félelem, mint a sérteni akarás.

Visszatérve az ártatlan bukottra, azt állitom, hogy ha kötelezettsége a teljes fizetésig épségben marad; ha magát alóla az érdekelt felek beleegyezése nélkül ki nem vonhatja; ha munkásságát — melyet büntetés terhe alatt arra kellene forditania, hogy tartózásainak keresménye arányában való kielégitésére képesitse magát — más törvények területére nem viheti; mi jogos ok — milyen például a kereskedelem biztonsága vagy a tulajdon szentsége — létezik arra, hogy szabadsága elvétessék, miből hitelezőinek semmi hasznuk nincs? Kivételt képezne talán azon lehetőség, hogy a rabság kínjai napfényre fogják hozni a látszólag ártatlan bukás titkait; de ez a fentebbi szigorú vizsgálat mellett fölötte ritka esett lesz. Törvényhozási elvnek tartom, hogy a politikai bajok tartalma egyenes arányban álljon a társadalmi kárral és megforditott arányban e kár bizonyitásának valószinütlenségével.

Az eseteket a gonosz szándék, a súlyos és könnyű vétkesség és a tejles ártatlanság szerint lehetne osztályozni. Az elsőre a hamisítás büntetését, a másodikra kisebb fenyitéket, de szabadságvesztéssel, lehetne alkalmazni; az utolsóban a bukott szabad választására volna hagyható, mikép akar rendezkedni; a könnyű vétség esetében pedig e rendezkedés, a bűnös kizárásával, a hitelezők belátására volna bizandó. De azt, hogy mi súlyos és mi könnyű, a vak és részrehajlatlan törvény állapítsa meg, ne a biró veszélyes és önkényes belátása. A

határvonalak megállapitása ép oly szükséges a politikában mint a mathematikában, a közjó mérlegelésénél épúgy mint a mennyiségekénél.*)

Mi könnyen elejét vehetné a gondos törvényhozó a vétkes bukások nagy részének, s mi könnyen segíthetne az ártatlan, szorgalmas ember balsorsán! A szerződések közhitelű, nyilvános bejegyzése, megengedtetvén, hogy az áttekinthetően rendezett okiratokat bárki megnézhesse; központi pénztár alkotása a sikeres kereskedésre helyesen kivetett járulékokból, a szerencsétlen, de ártatlan pályatársaknak a szükséges összegekkel való segélyezésére: mindez nem járna komoly nehézséggel és nagyon sok jót tehetne. De a könnyű, egyszerű és nagy törvényeket, melyek a törvényhozó egy intésére jólétet és hatalmat árasztanának a nemzetre, azon törvényeket, melyekért nemzedékről nemzedékre örökös hymnusokkal halmoznák el a törvényhozót: épen ezeket ismerjük vagy akarjuk legkevésbbé. Tétovázó aprólékos szellem, a pillanat félénk bölcsesége, minden

*) A kereskedelem, a tulajdon, nem czéljai a társadalmi szerződésnek, hanem lehetnek eszközök a czél elérésére. A társadalom összes tagjait mindazon bajoknak kitenni, melyek e viszonyok alakulásából támadhatnak, annyi volna, mint a czélt az eszközöknek rendelni alá, mi minden tudományban, de főkép a politikában, fonákság. E hibába estem könyvem előbbi kiadásaiban, midőn azt vitattam, hogy az ártatlan bukottat, mintegy adósságai záloga gyanánt, őrizet alá kell venni vagy mint rabszolgát hitelezői számára dolgoztatni. Szégyenlem, hogy ilyesmit írtam. Vádoltak vallástalansággal, de nem érdemeltem meg; vádoltak lázitással, de érdemetlenül. Vétettem az emberi jogok ellen: ezt nem hányta szememre senki

ujítás elleni óvatos elzárkozás, él azok lelkében, kik a közönséges halandók cselekvéseinek tömegét irányozzák.

33. §.

A köznyugalomról.

A harmadik osztályhoz tartozó büntettek közé sorozandók végre különösen azok, melyek a köznyugalmat és a polgárok békéjét zavarják; ilyenek a kereskedelmi és forgalmi utakon való zajongás és verekedés, ilyen a lázító szónoklás, mely a kandi tömeg gyulékony szenvedélyeit hevíti s a hallgatók tömege által buzdítva, inkább a homályos, titokszerü lelkesedéshez fordúl, mint a világos, higgadt észhez, mely nagy tömegre sohasem hat.

Éjjeli világitás közköltségen, őrségek a város különböző részeiben, egyszerü erkölcsi hitszónoklatok a hatóság védelme alatt álló templomok csendjében és szent nyugalmában, a köz- és magánérdekek mellett a nemzet gyülésein, a parlamentekben vagy az uralkodó székhelyén mondott beszédek: mindez hathatós eszköz a népszenvedély veszedelmes meggyülemlése ellen. E teendők egyik főfontosságú ágát képezik azon hatósági felügyeletnek, melynek franczia neve *police*; de ha e hatóság önkényes szabályok szerint, nem pedig közkézen forgó törvénykönyvben megállapitott elvek szerint jár el, rés van nyitva a zsarnokságnak, mely folyton a politikai szabadság határain ólálkodik. Nem ismerek el kivételt

azon általános szabályalól, hogy »a polgárnak tudnia kell, mikor bűnös, mikor ártatlan.« Ha valamely kormány censorokra és általában önkényes hatóságokra szorúl, ez szervezetének hiányosságából ered, nem a jó alkatú kormányzat természetéből. Az állapotok bizonytalansága több áldozatot szerzett a titokban lappangó zsarnokságnak, mint a nyilt, alaki erőszak. Az utóbbi inkább lázítja, semhogy lealacsonyítaná a kedélyeket. Az igazi zsarnok mindig a vélemény meghóditásán kezdi, mert ez elejét veszi az elszántságnak, mely csak az igazság tiszta fényében vagy a szenvedélyek tüzében vagy akkor ragyog, mikor veszélyt nem sejt.

34. §.

A politikai tétlenség.

Bölcs kormányzat a munka és szorgalom közepette nem tűri meg a politikai tétlenséget. Politikailag tétlennek azokat nevezem, kik a társadalmat sem munkával sem vagyonnal nem gyarapitják; kik nyernek, anélkül hogy valaha vesztenének; kiket a tömeg buta bámulattal tisztel, de kiket a feláldozott emberek miatt haragos sajnálkozással néz a bölcs; kikben hiányozván a tevékeny élet ösztöne, mely abban áll, hogy a lét örömeit fentartani vagy gyarapitani kell, átengedik magukat a vélemény szenvedélyeinek, pedig ezek nem a leggyengébbek. A komor declamatorok összezavar-

ták e tétlenséget a szorgalom-gyüjtötte gazdagság tétlenségével: azért nem az erkölcsbirák komor, korlátolt erényére, hanem a törvényre kell biznunk, hogy mely tétlenség büntetendő. Politikailag nem tétlen az, ki ősei bűneinek vagy erényének gyümölcseit élvezi s muló élvezetekért kenyeret és jövedelmet ad a szorgalmatos szegénységnek, mely igy békében folytatja a munka csendes háborúját a gazdagság ellen, és nem kényszerűl bizonytalan, véres küzdelemre a hatalom ellen. E tétlenségre annál nagyobb szükség van s annál hasznosabb, minél inkább nagyobbodik a társadalom, s minél szűkebb működési tere van a kormányzatnak.

35. §.

Öngyilkosság. Kivándorlás.

Az öngyilkosság oly bűncselekmény, mely nem vonható valódi büntetés alá, mert ez csak ártatlanokat vagy érzéketlen tetemet érhet. Emennek mi hatása sem lesz az emberekre, époly kevéssé, mint egy szobor vesszőzésének; amaz meg igazságtalan és önkényes, mert a politikai szabadság szükséges előfeltétele, hogy a büntetés tisztán személyes legyen. Az emberek nagyon is szeretik az életet, s összes életviszonyaik megerősitik e szeretetben. Az élvezetek csábító képe és a remény — a halandók ezen legédesebb ábrándja, mely mohón

itatja velük az alig néhány csepp örömmel vegyes keserüséget — sokkal inkább vonzzák az embereket, semhogy attól kellene tartani, hogy az ilyen cselekmény szükséges büntetlensége a legkisebb hatással is legyen reájuk. A ki a fájdalomtól fél, az engedelmeskedik a törvénynek; de a halál az érzékiséggel megszünteti a fájdalom összes forrásait is. Mily indok fogja tehát az öngyilkos kétségbeesett kezét tartóztatni?

Az öngyilkos kisebb kárt tesz a társadalomnak, mint az, ki területéről örökre távozik; mert amaz ott hagyja minden vagyonát, de ez személyén kivül jószágának egy részét is elviszi; sőt, a mennyiben a népszám teszi a társadalom erejét, a kivándorló az által, hogy magát a társadalomtól elvonja s egy szomszéd néphez csatlakozik, kétszer oly nagy kárt ejt rajta, mint az, ki halála által csak egyszeresen fosztja meg a társadalmat. A kérdés tehát csupán az: hasznos vagy káros-e a nemzetre, ha tagjai feltétlen szabadságára hagyja a távozást?

Védtelen törvényt vagy olyant, mely a viszonyoknál fogva meg nem állhat, nem volna szabad alkotni; s miután a kedélyeken a vélemény uralkodik, mely szívesen enged a törvényhozó lassú, közvetett befolyásának, de ellentáll a közvetlen, erőszakos behatásnak: a felesleges, lenézett törvények iránti tiszteletlenség ráragad a legüdvösebb törvényekre is, úgy hogy inkább akadályoknak tekintik, melyeket eltávolítani kell, mint a közjólét biztositékának.

Mi több: érzelmeink, mint kefejtettük, korlátoltak lévén, a törvények számára annál kevesebb tisztelet

marad fenn, minél több törvényenkivüli tárgy felé fordúl az emberek tisztelete. A közjólét bölcs intézője néhány hasznos tanulságot vonhat le e tételből; ezeknek kifejtése azonban nagyon eltávolitana feladatomtól, mely annak bizonyitásában áll, hogy hiába akarunk az államból tömlöczöt csinálni. Az ilyen törvény haszontalan; mert ha csak megközelithetlen szirtek vagy járhatlan tenger nem választanak el valamely országot a többiektől: mikép lehetne területének mindenpontját elzárni? és ki őrizné az őröket? A ki mindenét elviszi, azt, épen e tette folytán, lehetetlen megbűntetni. Az ilyen cselekmény, mihelyt megtörtént, nem bűntethető többé; előbb bűntetni pedig annyi volna, mint a szándékot és nem a cselekményt büntetni; annyi mint a gondolatnak, — legszabadabb, emberi törvényektől független tulajdonságunknak, — parancsolni. Ha a távozót hátrahagyott javaiban büntetnők, úgy ez — nem is tekintve a kijátszás könnyűségét és elkerülhetlenségét, mit a szerződési szabadság elnyomása nélkül megakadályozni nem lehet — megzsibbasztanók az egész nemzetközi forgalmat. Ha pedig a tettest visszatérése esetén bűntetnők, úgy örökössé tennők a kivándorlást, s így lehetetlené válnék a társadalmi kár jóvátétele. A kivándorlás tilalma épen a távozás vágyát fokozza és intelem az idegeneknek, hogy be ne jőjjenek.

Mit gondoljunk az olyan kormányzatról, mely csak félelem által képes tartóztatni az embereket, kik gyermekkori első emlékeiknél fogva természet szerint ragaszkodnak hazájukhoz? Nincs biztosabb eszköz a polgárokat hazájukhoz csatolni, mint egyéni jólétük növelése. Vala-

mint mindent el kell követnünk, hogy a kereskedelmi mérleg javunkra szóljon, ugy az is legfőbb érdeke a fejedelemnek és a nemzetnek, hogy boldogságunk összege, a szomszéd népekéhez hasonlítva, nagyobb legyen mint egyébütt. A fényűző élvezetek nem legfontosabb elemei a jólétnek, ámbár szükséges ellenszerei a nemzeti fejlődéssel növekvő egyenlőtlenségnek, mert különben a vagyon egy kézben halmozódnék össze.*)

De a kereskedelemből és a fényüzési élvezetek forgandóságából azon hátrány ered, hogy bár sokakat érint, mégis keveseknél kezdődik és keveseknél végződik, a többség pedig csak leg kisebb részét izleli meg, úgy hogy nem enyhül a nyomor érzete, melyet inkább az összehasonlitás szül mint a tényleges állapotok.

*) A hol az ország határai nagyobb arányban nőnek mint a népesedés, ott a fényűzés előmozdítja a zsarnokságot, nemcsak azért, mert minél ritkább a lakosság, annál kisebb az iparkodás, és minél kisebb a szorgalom, annál nagyobb függésben van a szegény a tékozlótól s annál nehezebb és kevésbbé félelmetes az elnyomottak szövetkezése az elnyomók ellen; hanem azért is, mert a tiszteletet, a kötelességeket, a kitüntetéseket, az alávetést, melyek a hatalmasok és a gyengék közötti, különbséget érezhetőbbé teszik, könnyebben eltüri kevés, mint sok ember; az emberek annál függetlenebbek, minél kevésbbé ellenőrzik egymást s annál kevésbbé ellenőrzik egymást, minél számosabbak. De a hol a lakosság nagyobb arányban gyarapodik, mint a határok, a fényűzés akadálya a zsarnokságnak, mert éleszti a szorgalmat és a tevékenységet, a szegények nélkülözése több élvezetet és kényelmet tesz a gazdagokra nézve hozzáférhetővé, semhogy a hivalkodás, mely a szegénység érzetét fokozza, előtérbe lépne. Azért látjuk, hogy a nagy, gyenge, néptelen államokban, hacsak más okok nem gátolják, nagyobb a hivalkodó mint a kényelmi fényüzés; mig az inkább népes mint terjedelmes államokban a kényelmi fényűzés mindig háttérbe szorítja a hivalkodásit.

De a jogbiztonság és azon szabadság, melyet csak a törvény korlátoz, egyedüli alapjai azon boldogságnak, mely mellett a fényűzés örömei a népnek használnak, s mely nélkül a zsarnokság eszközeivé lesznek. Miként a nemes vad és a szabad madár a pusztába és az erdők rejtekébe menekül, a leselkedő embernek engedvén át a termékeny, virágzó földeket; úgy kerülik az emberek még az örömöket is, ha a zsarnokság osztogatja.

Be van tehát bizonyitva, hogy oly törvény, mely a polgárokat házájukba zárja, haszontalan és igazságtalan. Haszontalan és igazságtalan ennélfogva az öngyilkosság büntetése is; azért, bár bizonyos, hogy bűn, melyet Isten megtorol, mert csak ő büntethet a halál után is: az öngyilkosság az emberek előtt mégsem bűntett, mert büntetése nem a tettest éri, hanem családját. Ha az hozatnék fel, hogy e büntetés egyik-másik embert mégis visszatarthatja az eltökélt öngyilkosságtól, úgy erre azt felelem, hogy a ki nyugodtan lemond az élet örömeiről; a ki úgy gyülöli földi létét, hogy elébe teszi az örökkévaló boldogtalanságot: azt bizonyára nem fogja megindítani a gyermekeire és családjára való távolabb és így kevésbbé hatékony tekintet.

36. §.

Nehéz bizonyitású bűntettek.

Vannak bűncselekmények, melyek a mellett hogy gyakoriak, nehezen bizonyíthatók. Ilyenek a házasságtörés, a görög bűn, a gyermekölés.

A házasságtörés oly büntett, mely politikai erejét és irányát két kútfőből meríti: az ingatag emberi törvényekből és azon fölötte erős vonzalomból, mely az egyik nemet a másikhoz felé ragadja.*)

Ha oly népekhez kellene szólanom, melyek még nélkülözik a vallás világosságát, azt mondanám, hogy ezen és a többi büncselekmények között még egy további nevezetes külömbség is van. A házasságtörés forrása az, hogy az emberek visszaélnek egy általános és állandó szükséglettel, mely régibb mint a társadalom, sőt alapításának tényezője; holott a társadalomrontó többi büncselekmények forrása inkább a pillanatnyi szenvedély, mintsem a természeti szükség. A ki a történelmet és az embert ismeri, azt fogja találni, hogy ugyanazon éghajlati viszonyok között e szükség mindig bizonyos állandó mennyiséget mutat. Ha ez igaz, akkor szükségtelenek, sőt károsok volnának azon törvények és szokások, melyek a főösszeget csökkenteni akarják, mert eredményök az volna, hogy a társadalom egyik része saját szükségletén felül az idegen szükségletek egy részével is terheltetnék; ellenben bölcsek volnának azon törvények, melyek úgyszólván szelid lejtőn haladva, az összeget annyi egyenlően apró részletre osztják és olykép ágaztatják szét, hogy áradás vagy szárazság az

---

*) Ez a vonzalom sok tekintetben hasonlít a súly erejéhez, mely a világegyetemet mozgatja. Miként ez, csökken a távolsággal; az egyik a testek mozgását szabályozza, a másik a lélek legtöbb mozgalmait, a míg ezeknek ideje tart. Különböznek abban, hogy a súly az akadályokkal egyenletbe helyezkedik; míg emennek erejét és nyomatékát az akadályok többnyire fokozzák.

egyik oldalon sem legyen. A házassági hűség annál általánosabb, minél nagyobb a házasságok száma és az egybekelés szabadsága. A hol a házasságot hagyományos előitéletek intézik vagy a családi hatalom hozza össze és bontja fel, ott a szerelem titokban széttépi e kötelékeket, daczára a közönséges erkölcstannak, mely hivatása szerint keményen kárhoztatja ugyan az okozatokat, de elnéző az okok iránt. Azonban nem szorúl ezen elmélkedésre az, ki igazi jámborságban élve, magasztosabb érveket talál a természeti erők hatásának ellensúlyozására. Az ilyen büntett oly rögtönösen és titokszerüen létesül, úgy eltakarja a fátyol, melyet maga a törvény borított reá, (szükséges, de gyenge fátyol, mely nem csökkenti, hanem fokozza a dolog értékét), az alkalom oly könnyű, a következmények oly kétesek, hogy a törvényhozónak könnyebb a megelőzés, mint a jóvátétel. Általános igazság, hogy mindazon büntetteknél, melyek természetöknél fogva többnyire megtorlatlanok maradnak, a büntetés ingert szül. Sajátsága az emberi képzelemnek, hogy az akadályok, hacsak nem legyőzhetetlenek vagy lelkünk lomhaságához képest nem túlságosan fárasztók, még jobban ingerlik s nagyitják előttünk a czélt, mert mint megannyi korlát, tartóztatják a kósza, csapodár képzelmet, nehogy tárgyától eltávozzék; arra késztetik, hogy a viszonyokat jól szemügyre véve, annál szorosabban ragaszkodjék a dolgok élvezeti részéhez, hova lelkünk különben is inkább vonzódik, mint az élet fájdalmas, veszedelmes oldalához, melytől idegenkedik és menekül.

A görög bűnnek, melyet a törvények oly szigo-

rúan büntetnek, s melyet oly könnyen vetnek alá az ártatlanságot megtörő kinvallatásnak, kútfeje nem annyira a magányosan élő szabad ember szükséglete, mint inkább a társas szolga ember szenvedélye. Erejét nem annyira az élvezetekkel való túltelésből meríti, mint inkább ama bizonyos nevelésből, mely úgy kezdi, hogy az embereket önmagukra nézve haszontalanokká teszi, hogy másoknak hasznára legyenek: ama házakban, hol a tüzés fiatalság összeszoríttatván s minden külső közlekedéstől feltétlenül elzáratván, a fejlődő természeti erő az emberiségre nézve haszontalanúl emésztődik fel s idő előtt vénül meg.

A gyermekölés forrása szintén egy fonák helyzet, melybe a nő jut, ha gyengeségből megesik vagy az erőszaknak ellentállni nem tud. A kinek nincs más választása, mint a gyalázat vagy egy a halál fájdalmait érezni nem is tudó lény megölése, lehet-e attól várni, hogy ne válassza inkább emezt, mint maga és boldogtalan magzatja biztos nyomorúságát? E bűntettnek úgy lehetne legjobban elejét venni, ha a gyengeség hathatós törvényekkel védetnék az erőszak ellen, mely nagyítani szokta azon bűnöket, melyeket az erény látszatával palástolni nem lehet.

Nem szándékom kisebbíteni a borzalmat, melyet e bűntettek megérdemelnek; de rá mutatván forrásaikra, azt hiszem joggal mondhatom ki azon általános következtetést: hogy épen nem igazságos (a mi annyi, mint szükséges) valamely cselekmény büntetése, amíg a törvény, az ország adott viszonyai között lehető legjobb eszközöket nem alkalmazta megelőzésére.

37. §.

A büntettek egy különös fajáról.

A ki e munkát olvassa, észre vehette, hogy nem emlékeztem meg a büntettek egy oly osztályáról, mely embervérrel borította el Európát, s melyért borzalmas máglyák épültek, hol élő emberi testek táplálták a lángokat azon időkben, mikor a vak tömegnek kedves látvány és bájos hallomány volt a nyomorultak tompa, zavaros jajgatása, mely a sötét füstgomolyagból, emberi tagok füstjéből, hangzott fel, szenesedő csontok ropogása s vonagló zsigerek serczegése között. De az értelmesek be fogják látni, hogy e büntett természetének fejtegetését tiltja nekem e hely, századom és a tárgy minősége. Nagyon hosszadalmas volna és feladatom keretén kívül esnék, igen sok nemzet példája ellenében kimutatni, mily szükséges volna, hogy az államban uralkodó fogalmak teljesen egyöntetüek legyenek; hogy némely fogalmak, bár csak finom, alig látható és az ember észlelő tehetségét meghaladó árnyalatokban külömböznek egymástól, megrendíthetik a közjólétet, ha egyik a többiek rovására fölényben nem részesül; és hogy a fogalmak úgy alkotvák, hogy míg némelyik az ellentétek forrongásában és harczában tisztúl, felszínen maradván az igaz s feledésbe merülvén a hamis: addig másokat tekintélylyel és hatalommal kell felruházni, mert puszta létükben nem birják fennállásuk kellő biz-

tositékát. Hosszadalmas volna kimutatni, hogy bármenynyire gyülöletes is, az emberi elmét a hatalom alá rendelni, — miből csak képmutatás és igy aljasság származhatik; bármennyire ellenkezzék is ez a szelidség és a testvéri szeretet szellemével, melyet az ész és a legtiszteltebb tekintély parancsol reánk: ezen erőszak mégis szükséges és nélkülözhetetlen. Mindezt kétségen felül bizonyítottnak és az emberiség igazi érdekével megegyezőnek kell tekintenünk, ha van valaki, a ki e hatalmat elismert jogon gyakorolja. Én csupán azon bűncselekményekkel foglalkozom, melyek az emberi természetből és a társadalmi szerződésből erednek, nem pedig a bűnökkel, melyeknek még földi büntetését is más elvek szerint kell szabályozni, mint a korlátolt bölcs elem elvei szerint.

38. §.

A törvényhozási tévedések és igazságtalanságok forrásairól, és először: A hasznosság téves fogalmairól.

A tévedések és igazságtalanságok egyik forrása a törvényhozónak hamis fogalmai a hasznosságról. Ilyen hamis fogalom az, ha a részleges bajok az általánosok fölé helyeztetnék; ha parancsolni, nem ébreszteni akarjuk az érzelmeket; ha az észhez így szólunk: »Szolgálj!« Téves a hasznosság azon fogalma, mely egy képzelt vagy jelentéktelen baj kedvéért ezer valódi

előnyt áldoz fel; a mely kész volna az emberektől a tüzet elvenni, mert gyújt, a vizet, mert bele lehet fúlni; a mely a bajokat csak rombolással gyógyítja. Ilyen fajta törvények azok, a melyek a fegyverviselést tiltják: csak azokat fegyverezik-le, a kiknek sem hajlamuk sem szándékuk nincs bűnözni. De miképen fognák azok, kik elég merészek az emberiség legszentebb és a codex legfontosabb törvényeit megsérteni, a kevésbbé fontosakat és egészen önkényeseket tisztelni; azokat a melyeknek áthágása oly könnyű, hogy voltakép büntetni sem kellene; azokat, a melyeknek szigorú végrehajtása annyi, mint a személyes szabadságnak, az embernek és a bölcs törvényhozó legdrágább kincsének, elvétele; azokat, a melyek az ártatlanokat a bűnösöknek szánt faggatásnak vetik alá? E törvények nehezítik a megtámadottak helyzetét, de könnyítik a támadókét; nem csökkentik, hanem szaporítják a gyilkosságokat, mert a védtelen embert bátrabban meg lehet támadni, mint a fegyvereset. Az ilyen törvényekről mondották, hogy nem előzik meg a bűntetteket, hanem meghátrálnak előttük; nem egy általános törvény előnyeit és hátrányait nyugodtan mérlegelő megfontolásból erednek, hanem egyes esetek rémes hatása alatt szülemlenek. Tévesen fogjuk fel a hasznosságot akkor is, ha érző lények csoportjába oly arányosságot és rendet akarunk hozni, a milyent csak az érzéketlen, élettelen anyag tűr meg; ha megfeledkezünk a jelenleges indokokról, melyek egyedül hatnak a tömegre tartósan és erősen, és a távoliakra helyezünk súlyt, melyeknek hatása rövid és gyenge, hacsak a képzelem oly ereje,

a milyen az embernél ritka, a távolságot nagyítással nem pótolja ki. Hamis végre a haszuosság azon fogalma is, mely feláldozván a névnek a lényeget, a közjót különválasztja az összes egyesek jólététől. A társas állapot abban külömbözik a természeti állapottól, hogy a vad ember másnak csak azért tesz kárt, hogy magának használjon, míg a társas embert a rosz törvények néha arra indítják, hogy saját haszna nélkűl is sértsen. A kényúr rémületet és csüggedést szór rabszolgái szívébe. De a réműlet, visszaverődve, fokozott erővel gyötri a zsarnok lelkét. Minél szűkebb körre szorítkozik, minél csalántabb a rémület, annál kévésbbé veszélyes az arra nézve, ki boldogulása eszközeűl használja; de minél nyilvánosabb, minél nagyobb embertömeget nyugtalanít, annál könnyebben megtörténik, hogy akad egy esztelen, egy kétségbe esett vagy egy ügyes vakmerő, ki czéljaira aknázza ki az embereket. Annál kedvesebb és csábitóbb érzelmeket ébreszt bennök, minél nagyobb számú ember közt oszlik meg a vállalat koczkázata; pedig az élet értéke a szerencsétleneknél annál kisebb, minél nagyobb nyomort szenvednek. A sérelmek azért szűlnek mind újabb sértéseket, mert a gyűlölet érzete tartósabb, mint a szeretete; amazt ugyanis erősíti azon cselekmények ismétlődése, melyek emezt gyengítik.

39. §.

A családi szellemről.

E törvényesített szomorú igazságtalanságokat azért helyeselték még a legfelvilágosúltabb emberek és gyakorolták a legszabadabb köztársaságok is, mert a társadalmat inkább a családok, mint az emberek egyesülésének tekintették. Vegyünk százezer embert vagyis húszezer családot, melyek — törvényes képviselőjük, a családfő beleszámításával – egyenként öt személyből állanak. Ha az egyesűlés családok szerint történik, akkor ez huszezer embert és nyolczvanezer rabszolgát tesz; ha az egyesülés egyének szerint megy végbe, akkor lesz százezer polgár és egy rabszolga sem. Az első esetben lesz egy köztársaság és húszezer apró monarchia; a második esetben köztársasági szellem fog élni nemcsak a köztereken és a nemzetgyüléseken, hanem a házakban is, hol az emberi boldogság és nyomor nagy része honol. Miután a törvények és szokások a köztársaság tagjainak vagyis a családfőknek szokásos érzélmeiből fakadnak, az első esetben az egyeduralmi szellem lassanként behatol még a köztársaságba is, s hatásait csupán az egyéni érdekek ellentéte fogja korlátozni, de nem a szabadság és egyenlőség élő érzete. A családi szellem aprólékos érzés és kis dolgokra való. Az államéletet irányzó szellem az általános elvek kezelője, áttekinti a jelenségeket, fontosságuk szerint osztályozza s a többség érde-

ke szerint csoportosítja őket. A családi államban a fiúk, a míg a családfő él, ennek hatalmában maradnak, s halálától kénytelenek várni azon állapatot, melyben csupán a a törvénytől függnek. Legvirágzóbb, legerőteljesebb korukban — mikor az érzelmeket még kevésbbé befolyásolta a tapasztalat szülte gyávaság, melyet mérsékletnek neveznek — a simúláshoz és félelemhez szokván, hogyan fognának tespedő, hajlott korukban — mikor a gyökeres változásoknak azon kétely is utjában áll, valjon megérjük-e munkánk gyümölcseit — megküzdeni azon akadályokkal, melyeket a bűn az erény elé gördít.

Ha az állam egyénekből áll, akkor a családi élet nem az önkény alá hajlás, hanem szerződés; ha az ifjak koruknál fogva kilépnek a természeti függőségből, mely a gyengeség, a nevelés és a védelem szükségének függése, akkor az álladalom szabad tagjaivá lesznek; a családi élet előnyei kedvéért rendelik alá magukat a családfőnek, épugy mint a nagy társadalom szabad emberei. Az első esetben az ifjuság, vagyis a nemzet legnagyobb és leghasznosabb része, az apák hatalmában van; a második esetben apát és fiút nem köti egymáshoz más kényszerü kapocs, mint a kölcsönös támogatás szükségének és a vett jótéteményekért tartozó hálának szent és sérthetetlen köteléke, melyet ritkábban lazít meg az emberi lelkület roszasága, mint a törvényparancsolta fonák alávetés.

A családi törvények és az állam alaptörvényei közötti ezen ellenmondásokból bőven fakadnak a családi és a közerkölcsök egyéb összeütközései is, s azért folytonos vivódást szülnek minden egyes ember szívé-

ben. Az egyik alávetést és félelmet parancsol, a másik bátorságot és szabadságot; az első azt akarja, hogy jó indulatunk kevés számú, szabadon nem választott személy felé forduljon, a másik azt, hogy az emberek minden osztályára kiterjedjen; amaz folytonos önfeláldozást rendel egy hiú bálvány érdekében, melynek neve *családi jólét* (mely azonban gyakran egyik tagnak sem jóléte), emez azt kivánja, hogy a törvények korlátai között saját hasznunkat szolgáljuk, vagy arra buzdít, hogy haljunk a hazáért s jutalmunkat azon lelkesedésben találjuk, mely e tettre indít. Ily ellenmondások okozzák, hogy az emberek mellőzik az erényt, mert fogalma ködös és homályos; a homályos tárgyak pedig ugy a természetben, mint az erkölcsök világában távoliaknak tetszenek. Hányszor megtörténik, hogy az ember, viselt dolgaira visszaemlékezve, lesujtva veszi észre, hogy nem becsületes! Minél nagyobb lesz a társadalom, annál kisebb része lesz az egyes az egésznek s ugyanazon arányban fogy a közérzület is, ha erősbítéséről nem gondoskodik a törvény. A társadalomnak, miként az emberi testnek határozott korlátai vannak, melyeken ha túl nő, szervezete szükségkép megzavarodik. Ugy látszik, hogy az állam nagyságának fordított arányban kell állnia polgárai tevékenységével, mert különben mindkettőnek gyarapodásával a jó törvények épen az általuk létesített előnyök miatt nem tudnák a bűncselekményeket megelőzni. A túlnagy köztársaság csak úgy védheti magát a zsarnokság ellen, ha megoszlik és ugyanannyi szövetséges köztársaságban egyesül. De ki fogja ezt létesíteni? Egy zsarnok dictator,

kiben Sylla bátorsága mellett annyi az építő tehetség, mint amabban a romboló volt. Az ilyen ember, ha becsvágyó, örök dicsőségre számíthat; ha bölcsész, polgártársai áldásában fog vígaszt találni hatalma elvesztéséért, amennyiben közönyös nem lett hálátlanságuk iránt. Minél inkább gyengülnek az érzelmek, melyek a nemzethez fűznek, annál jobban erősödik bennünk a környezetünk iránti vonzalom; azért a legsúlyosabb zsarnokság alatt legerősebb a barátság, és a mindig középszerű családi erények a legáltalánosabbak, vagyis inkább az egyedüliek. Ebből láthatni, mennyire korlátolt volt a legtöbb törvényhozó világnézete.

40. §.

A kincstár.

Volt idő, mikor majd minden büntetés pénzbeli volt. Az emberek bűntettei a fejedelem vagyona voltak, a közbiztonság elleni támadások haszonforrás; a ki a közbátorság védelmére volt hivatva, az érdekelve volt megsértésében. A büntetés tárgya per volt tehát a kincstár (a büntetés követelője) és a tettes között; polgári peres ügy, inkább magán-, mint közjogi természetű, mely a fiscusnak más jogokat adott, mint a milyeneket a közvédelem szempontjából megillették, s a bűnösre más szenvedéseket rótt, mint a milyeneket a példaadás szüksége reá hárít. E szerint a bíró inkább a fiscus ügyvéde volt, mint az igazság részrehajlatlan kutatója;

inkább az adókincstár ügyviselője, mint a törvények védője és szolgája. Minthogy e rendszerben a bűncselekmény beismerése a fiscus követelésének elismerését jelentette, mi az akkori bűnvádi eljárás czélja volt: a bűnbevallás, — még pedig oly alakban, hogy az a kincstári érdeknek ne ártson, hanem kedvezzen — lett azon központ, mely körül az egész bűnvádi eljárás forgott, s miután az okozatok mindig sokkal tovább fennmaradnak, mint az okok, még ma is az. A ki nem vall, ha kétségtelen bizonyítékok alapián bűnösnek találtatik is, a rendesnél kisebb büntetést fog venni; a ki nem vall, az netalán elkövetett hasonnemü bűntettek miatt nem vétetik kínvallatás alá. A vallomás a bűnös testét a bíró kezébe adja, ki rendszeres alakiságok közt sanyargatja s a lehető legnagyobb hasznot iparkodik belőle húzni, mintha sajátját képező földbirtok volna. Ha a bűntett elkövetése bizonyos, a vallomás teljes erejű bizonyítékká válik, s hogy e bizonyíték kevésbbé legyen aggályos, erőszakkal, kínzással és kétségbeejtő fájdalom által csikartatik ki; holott a kínzó eljárás nyomasztó félelme nélkül tett, bíróságon kívüli, nyugodt, hideg vallomás nem elég az elitélésre. Kizáratnak azon nyomozási eszközök és bizonyitékok, melyek tisztába hoznák ugyan a cselekményt, de nem kedveznek a kincstár érdekeinek, s ha a bűnöst néha megkimélik a kínzástól, ez nem a nyomorúság és a gyengeség iránti tekintetből történik, hanem azért, hogy ama láthatatlan képzeleti lény érdekei kárt ne szenvedjenek. A bíró ellensége lesz a vádlottnak, annak a vasra vert embernek, ki a nyomor, a kín és a legborzasztóbb jövő gon-

dolatának martaléka; nem a tárgyilagos igazságot nyomozza, hanem a gyanúsítottban keresi a bűntettet, leselkedik reá, s azt hiszi, hogy ha czélt nem ér, csorbát szenved ama csalhatatlansága, melylyel az ember mindenben hivalkodik. A letartóztatás feltételeit a bíró határozza meg; ártatlanságát csak az bizonyíthatja, ki elébb bűnösnek nyilváníttatott. Ezt azután *támadó per*nek nevezik, s ez a bűnvádí eljárás dívik a tizennyolczadik században, a felvilágosodott Európában majdnem mindenütt. Az egyedűl helyes eljárás, a *nyomozó*, vagyis a tény részrehajlatlan vizsgálata, az, a mely megfelel az észnek, a melyet a katonai jog alkalmaz, s a melyet a közömbös, kisebb esetekben, még az ázsiai zsarnokság is használ, az európai bíróságoknál alig van szokásban. A nevetséges fonákságok mi bonyolódott útvesztője ez! Egy boldogabb utókor bizonyára hihetetlennek fogja találni, s csak bölcsészei fogják az ember természetéből kimagyarázni e rendszer lehetőségét.

41. §.

Miképen kell a bűntetteket megelőzni. A tudásról. Birák. Jutalmak. Nevelés.

Jobb a bűntetteket megelőzni, mint büntetni. Ez a főczélja minden jó törvényhozásnak, mely — az élet javait és bajait mérlegelő számítás nyelvén szólva — annak művészete, mikép kell az embert lehetőleg boldoggá vagy legalább lehetőleg kevéssé boldogtalanná

tenni. De az erre használt eddigi eszközök legnagyobb részt rosszak és czélttévesztők. Rendetlenség és zavar nélkül nem lehet az emberek zsibongó tevékenységét mértani szabályosságra kényszeriteni. Még a természet állandó, felette egyszerű törvényei mellett is fordulnak elő szabálytalanságok az égi testek mozgásában; hasonlókép nem akadályoztatják az emberi törvények, hogy az élvezet és fájdalom végtelen, egészen ellentétes vonzódásaiban zavar és rendetlenség ne álljon elő. És mégis erről álmodnak a korlátolt emberek, ha kezükben van a hatalom. Ha egy sereg közömbös cselekedetet eltiltunk, nem előzzük meg a belőlük származó büntetteket, hanem újaknak nyitunk forrást s önkényesen szabjuk meg az erény és bűn fogalmait, melyekről azt tanultunk, hogy örökösek és állandók. Hova lennénk, ha mindattól el volnánk tiltva, a mi bűntettre vezethet? Érzékei használatától is meg kellene fosztani az embert. E g y olyan okra, mely igazi bűncselekmény elkövetésére készt, ezer esik olyan, mely a rosz törvények által bűntettnek keresztelt közömbös cselekményre visz; és ha a bűntettek valószínűsége egyenes arányban áll az inditó okok számával, akkor a bűntettek körének tágítása az elkövetés nagyobb valószinűségét jelenti. A legtöbb törvény csak kiváltság, vagyis az összeség adóztatása néhány kevés ember érdekében.

Meg akarjátok előzni a büntetteket? Tegyétek, hogy a törvények világosak és egyszerűek legyenek; hogy a nemzet egész ereje megvédésükre tömöríttessék, és hogy ezen erő legkisebb része sem használtassék lerontásukra. Tegyétek, hogy a törvények ne

emberi osztályoknak kedvezzenek, hanem maguknak az embereknek. Tegyétek, hogy az emberek féljenek tőlük, de csak is tőlük. A törvényfélelem üdvös; de ha az ember az embertől fél, ez káros és büntetteket termő állapot. A rabszolga bujább, féktelenebb, kegyetlenebb, mint a szabad ember. Ez a tudományokkal, a nemzet érdekeivel foglalkozik, nagy dolgokra ügyel és azokat utánozza; de amaz csak a mai nappal gondolván, a szabadosság zajában keres szórakozást semmiségéért; megszokván, hogy minden ügy kimenetele kétes, saját bűncselekményei következményét is bizonytalannak tartja és ez az indító szenvedély mellett dönt. Oly népben, melyet az éghajlat lomhává tesz, a bizonytalan jogállapot fentartani és nevelni fogja a restséget és butaságot; az élvezethajhászó, de munkás nép tehetségét sok apró ármányban és cselszövényben forgácsolja el, melyek bizalmatlanságot keltenek minden kebelben s az árulást és képmutatást teszik az életrevalóság alapjává; bátor és erős népnél utóvégre megszűnik ugyan a bizonytalanság, de csak a szolgaság és szabadság közötti hosszas hányatás után

Megakarjátok előzni a büntetteket? Tegyétek, hogy míveltség párosuljon a szabadsággal. A tudásból eredő bajok megfordított, a tudásból eredő hasznok egyenenes arányban állanak az ismeretek terjedésével. A merész gazembert, ki mindig rendkivüli ember, a tudatlan nép megbámúlja, a mívelt kigúnyolja. Az ismeretek, könnyítvén a dolgok összehasonlítását, s szaporítván a szempontokat, sokféle észleleteket állítanak egymással szembe, melyek annál könnyebben módosít-

ják egymást, minél valószínűbb, hogy másokban ugyanazon nézetek és ellennézetek lesznek feltalálhatók. A nemzetben sűrűn elterjedt ismeretekkel szemben elnémul a rágalmazó tudatlanság, megfélemledik az okokra nem támaszkodó tekintély és szilárdan áll a törvények komoly hatalma; hisz nincs felvilágosodott ember, ki a közbiztonság nyilvános, világos, hasznos szabványaihoz nem ragaszkodnék, mert áldozatul adott csekély, hasztalan szabadságát a szabadság azon menynyiségéhez méri, melyet a többiek, kik törvények nélkül ellene szövetkezhettek volna, feláldoztak. A ki értelmes lelkülettel néz egy jó törvénygyűjteményre és látja, hogy nem vesztett egyebet, mint a másnak ártható vészes szabadságát, az kénytelen lesz áldani a trónt és annak birtokosát.

Nem igaz, hogy a tudományok mindig ártottak az emberiségnek, s ha valaha ártottak, ez elkerülhetetlen emberi baj volt. Az emberi nem szaporodása szülte a háborút, a nyers művészeteket és az első törvényeket, melyek csak szükségalkotta pillanatnyi szerződések voltak és e szükséggel megszűntek. Ez volt az emberek első philosophiája, melynek csekély számú fogalmai igazságosak voltak, mert az emberek lomhasága és csekély éleslátása megóvta őket a megtévedéstől. De az emberek szaporodásával a szükségletek is folyton növekedtek. Erősebb és tartósabb hatásokra volt tehát szükség, hogy újból vissza ne essenek az ősi társtalan állapotba, mi mindinkább vészes lett volna. Azért nagy jótétemény (politikai jótéteményt értek) volt az emberiségre nézve azon régi tévedés,

mely hamis istenekkel népesítette a földet és láthatatlan világot teremtett, mely a mienket kormányozza. Az emberiség jóltevői voltak azok, kik meglepni és az oltárokhoz vonzani merték a hiszékeny tudatlanságot. Érzékfölötti tárgyakat mutattak nekik, melyek csak távolodtak, mikor megközelíteni vélték, s melyeket, mint ismeretleneket, kicsinybeni nem lehetett. Ezáltal e g y tárgyra irányozták és tömörítették a kósza szenvedélyeket, oly tárgyra, mely hatalmasan lefoglalta őket. Ezek voltak a vadságból kilépő minden nép első élményei. A nagy társadalmak alakulásának korszaka volt ez, s ilyen volt a szükséges és talán egyedüli kötelék, mely összetartotta. Nem szólok Isten ama választott népéről melynél a legrendkivülibb csodák és a legláthatóbb kegyelem pótolták az emberi politikát. De minthogy sajátsága a tévedésnek, hogy végtelenül elágazik, megtörtént, hogy a belőle fejlődött tudomány az emberiséget vakokból álló rajongó tömeggé tette, mely zárt útvesztőbe szorúlva összezörren és annyira összebonyolodik, hogy némely érzelgő, bölcselő lelkek a régi vadság állapotát kivánták vissza. Ime, ez az első korszak, melyben a tudomány, vagy jobban mondva az elmélkedés, károssá válik.

A veszély második korszaka akkor következik be, mikor a tévedésből az igazság felé, az öntudatlan homályból a világosság felé, történik a nehéz, iszonyú átmenet. A csekély számú hatalmasoknak szolgáló tévedések és a nagy számú gyöngéknek szolgáló igazság közötti borzalmas összecsapás, az ilyenkor támadó szenvedélyek érintkezése és forrongása, végtelen szen-

vedéseket hoz a szerencsétlen emberiségre. A ki megfigyeli a történelmet, melynek főkorszakai bizonyos időközökben mindig megújulnak, azt fogja találni, hogy nem ritka eset, hogy egy egész nemzedék áldozatúl esik utódja boldogságának, mikor a tudatlanság homályából a philosophia fényéhez, és ebből folyólag a zsarnokságból a szabadsághoz, történik a fájdalmas, de szükséges átmenet. De ha lecsillapodnak a kedélyek és elalszik a tűz, mely a népeket a nyomasztó betegségektől megtisztította; ha az igazság, mely eleinte lassan, utóbb gyorsabban terjed, oda ül a trónra a fejedelmek mellé, s tiszteletet és oltárt talál a köztársaságok parlamentjeiben: ki fogja akkor mondhatni, hogy a fény, mely a tömeget felvilágosítja, erre nézve károsabb mint a sötétség és hogy a dolgok igazi, egyszerü természetének felismerése veszedelmére szolgál.

A vak tudatlanság kevésbbé veszedelmes, mint a középszerű, zavaros tudás, mert itt az előbbivel járó bajokon kívül a tévedéstől is tartani kell; ezt pedig el nem kerülheti az, kinek korlátolt esze az igazságot fel nem éri. Ha ez igaz, akkor a fejedelem, ki a szent törvények letéteményese és őre, nem adhat nemzetének és önmagának becsesebb ajándékot, mint egy fönkelt szellemű férfiút. Ez hozzá szokott, félelem nélkül látni az igazságot; legnagyobbrészt nem is ismeri az előítélet ama képzeleti és teljesen soha ki nem elégíthető szükségleteit, melyek a legtöbb ember erényét kisértésbe viszik; magasabb szempontból tanulta nézni az emberiséget, s azért az ő szemeiben a nemzet a testvéresült emberek családja lesz, s a nagyok és a nép kö-

zötti távolság neki annál kisebb, minél nagyobb embertömeg van szemei előtt. A bölcselők oly szükségleteket és szokásokat vesznek fel, a milyenekről a közönséges embernek fogalma sincs; ilyen különösen az, hogy a közéletben nem tagadják meg azon elveket, melyeket a homályban hirdettek; ilyen az is, hogy az igazságot önmagáért szeretik. Nehány ilyen férfiú boldoggá teheti a nemzetet; de a boldogság csak rövid lesz, ha jó törvények e bölcsek számát annyira fel nem szaporítják, hogy a rosz választásnak mindig nagy valószínűsége csökken.

A büntettek megelőzésének egy másik eszköze az, hogy a törvényalkalmazásra rendelt testületnek nagyobb érdeke legyen a törvények megtartása, mint megrontása. Minél nagyobbszámu tagokból áll, annál kevésbbé kell tartani a törvények fölé helyezkedő bitorlástol; mert a vesztegetés nehezebb, ha a tagok egymást ellenőrzik, saját hatalmuk növelése pedig annál kevésbbé áll érdekükben, minél kisebb — kivált a vállalat veszélyességéhez hasonlítva — azon rész, mely e hatalomból a testület egyes tagjaira jutna. Ha a fejedelem díszszel, fénnyel, szigorú rendeletekkel, a magukat üldözötteknek képzelők jogos és jogtalan panaszainak eltiltásával, ahhoz szoktatja alattvalóit, hogy inkább a birótól, mint a törvénytől féljenek, úgy e félelemből nagyobb haszna lesz a bíráknak, mint a fejedelem és az álladalom biztonságának.

A büntettek megelőzésének legbiztosabb de legnehezebb eszköze végre a nevelés javitása. E tárgy azonban terjedelmes és túlhaladja feladatom határait; de merem

mondani, hogy ezen ügy sokkal bensőbben összefügg a kormányzat természetével, semhogy a közboldogság leghaladottabb korszakáig parlag tér ne maradna, melyet csak itt-ott művel néhány bölcs ember. Egy nagy férfiú, ki az üldözött emberiségnek világosságot nyujt, részletesen kimutatta, melyek az igazán hasznos emberi nevelés főelvei; hogy nem a meddő tantárgyak tömegében kell keresni, hanem gondos megvilágitásukban; hogy azon erkölcsi és természeti jelenségeknél, melyeket a véletlen vagy a számítás az ifjak szűz lelke elé állit, nem a másolatokat kell használni, hanem az eredetieket; és hogy a bűn utjáról nem kétes értékü parancsszóval kell őket leterelni, mely csak szinlelt és időleges engedelmességet szül, hanem a kérlelhetlen szükség és a helytelenség kimutatásával.

42. §.

Befejezés.

Mindazokból, miket kifejtettem, egy fölötte hasznos általános tételt lehet levezetni, mely azonban nem igen vág össze a fennálló szokásokkal, a népek a rendes törvényhozójával: «Nehogy a büntetés egy embernek vagy sokaknak az egyes polgáron elkövetett erőszaka legyen, annak minőség szerint nyilvánosnak, gyorsnak, szükségesnek, az adott körülmények szerint legkisebbnek, a cselekményhez mértnek, törvény által rendeltnek kell lennie.»

TARTALOM.

RÉVAI LEO KIADÁSA

Budapesten IV. ker., egyetem-utcza 11. szám.

Bagehot W., Lombard-Street, az angol pénzpiacz leirása. (Bolti ára 1 frt 60 kr. helyett.) Leszáll. ára —.80 kr.

Balogh J., a folytonos és folytatólagos büncselekvények tana. Ára 40 kr.

Budai Fer., Polgári Lexikon. 2-ik kiadás. 3 kötet. (Bolti ára 6 frt helyett.) Lesz. ára 3 frt.

Bunyitai V., az egyedi apátság története. Ára 1 frt.

Fayer László D., bünvádi eljárás a törvényszékek előtt Ára 2 frt. 20 kr.

Horváth Istv., Pest szab. kir. városnak Ofen német nevéről. Ára 60 kr.

(Kun Bela) A közjogi alap bukása. (Bolti ára 2 frt 40 kr. helyett.) Lesz. ára 80 kr.

Lieszkovszky J., Nádasdy, Zrinyi és Fr. ıgepán a vérpadon 1671. — (Bolti ára 1 frt. h.) Lesz. ára 50 kr.

Luka G., rhapszodikus tanulmányok az alkotmányosság, a nagy szavak és humbug köréből. (Bolti ára 1 frt 20 kr. h.) Lesz. ára 60 kr.

Monumenta diplomatica comitatus Békésiensis. — Békésmegyei oklevéltár. Számos, hazánk beltörténetére vonatkozó adatokkal. Összegyüjtötték és közrebocsátották Haán Lajos és **Zsilinszky** Mihály. (Bolti ára 2 frt 70 kr. helyett.) Lesz. ára 1 frt 50 kr.

Nagy J., a székelyek scytha-hún eredetisége és az ellenvélemények. Ára 70 kr.

Nedeczky J., Deák; a képviseleti alkotmány megállapitása. (Bolti ára 2 frt 80 kr. helyett.) esz. ára 80 kr.

Ovidius Heródái, vagyis őskori hősnők levelei. Ford. Pongrácz. (Bolti ára 1 frt helyett.) Lesz. ára 50 kr.

Podhorszky L., etymolog. Wörterbuch der magyarischen Sp he, genetisch aus chinesischen Wurzeln und Stämmen. (Bolti ára 6 frt helyett.) Lesz. ára 2 frt 50 kr.

Podhradczky J., Béla király névtelen jegyzőjének idejekora és hitelessége. (Bolti ára 2 frt 50 kr. helyett.) Lesz. ára 1 frt 50 kr.

Rupp Zs., a magyar közjegyzőségi törvény magyarázata. (Bolti ára 3 frt 40 kr helyett.) Lesz. ára 1 frt 80 kr.

Szirmay A., notitia historica comitatus Zempleniensis. Edit l. provisa industria Ed. M. G. Kovachich. Ára 2 r.

Virgilius, Publ. Maro, Dido királyné. Ford. Barna. Ára 1 r.

NEUWALD ILLÉS KÖNYVNYOMDAJA, BUDAPEST, IV., GRANÁTOS UTC.

